

DANSK SPROGHISTORIE

TIL

SKOLEBRUG

AF

DR. PHIL. HENRIK BERTELSSEN

ADJUNKT VED METROPOLITANSHOLEN

II

KOMMENTAR OG ORDLISTE

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

KØBENHAVN

1908

KRISTIANIA

INDHOLD:

	Side
Kommentar	1
Ordliste	71

KOMMENTAR.

Side 5.

Guldhornsindskriften.

ek: jeg, Sideform til *eka*; senere faar Ødansk-Svensk ved Brydning (S. 10) *jak*, mens den ubrudte Form bevarer i norsk-islandske *ek* og jydske *æk*, *ak* (nyjydske *æ*, *a*). — *hlewagastiR*, Mandsnavn: ,Lægæst', af *hlewa* + *gastiR*. *hlewa* er det danske Ord *Læ*: Tab af [h] foran [l] (S. 11) og af kort, trykløst [a] (S. 10). *gastiR*, Hak., bliver ved Udvikling af *i*-Omlyd (S. 9), Tab af kort, trykløst [i] (S. 10) og senere Tab af [r] i Nf. (S. 46) til da. *Gæst*. — *holtiqar*, Hak.: ,Holtes Søn', eller ,Manden fra Holt' (*holt*: Skov). Ordet findes ikke i senere Nordisk; i Tysk findes endnu *Holzinger* som Egennavn. — *horna*, Ik., senere *horn* ved Tab af kort, trykløst [a]. Efterhængt Kendeord (*Horn-et*) bruges endnu ikke. — *tawiðō*, frems. Fort. af et svagt Uo. Betydningen er ,lavede' eller ,udsmykkede'.

Side 7.

Snoldelevstenen.

GunnwaldR, Mandsnavn; af *gunnR*: Kamp, + *waldR*, Hak.: Herre. — *stæinn*, Hak.: Sten; < urnord. *stainar* (jvf. Guldhornsindskr. *holtiqar*) ved Tab af kort, trykløst [a] og Udjævning af [nr] til [nn]. — *sunaR*, Ef. Et.

af *sunr*, Hak.: Søn. — *Hrōaldr*, Mandsnavn. — *þular*, Ef. Et. af *þulr*, Hak.: Taler, Vismand, maaske Præst; *þular* hører til *Gunnwalds*. — *ā*: paa, i; <*an* (jvf. tysk *an*); Nasaleringen af [a], som skyldes det følgende [n], tabes senere. *aa* findes endnu i Jydsk som Forholdsord, men er i Rigsdansk fortrængt af *paa*, der er opstaaet af *upp + ā* > *oppaa* > *paa*; i Sammensæninger som *Aasted*, *Aasyn* haves *ā* endnu. — *Salhåugum*, Hf. af *SalhåugaR*, Hak. Ft.: Landsbyen *Salløv* paa Sjælland; af *salR*, Hak.: Sal, + *håugR*, Hak.: Høj.

Flemløsestenen.

æft: efter. — *RōulvR*, Mandsnavn: *Rolv* (ty. *Rudolf*), egl. ,den berømte Ulv'. Paa den samtidige Snoldelevsten findes *h* bevaret i *Hrōalds*, og paa Islandsk findes *Hrōlf'r* og *hrōðr*: Berømmelse. Tab af [h] foran [l, n, r] (S. 11) er en af de ældste østnordiske Lydudviklinger. — *stændR*, frems. Nut. Et. af *standa*: staa; *i*-Omlyd er indtraadt (S. 9), men [i], som virkede Omlyd, er tabt. — *sāsi*, Nf. Hak. Et.: denne; af *sā*: den, + det forstærkende Tillæg *si* (S. 14). — *es*, senere *er*: som; *es* viser tilbage paa *Rōulv*. — *was*, senere *war*: var. — *Nora*, Ef. Et. af et Stednavn eller Ef. Ft. af et Personnavn. — *goði*, Hak.: Gode; mens Goderne paa Island havde baade gejstlig og verdselig Myndighed, synes de i Danmark kun at have været Tempelpræster. Ordet er afledet af *goð*: Gud. *Nora goði*: Gode i Nore, eller: Norernes Gode. — *sattu*, Fort. Ft. af *sætja*: sætte. — *synir*, Nf. Ft. af *sunr*: *i*-Omlyd udviklet (S. 9). — *æftir*: efter, til Minde. —

Glavendrupstenen.

Ragnhildr; Kvindenavn. — *stein*, Gf. Et. (jvf. Snoldelevstenen *stæinn*). — *þanni*, Gf. Hak. Et. af *sāsi*; nasaleret [a] paa Grund af det følgende [nn]. — *oft* = *æft* (Flemløsestenen). — *Alla*, Gf. af *Alli*, Mandsnavn. — *Sálva*, Ef. Et. af et Stednavn eller Ef. Ft. af et Person-

navn. *Sálva goði*: Gode i Sølle, eller: Sølvernes Gode (jvf. Flemløsestenen *Nora goði*). — *wia*, Ef. Ft. af *wi*, Ik.: Helligdom (jvf. Viborg, *Øðins wi* > *Odense*). — *hæiðwerðan*, Gf. Hak. Et. (S. 13) af *hæiðwerðR*: ærværdig; af *hæiðr*, Hak.: Ære, + *werðR*: værd. — *þegn*, Hak.: fribaaren Mand, som tjener en anden. *wia þegn*: Tempelpriest. — *Alla*, Ef. af *Alli*. — *gærðu*: gjorde, Fort. Ft. af *gærwa*, Sideform til *görwa*. — *kumbl*, Ik. Ft. med Entalsbetydning: Gravminde; ved *kumbl* forstaas ikke alene Runestenen, men ogsaa den Høj, som den stod paa, og den skibsformede Stensætning ved Højens Fod. — *páusi*, Ik. Ft. af *sāsi*. — *faður*, Gf. af *faðir* (S. 12 Note). — *ðuk*, senere *ok*: og. — *hans*, Ef. af *hann* (S. 13). — *kona*, Huk.: Kvinde, Hustru. — *werr*: Mand, Ægtemand. — *en*: men. — *Söti*, Mandsnavn. — *ræist*: ristede, Fort. af *rista*. 1. st. (S. 15). — *rūnaR*, Gf. Ft. af *rūn*, Huk., opr.: Hemmelighed, dernæst: Lønskrift, Skrift. — *pässi* < *pärsi*, Gf. Huk. Ft. af *sāsi*. — *dröttinn*, Hak.: Herre; Formen *Drot* er opstaaet ved, at *Drotten* opfattedes som bestemt Form. — *Þorr*, Gudenavnet Tor. — *wigi*, forest. Nut. Et. af *wigja*: vie, hellige, beskytte. — *rætta*: gøre lige, rette, raade Bod, udsone. — *werði*, forest. Nut. af *werða*: vorde, blive (nødt til). — *ælti*, forest. Nut. Et. af *ælta*: drive, jage. øve Vold imod. — *eða*: eller. — *dragi*, forest. Nut. Et. af *draga*: drage. — *at . . . dragi*: den skal blive nødt til at sone sin Brøde, som øver Vold mod denne Sten eller drager den efter (ø: rejser den til Minde om) en anden.

Store Rygbjærg-Stenen.

Ved Midten af det 10ende Aarh. begynder den mest betydningsfulde Lydovergang, som sætter Skel mellem Østnordisk og Vestnordisk, at vise sig: i Østnordisk gaar de gamle Tvelyd over til Enkeltlyd: [æi] > [e]; [åu] > [ø]; [øy] > [ø].

Tövi, Mandsnavn. — *bryti*, Hak.: Bryde, Forvalter,

Ejendomsbestyrer. — *rēspī*, frems. Fort. Et. af *rēsa*, opr. *ræisa*: at rejse. Tvelyden [æi] er blevet [ē]; nyda. *rejse* er paavirket fra Tysk. — *stēn* < *stæin* (Glavendrupstenen). — *lēka* < *læika*, lk.: ,Lege', Legesøster, elskede. — *brytja*, Ef. styret af *lēka*: Brydens Lege, d. v. s. sin elskede. — *Þōrgunni*, Gf. af *Þōrgunn*, Kvindenavn: Torgun(ne). — *þēr* < *þeir*, Nf. Hak. Ft. af *sā* (S. 14). — *stavar*, Nf. Ft. af *stavr*, Hak.: Stav, Runestav, Rune. — *munu*, frems. Nut. Ft. af *munu*: monne, ville. — *mjok*, Bio.: meget. — *længi*, Bio.: længe. — *līva*: leve.

De to sidste Linier rimer sammen ved Rimkonsonanten [m] i *munu* og *mjok*.

Side 8.

Den lille Jellingesten.

Gormr, den danske Konge Gorm den Gamle. — *konungr*, Hak.: Konge. — *gærði*, frems. Fort. Et. (jf. Glavendrupstenen *gærðu*). — *þōsi* < *þāusi* (Glavendrupstenen). — *Þyrwi*, Kvindenavn: Tyre; her Gf. — *konusina*, Gf. Huk. Et. — *Danmarkar*, Ef. af *Danmārk*, Huk. — *bōt*, Huk.: Bod. — *Danmarkar bōt*: Den som bøder paa Danmark; saaledes kaldtes Tyre som den, der fornyede Danevirke.

Den lille Jellingestens Beretning, at Gorm rejste Gravminde efter Tyre, viser, at Saxo og andre Kilder, der fortæller, at Gorm døde først, har Uret.

Den store Jellingesten.

Haraldr, den danske Konge Harald Blaatand. — *bað*, frems. Fort. Et. af *biðja*, 5. st. (S. 15): bede, byde. — *goriva*, se Glavendrupstenen *gærðu*. — *ok*, ældre *åuk* (Glavendrupstenen). — *mōður*, Gf. af *mōðir*, Huk. (S. 12 Note). — *sær*, Hf. af *sik* (S. 13): sig. — *wann*, frems. Fort. Et. af *winna*, 3. st. (S. 15): vinde. — *Dan-*

mārk med *u*-Omlyd indtraadt (S. 9). — *alla*, Gf. Huk. Et. af *allr* (S. 13): al, hel. — *Norwegr*, Hak.: Norge. — *Danir*, Hak. Ft.: Daner; *Dani* er Gf., Genstandsled for *gærði*. — *kristna*, Gf. Hak. Ft. af *kristinn*: kristen; *kristna* hører til *Dani*.

Paa den store Jellingesten nævnes som en af Harald Blaatands Bedrifter, at han vandt sig hele Danmark. Det vides, bl. a. fra de sønderjydske Vedelspangstene, at en svensk Høvdingeslægt i Begyndelsen af det 10ende Aarh. satte sig fast i Hedeby, men at dens Herredømme blev rokket af den tyske Konge Henrik Fuglefænger og af Gorm, og endelig tilintetgjort af Harald Blaatand. Til disse og maaske andre lignende Begivenheder sigter Jellingestenens Ord. — At Harald Blaatand erobrede Norge og kristnede Danerne, er velkendt fra andre Kilder

Sammen med de to Kongehøje danner Jellingestenene Danmarks smukkeste Oldtidsminde. Stenene staar nu begge ved Siden af Kirken mellem de to Høje; men oprindelig har den ældre, mindre Sten haft Plads paa Toppen af den øndre, Tyres Høj, hvorimod den yngre, store Sten altid har haft den Plads, den nu har, midt imellem den øndre, Gorms, og den øndre, Tyres Høj.

Hedebystenen.

Þōrlv, Mandsnavn: Torolv, Tolv, sammentrukket af *þōrulv*. — *rēspī* se Store Rygbjærg-Stenen. — *hēm-þegi*: Hjemfælle, Hirdmand, af *hēm* < *hæimr*, Hak.: Hjem, + *þegi*, Hak.: den som modtager (*þiggja*: modtage); *hēmþegi* slutter sig til *Þōrlv*. — *Swēnn* < *Swæinn*: Svend, her Egennavn, den danske Konge Svend Tveskæg. — *Ærikr* < *Æiríkr*, af *æi*: altid, + *rikr*: mægtig; *æ*- er bevaret i *emun*: mindeværdig, *e(j)e)god*, *evig*, og i *i-hvo* osv. — *fælaga*, Gf. af *fælagi*, Hak.: Fælle, afledet af *fælag*, lk.: det at lægge Gods (*fæ*) sammen; *fælag* er nyda. *Fællig*; *fælles* er opr. Ef. af *Fællig*. — *warð*, frems. Fort. Et. af *werða* (Glavendrupstenen).

— *dōðr* < *dāuðr*: død. — *warð dōðr*: døde. — *þā*: da, opr. Bio., her Bindeo. — *drængR*, Hak.: (tapper) Mand. — *sātu*, Fort. Ft. af *sitja*, 5. st.: sidde. *sātu um*: belejrede. — *HēðabyR* < *HæðabyR*: Hedeby, senere kaldet Slesvig. — *styrimandr*, Hak.: Styresmand, Skibsfører; *mandr* er den østnordiske Udvikling nf *mannR*, som i Vestnordisk bliver *maðr* (S. 11). — *harða*, Bio.: i høj Grad. — *gōðr*: god, brav.

Danevirkestenen.

øftir = *aeftir*. — *Skarði*, Mandsnavn. — *farinn*. Fort. Tillægsf. af *fara*, 6. st.: fare, drage. — *westr*: vestpaa. — *was farinn westr*: var draget vestpaa ø: havde været paa Togt til England. — *at*: ved.

De Begivenheder, som Hedeby- og Danevirkestenen sigter til, er Svend Tveskægs Belejring og Tilbageerobring af Hedeby, som den svenske Konge Erik Sejsæl havde sat sig fast i, mens Svend hærgede paa England (kort før Aar 1000).

Aarhusstenen.

GunnulvR, Mandsnavn, egl. ,Kampulv' (jvf. Snoldelevstenen *Gunnwalds*). — *Øgōtr*, *Āslākr*, *Rōlvn*. (Flemløsestenen: *Rōulv*), Mandsnavne. — *rēspu*, Fort. Ft. (Store Rygbjærg-Stenen *rēspi*). — *Full* eller *Fuldr*, Mandsnavn. — *sinn*: deres; *sin* kan nu kun vise tilbage til Grundled i Et. — *er*, ældre *es* (Flemløsestenen). *ōstr* < *āustr*: østpaa, øster. — *ūti*: ude ø: paa Havet. — *barðusk*, refleksiv Fort. Ft. af *bærja*, 2. sv.: slaa; *bærjask* med gensidigvirkende Betydning: slaas, kæmpe. -sk er opr. Stedordet *sik* (S. 16).

Den Kamp øster ude', som der sigtes til paa Aarhusstenen, er formodentlig Svolderslaget (c. 1000), hvor den svenske Konge Olav, Søn af Erik Sejsæl, og den danske Konge Svend Tveskæg kæmpede mod den norske Konge Olav Tryggvesøn.

Aalumstenen.

Wēgōtr. Mandsnavn. — *Æsgí*. Mandsnavn. — *hjalpi*: hjælpe, forest. Nut. Et. af *hjalpa* < *helpan* ved Brydning (S. 10). — *sælu*, Hf. af *sæla* el. *sæl*, Huk.: Sjæl. — *wæl*: vel. — *hjalpi wæl*: være naadig.

Side 21.

Skaanske Lov.

Skaanske Lov staar, i Sammenligning med de andre Landskabslove, paa et gammelt Sprogtrin. I Navneordene er ganske vist Nf. og Gf. faldet sammen, saavel i Et. som i Ft., men Hf. og Ef. bevares, og i Tillægsordene bevares alle fire Kasus.

Om Retsforfølgelse af Tyveri.

1. *uarþær* [warðær], frems. Nut. Et. af *uarþæ*: vorde, blive; oldn. *werða*, *werðr*; mellem udlydende [r] og foregaaende Konsonant udvikles i Middeldansk [ə], oftest skrevet *œ* (S. 42,22). — 1. *annær*, Et af *annær* (opr. Nf.) og *annæn* (opr. Gf.): anden, nogen, oldn. *annarr*, *annars*. Trykløs Vokal [a, i, u] bliver i Middelta. regelmæssig [ə]; i sk. Lov skrives dog ofte *a*, *i*, *u* (S. 42,18). — 1. *fæ*, Ik.: (her) Kreatur, Gods, Ejendom; *fæ* er samme Ord som lat. *pecu*: Kvæg, hvoraf *pecunia*: Penge. — 1. *stolæt*, Fort. Tillægsf. af *stialæ*, 4. st. (jydsk *stæla* uden Brydning ligesom vestnord. *stela*); opr. Fort. *stal* — *stolæn*, nu *stjal* — *stjaalen* med [j] overført fra Nut.; oldn. *stolinn* > *stolæn* (se ovf. *annær*). — 1. *kostær*, Hak.: Ejendel; nu kun i Ft.: *stjaalne Koster*, *Tyvekoster*; dette og et Par andre Tilfælde i sk. Lov (*þiufær*: Tyv; *rætær*: Ret) er de eneste Eksempler i Middelta. paa bevaret [r] i No. Hak. Nf.; oldn. *kostr* (se ovf. *uarþær*). — 1. *cellær kostær hans*; er der to eller flere Grundled i en Sætning, sættes i Middeldansk ofte kun det

første foran Udsagnsleddet. — 2. *far*, frems. Nut. Et. af *faræ*: drage; oldn. *fara*, *færr*. i-Omlyd i frems. Nut. Et. af stærke Udsagnsord er regelmæssig tabt i Middelta. (S. 40,²⁴). Mange Udsagnsord, især stærke, hvis Stamme ender paa [l, r, s], mangler i Middelta. Endelse i frems. Nut. Et.: *far* (ikke *far-ær*), men ovf. *uarþær*. — 2. *þæghær* [ðægær], *þaghær*: strax. — 2. *far øftir*: sætter sig i Bevægelse (for at søger) efter (det stjaalne); jvf. L. 7. — 2. *far*: faar, frems. Nut. Et. af *fa*; oldn. *fā*, *fær* med i-Omlyd (jvf. ovf. *far*). — 2. *tækæ*: tage, grike, oldn. *taka*. — 2. *mæþ* [mæð], her Bio.: dermed. — 2. *ær*: som. — 2. *hinær stal*: Tyven. — 3. *sæte*, forest. Nut. Et. af *sætiæ*, 2. sv.: sætte. — 3. *a*, her Bio.: paa (ham) (jvf. Snoldelevstenen S. 7). — 3. *band*, lk.: Baand. — 3. *sæte a band*: da skal han sætte Baand paa (ham). — 3. *bindi*, *føræ*, forest. Nut. Et. af *bindæ*, *føræ*. — 3. *sæte*, *bindi*, *føræ*, med *e*, *i*, *æ*; Udtalen har været [ə]. — 3. *han*, Gf., oldn. *hann* (S. 13). — 3. *til* styrer opr. Ef.; endnu: *til Tings*, *Lands*, *Søs* osv. — 3. *þing*, lk.: Ting ɔ: Herredstinget, en Forsamling af de i Herredet boende fribaarne Mænd; Herredstinget har dømende Myndighed. I Betydningen ‚Genstand‘ (opr. Genstand for (retslig) Forhandling) er *Ting* nu Fk. — 4. *þæt*, [ðæt], *þæn*, Sideformer til oldn. *þat*, *þann*: det, den (S. 14). — 4. *af*: (her) med. — 4. *hanum*, Hf. af *han* (S. 13). — 4. *þingmæn*: Tingmændene; Brugen af Navneordenes bestemte Kendeord var i Middelta langtfra saa almindelig som nu. — 4. *uiliae*, Uo.: ville. — 4. *þe* [ðe]: de, af oldn. *þeir* > *þer* (S. 14) > *þe* [ðe], idet [r] almindelig bortkastes i Bøjningssendelse i Middeldansk, og [þ] > [ð] (S. 43,¹⁰); *þe* [ðe] bliver senere rglm. *de* (S. 43,¹⁰), hvis Udtale [di] maaske skyldes Sidevirkning fra *vi*, *I*. — 4. *dømæ til*: bestemmer ved Dom. — 4. *æn*: men. — 5. *œi*: ej, ikke. — 5. *þiuf* [þjūv], Gf. Hak. — 5. *kostæ sinum*, Hf. Hak. Tillægsagtige Udvidelser til No., især Ejestedord, sættes i ældre Sprog ofte efter No.

(L. 1. *kostær hans* (S. 60,³). — 6. *hæfþum*, Hf. Ft. af *hæfþ* [hævð], Huk.: Hævd, Besiddelse. — 6. *þa* [ðā]: da. — 6. *ma*, frems. Nut. af *mughæ*, oldn. *mega*: kunne, maatte. — 7. *tækæ* — *tækær* — *tækæn* findes ved Siden af *takæ* — *takær* — *takæn*, idet ved Sidevirkning Omlydsvokalen [æ] fra frems. Nut. Et. (*tækær*) er trængt ind i Navnaf. og Tillægsf. I *takæ* — *takær* — *takæn* er det den ikke omlydte Vokal, som ved Sidevirkning har sejret, hvilket er det almindelige (jvf. L. 1. *far*). Endnu findes i Dansk *blæse* og *græde*, der forholder sig som *tækæ*, oldn. *bläsa* — *blæss*, *grata* — *grætr* (S. 40,²⁴). — 7. *man*: Manden (jvf. L. 4 *þingmæn*). — 7. *num*: undtagen, men. — 7. *takføræ*, forest. Nut. Et.: sætte i Borgen, Sikkerhed, Forvaring (*tak*, lk.). Naar man genfandt en Ting, man havde mistet, i en andens Besiddelse, skulde man sætte den i Forvaring hos Tredjemand, indtil Dommen var falden. — 7. *faræ øftir*: gaa til Værks; forfølge Sagen (jvf. L. 2). — 7. *sum*: som. — 8. *logh*: (her) Lov, Bevislighed, Ed; Ft. af *lagh*, lk.: hvad der er lagt, bestemt. I sk. Lov opfattes *logh* endnu som lk. Ft., Ef. *laghæ*, hvilket fremgaar af det følgende *æræ*; men udenfor sk. Lov er *logh* i Reglen Huk. Et. som nu *Lov*, Fk. Entalsformen *lagh* er bevaret i *Lag* og *Lav*. — 7. *sum logh æræ*: efter Loven. — 9. *bonde*: en Bonde; det ubestemte Kendeord, ɔ: Talordet *een* brugt trykløst og med svækket Betydning, findes endnu ikke i de gamle Love. *bonde* er egl. Nut. Tillægsf. af Uo. *bo*. — 9. *huærghæn*: intetsteds. — 9. *utæn*: uden, med mindre, men. — 9. *gifæ* [givə] *þiufsak um*: give Tyvssag for; anklage for at have stjalet. — 10. *andrum*, Hf. Et. Hak.; [ndr] < [nnr] (S. 11). — 10. *ær stolen ær*: som er stjalet; i Bisætninger kunde Udvidelser til Udsagnsleddet staa foran dette (S. 59,²⁹). — 11. *a*: (her) til. — 11. *hæræzþing*: Herredsting. — 11. *sighi*, forest. Nut. Et. af *sighiæ*: sige. — 11. *fore*, *for*: for, til. — 12. *þiufær* med [r] i Nf. bevaret (jvf. L. 1. *kostær*). — 12. *hin . . . hans*: det er

ham, som har bestjaalet ham. — 12. *skulu*: skulle. — 12. *bifia* [biðja], 5. st.: bede, byde. — 12. *stæfnæ* [stævnæ] forbindes opr. med Hf.: *þiuſt sinum*. — 13. *annær*: næste; To. efter No. (jvf. L. 5 *kostæ sinum*). — 14. *star*, hvorfra nyda. *staar* udgaard, findes i Middelta. ved Siden af *standær* (Flemløsestenen *stændr*) som frems. Nut. Et. af *standæ*. — 14. *hin* bliver i Middelta. efter-haanden trængt tilbage af *den*. — 14. *sækte*, bestemt Fort. Tillægsf. af *sæktæ*, 1. sv.: tiltale, sigte. Bøjningen *sæktae* — *sæktaer* i Fort. og Tillægsf. (1. sv.) er nu afløst af *sigtede* — *sigtet* (4. sv.); saaledes mange Uo., hvis Stamme ender paa to Konsonanter. — 14. *ofna*: (frem) paa; < *ovan ã*. — 14. *andru*, Hf. lk. af *annær*. — 15. *biuþær*; frems. Nut. Et. af *biuþæ*, 2. st.: byde; oldda. *býðr* med *i*-Omlyd. — 15. *næfnd*, Huk.: Nævn, Nævninger. Nævningerne udtoges af Sagsøgeren og skulde sværge paa, at den sagsøgte var uskyldig i den foreliggende Sag. Mededsmændene derimod udtoges af den sagsøgte og svor (Tyltered) paa, at de ansaa den Ed, som den sagsøgte aflagde paa at han var uskyldig, for at være aflagt efter bedste Overbevisning; til selve den foreliggende Sag behøvede Mededsmændene ikke at have Kendskab. Nægtede Nævninger eller Mededsmænd at sværge, var den sagsøgte fældet. — 15. *fore*: for. — 15. *sik*: sig. — 15. *biuþær...sik*: tilbyder at underkaste sig Nævningers Kendelse. — 15. *hæræþ*, Ik.: Herred. — 15. *næfnæ*: nævne, bestemme, udnævne; *hør* forest. Nut. — 16. *sak*, Huk.: Sag; oldn. *sák* med *u*-Omlyd (S. 41,7). — 15. *hin ær sak sokær*: den som søger Sag, Sagsøgeren. Genstandsled og overhovedet Udvidelser til Udsagnsled i Bisætninger skal nu i Reglen staa efter Udsagnsleddet, men kunde tidligere ogsaa sættes foran (S. 59,29). — 16. *mæn*, Ft. af *man*; *i*-Omlyd er bevaret i Ft. af mange No. (S. 40,1). — 16. *slika*, Gf. Hak. Ft. af *slik(ær)*: slig. — 16. *slika...uil*: efter frit Valg. — 16. *al(dær)*: al, hel; *allu*. Hf. Ik. Et.

Side 22.

1. *nokær*, senere *nogen* ved Sidevirkning fra *mangen*, anden o. a.; opstaaet af *nē wæit (ek) hwærr*: ikke ved jeg hvem (jvf. lat *nescio quis*, fransk *je ne sais quoi*). — 1. *uuin* [uvin]: Uven. — 1. *kallær* . . . *since*: paastaar den sigtede, at nogle (af Nævningerne) er hans Uvenner. — 1. *þre*: tre. — 2. *undæn*: bort. *undæn takæ*: udskyde. — 2. *ok æi*: men ikke. — 2. *siþæn*: saa. — 3. *þeræ* [ðærə] (S. 14), nu *deres* med [ð] i Forlyd > [d] (S. 43,10) og [s] tilfejet som Ejeformsendelse. — 3. *staþ*, Hak., nu under tysk Indflydelse spaltet i: *en Stad* og *et Sted*. — 3. *latæ*: lade. — 3. *þæm*: dem, opr. Hf. Ft. (S. 14), bruges allerede i Middelta. som navneagtig Afhængighedsform, mens Nævnef. *þe* bruges for Afhængighedsf., naar Ordet staar tillægsagtigt. — 4. *suæríæ*, 6. st.: sværge. — 4. *þy*, Hf. Et. lk. af *þæn* (S. 51,28). — 4. *andru* er overflødig, da der staar *næstæ*. — 5. *suær*, frems. Nut. Et. uden Endelse (S. 54 Note 2). — 5. *gangæ*: gaa; her forest. Nut. Et. — 5. *sakløs*: sagesløs, uden videre Tiltale. — 5. *bort* < *brott* ved Lydomstilling (Metatesis); opr. *i* *brott* el. *braut*: paa Vej (jvf. ty. *weg*). *borte* er egl. Hf. af samme Ord. *brott*, *braut* er beslægtet med *bryde* (jvf. fransk *route* < lat. (*via*) *rupta*). — 6. *bristæ*, 3. st.: briste, svigte. — 6. *bristær hanum næfnd* o: vil Nævnet ikke sværge

Om Jærnbyrd.

Efter Tvekamp var Jærnbyrd det ældste Bevismiddel for Retten. Foruden de to her omtalte Arter af Jærnbyrd, „Skudsjærn“ og „Trugsjærn“, fandtes der en tredje, „Skraa“, som bestod i, at den sigtede med bare Fødder gik hen over 12 gloende Plovjærn (*skrā*: Plovjærn). Jærnbyrd foretages altid om Onsdagen, og efter Prøven blev Haand eller Fødder forbundet og indsvoebt i et Klæde, som forsegledes; Lørdagen efter foretages i Sag-

søgerens Nærværelse en Undersøgelse; fandtes der da Brandsaar, var den anklagede fældet og blev dømt som skyldig; i modsat Fald var han fri.

Jærnbyrd blev i Skaane forbudt ved en Forordning af Valdemar Sejr, og Lovbestemmelserne om Jærnbyrd mangler i adskillige af Lovhaandskrifterne, f. Eks. i Runehaandskriftet. Teksten for dette Stykke er taget fra et noget yngre Haandskrift.

8. *iarn*: Jærn. — *tha* [ðā]: da. — 8. *thwa* [pwā]: to, vadske. — 8. *hand*, Huk.: Haand. — 9. *ækki*: intet, Ik. af *ængin*; nu kun som Bio.: ikke. — 9. *wætta*, Ef. Ft. af et No., oldn. *wættr*: Væsen, Ting. *ækki wætta*: intet af Ting, intet som helst; samme Ord findes i ty. (*Böse-*)*wicht* og *nicht* og i eng. *not*. — 9. *halna*, ældre *han(d)la* (Lydomstilling, jvf. L. 5 *bort*): tage i Haanden, berøre. — 9. *hennæ*: hende ø: Haanden; *han* og *hun* bruges endnu udenfor Rigssproget om andet end Personer. — 9. *har*, Ik.: Haar. — 10. *sin clæthæ*, gl. Ik. Ft., nu *Klæder* med den sædvanlige Flertalsendelse [r] ved No. paa tryklost [ø]. — 11. *lyftæ*: løfte. — 12. *bær*, frems. Nut. Et. uden Endelse (S. 54, Note 2). — 12. *scutziarn*, Ik.: 'Skudsjærn'; den anklagede bar et glødende Jærn 9 Skridt og kastede (*sciutæ*: skyde, kaste) det derefter. Kastede han det for tidlig eller brændte han sig, var han fældet. — 12. *stigha*, 1. st.: stige, gaa. — 12. *fiata*, Ef. Ft., styret af *lanct*, af *flat*, Ik.: Fjed, Skridt, isl. *fet* uden Brydning; beslægtet med *Fod*. — 13. *sciutæ*: skyde, kaste. — 13. *forræ*: før. — 14. *fælder*, Fort. Tillægsf. Nf. Hak. af *fællæ*: fælde. — 14. *summj*: somme; Nf. Hak. Ft. uden [r]. — 15. *witni*, forest. Nut. af *witnæ*: vidne. — 15. *twe* < oldn. Nf. Hak. *tucœir*, idet [æi] > [ē] og [r] tabes; nydansk *to* < Gf. Hak. *twā*. — 16. *fulz*, To. og *fals*, No. i Ef., styret af *til*: til fulde (ø: fyldestgørende) og ikke til Fald. — 17. *thrugs-iarn*, ungjagtig Skrivemaade for *trugsiarn*; straks efter rigtigere *trugh*, Ik.: Trug. — 17. *stande*: staa. — 18. *fran*

= *fra*. — 18. *stauum*, Hf. Ft. af *staʃ*, Hak.: Stav; (her) de Stave, Jærnet lagdes paa før Benyttelsen. — 19. *falder*, Nut. af *fallæ*, oldn. *fællr*; i-Omlyd er tabt (S. 40,24) og [d] udviklet mellem [l] og [r]. — 19. *vtan*: udenfor. — 19. *up*: op. — 20. *atar*: atter. — 21. *thaghar*, her Bindeo.: saa snart som (jvf. S. 21,2); det nu forældede *der* i Betydn. ,da' (der han kom ...) er opstaet ved Sammenfald af *thaghar* (*thaughær*) og *þær*. — 21. *scal*, upers.: skal man; ligesaa L. 23. — 21. *wanti*, Hak.: Vante. — 22. *late*: anbringe, komme. — 22. *incighlj*, *insighle*, Ik.: Segl, lat. *sigillum*. — 22. *fore*, her Bio. — 22. *sæthia*; *th* = [t]. — 22. *løghordagh* [*løgærdag*] < *læugurdagr*: Badedag, Vadskedag (*læug*: Bad). — 23. *cumber*, frems. Nut. Et. af *cumæ*: komme. [b] findes ofte i Middeldansk, især Skaansk, mellem opr. [m] — [l] og [m] — [r]. — 23. *wither*: ved, imod; her Bio. — 23. *cumber wither*: kommer til Stede. — 24. *hans*, Ef. styret af *bitha*: bie, vente paa. — 24. *urthinga*, ubøjel. To.: ude af Tinge; saa vidt fremskreden, at Tingtiden er forbi. — 25. *timæ*, Hak.: Tid (jvf. *times*, *timelig*). — 25. *wither øra*: som er til Stede; Grundled udeladt (S. 60,10). — 26. *hwat* (opr. *hwārt*: hvilket af to, om) — *hælder* — *æller*: om — snarere — eller. — 27. *scylder*: skyldig. — 27. *vscylder* [*uskyldør*]. — 27. *scær*: skær, ren, uskyldig. — 28. *præst*, fra græsk *presbyteros*: ældre, Menighedsforstander. — 28. *sin viser* ofte tilbage paa det nærmest foregaaende No., her *præste*. — 28. *ræt*: Ret (til Betaling). — 28. *præste . . . uppehalde*: yde Præsten, hvad der tilkommer ham. — 28. *warther uscær*: bliver (han ved Jærnbyrden kendt) skyldig.

Om Jagt, Nøddeplukning.

31. *hittæ*: finde. — 31. *man*, nu en *Mand* (S. 52,24). — 31. *hæk*, oldn. *håukr*, Hak.: Høg. — 31. *hæghnæþœ*, Ef. Et. (opr. paa [ar]) af *hæghnæþ*: Indhegning. *hægh-*

næfæ skogh: Indhegningsskov, indhegnet Skov, privat Skov, modsat *almænnings skogh* (S. 23,1): Almindings-skov, Skov som tilhører alle Bymændene. — 32. *krake*, Hak.: Træstamme med afstumpede Grene, saa den kan bruges som Stige; ,(Krybe)krage'. — 32. *krok*, Hak.: Krog, Hage. — 32. *num*: undtagen, men. — 33. *þem*, Hf. som Gf. (S. 22,8). — 33. *a*, frems. Nut. Et. af *eghæ*, *æghæ*, Fort. *attæ*, oldn. *æiga* — *ā* — *ātta*, nu reglm. *ejer* — *ejede*. — 33. *ællær*: ellers.

Side 23.

1. *almænning*: hvad der tilhører alle; bruges især om Skov og Hede, som var fælles for Bymændene i een eller flere Byer (*Almindingen* paa Bornholm); Grunden var Kongens, Brugsretten Bøndernes. *almænnings skogh* se S. 22,81: *haeghnæfæ skogh*. — 2. *mærk(i)æ*: at mærke, sætte Mærke paa. — 2. *flakæ*: Grenefletning, (her) Rede. — 3. *tækær*, se S. 21,7. — 3. *gar*, Nut. af *gangæ*. — 3. *gar han uifær*: og vedgaar han det. — 4. *latæ ut*: udlevere. — 4. *øræ*, Hak.: en Øre ($\frac{1}{8}$ Mark, jvf. L. 19 *mark*), oldn. *øyrir*, forskelligt fra *øyra*, lk.: et Øre. — 4. *dyliæ*: dølge, nægte. — 4. *hetæ*, oldn. *hæita*: hedde, kaldes. — 5. *sueræ*, forest. Nut.: skal sværge. — 5. *lund*: Maade. — 5. *annar*, Nf. brugt som Gf. — 5. *þiufnæþ*, Hak.: Tyveri. — 6. *hittær man ok*: ligeledes hvis en Mand finder. — 6. *bi*, Ft. af *bi*, lk.; nu en *Bi*, Ft. *Bier*. — 6. *skal ok*: skal han ogsaa. — 6. *mærke*, lk.: Mærke. — 7. *træ*, nu *Træ-et* (S. 53,5). — 7. *hoggæt = hoggæt af hoggæ*: hugge. — 8. *æftir fára*: gaa til Værks; forfølge Sagen. — 10. *ræue ungæ*: Ræveunge, her Ft. — 10. *graau*, 6. st.: grave. — 11. *mark*, Huk., her Hf. Grundbetydningen er: Grænse (jvf. *Markgreve* og lat. *margo*: Kant); dernæst, da Grænserne ofte dannedes af Skov: Grænsekov (heraf *Danmark*,

opr. brugt om Skovene ved Ejderen), endelig: Skovstrækning, Landstrækning, Mark. — 11. *bötæ*: bøde; her forest. Nut. Et. — 11. *siaghs*, Brydningsform ved Siden af *sex*. — 12. *ællær (sæli) siatæ manz ej*: eller (han skal give) sjette Mands Ed ø; aflægge Ed, støttet af 5 Mededsmænd (paa, at han ikke har gjort det). Antallet af Mededsmænd + den sigtede udgjorde $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, 1 eller flere Tylvter (Tylvt: Antal af 12), alt efter den omstridte Genstands Værdi; derfor kaldtes Mededen Tyltered (jvf. S. 21,15 *næfnd*). — 12. *æn*: men. — 12. *ma*: kan. — 13. *at*: efter. — 13. *saklost*: sageslost ø: uden at der kan anlægges Sag derfor. — 14. *æltæ*: drive (jvf. S. 7: Glavendrupstenen). — 14. *graf*, Huk.: Grav; Oldn. havde i dette som i andre Hunkønsord *u-Omlyd* i Nf. og Gf. Et.: *gråv*; men *u-Omlyden* er her som i Reglen bortfaldet i Dansk ved Sidevirkning fra de ikke omlydte Former (S. 41,7). — 14. *hund*, Hak.: Hund. — 14. *huas*, *huæs*: hvis; Ef. af *hua* (S. 52,19). — 14. *ofna . . . ør*: paa hvis Mark det end er. — 16. *nytæ uel*: benytte vel ø: drage Nytte af. — 16. *fullæ = syllæ*: fyldе. — 16. *hun ø*: Graven. — 16. *skafæløs*: uden Fare. — 17. *ællær andræ markæ*: eller ogsaa Markerne. — 18. *uarþæ*: vogte paa, være ansvarlig for. — 18. *þe*, alm. Huk.form af *þæn* i ældre Middeldansk. — 19. *mark*, Huk. med *u-Omlyden* tabt (jvf. L. 14 *graf*): oprindelig en Vægtenhed, c. $\frac{1}{2}$ tø, dernæst en Møntenhed: saa mange Sølpenge, som der møntedes af en Mark Vægt; efterhaanden som der sloges slet Mønt, blev der imidlertid betydelig Forskel paa en Mark Vægt og en Mark Penge. I Lovene bruges *mark* i Betydningen Mark Penge. En Mark deltes i 8 Øre à 3 Ørtug à 10 Penninge. Ved dette og andre Ord, der betegner Maal og Vægt, bruges i Middelta. som nu Et. kollektivt for Ft. — 19. *bondæ fæ*: en Bondes Kreatur. — 20. *gialdæ atær*: betale tilbage ø: erstatte. — 20. *þær innæn*: deri. — 20. *uir(þ)ning*: Vurdering, Værdi. — 20. *sua . . . sœ*: efter hvad

Værdien af det Kreatur er. — 21. *ær* er Grundled til *grof* og Hensnsled til *gifs*: som grov Graven og hvem Sag gives derfor (*um*) ɔ: som anklages derfor. — 22. *at han grof æi* er Genstandsled for *dyl*; *æi* kan ikke oversættes, idet det kun gentager den Nægtelse, der ligger i *dyl*: nægter han, at han grov. — 22. *logh*: (her) Bevisligheder, Ed. — 22. *sæli . . . til*: (da give han saaledes Ed derfor ɔ:) da skal han aflægge Ed med saa mange Mededsmænd, (som dens Vurdering beløber sig til ɔ:) som staar i Forhold til den Mands Vurdering. — 23. *atx*, Fort. af *eghæ, eghæ* (S. 22,ss). — 23. *skapæ fik*: led Tab. — 24. *do*. Fort. af *dø*; erstattes tidlig i Da. af *døde*; Sv. har *dog*. — 25. *snæru*, Gf. Ft. med tabt [r] af *snæra*, Huk.: Snare. — 25. *gildri*, Ik.: Vildtfælde. — 25. *at*: for (at fange). — 25. *diur*, Ik.: Dyr. — 26. *in-næn skoghe*: i en Skov. — 26. *anær staf*: et eller andet Sted. — 27. *uarþa*: vugte, være ansvarlig for. — 27. *skal . . . handløsum uaþa*: skal han være ansvarlig for som for anden haandeløs Vaade ɔ: ulykkelig Hændelse, som ikke sker ved Menneskehaand. — 29. *far*: drager. — 29. *gønæm*: gennem. — 30. *sankæ < samkæ*. — 30. *margha*: mange. — 30. *nytær*, Ft. af *nut*, Huk., nu *Nød* med *i*-Omlyden fra Ft. trængt ind i Et. — 30. *bite*, 1. st.: bide, (her) knække. — 31. *hat*, oldn. *håtr*; *u*-Omlyd i Reglen tabt i Da. ved Udjævning med de ikke omlydte Former (S. 41,7). — 31. *hanski*, Hak.: Handske; her Ft. — 32. *barm*, Hak.: Barm, Brystfold i Klædningen. — 32. *kilta*, Huk.: Kjortelskød. — 33. *øllær þriþia manz ep*: eller (nægte med) 2 Mededsmænd (at han gjorde det). — 34. *akarn*, Ik.: Agern. — 34. *bok*, Huk.: Bøg, Bog (Bøgens Frugt), samme Ord som *Bog* (at læse i), oprindelig Bøgeträestavle til at skrive paa. — 34. *akar*, frems. Nut. Et. uden *i*-Omlyd af *akæ*, 6. st.: age; oldn. *aka* — *ækr*; det foran [r] udviklede [ø] betegnes oftest ved *æ*, her ved *a* under Indflydelse af *a* i Rodstavelsen. *akar til*: kommer kørende. —

34. *brytær skogh*: brækker Træer i Skoven. — 36. *sælie logh fore*: give (egen og Mededsmænds) Ed for (at han ikke har gjort det).

Side 24.

2. *uatn*, Ik.: Vand. — 2. *dam*, Hak.: Dæmning (saaledes *Blegdam*), det opdæmmede Vand, Dam. — 2. *fæstæ*: fæste, inddæmme; opr. 1. sv., nu 4. sv. — 2. *þaær*: da er det ɔ: det er. — 3. *almænnings*, Ef. brugt som To.: fælles, alles, 'Almindingsvand' (jvf. S. 23,1). — 3. *huas — sum*: hvis — end. — 3. *liggia*: ligge, være. — 4. *at fiskum* (Hf. Ft. Hak.) *fara*: gaa efter Fisk, drive Fiskeri. — 4. *myllu dam*: Mølledam. — 6. *a*: ejer. — 7. *annar*: nogen. — 7. *ængia*, Gf. Huk. Ft., opr. *ængjar*: Enge. — 8. *ma*: kan. — 8. *spillæ*: ødelegge. — 8. *þem*, opr. Hf. Ft., her brugt som Gf. — 8. *stiborþ*, Ik., nu skrevet *Stigbord*, opr. beslagtet med To. *stiv*. — 9. *pingizdag*: Pinsedag; græsk *pentekoste*: den 50nde (Dag efter Paaske); her Hf.; man kunde vente Ef. styret af *aftæn*. — 9. *niðær*, oldn. *niðr*, > ned og (dialektisk) ner. — 10. *mikialsmæssa*, Huk.: Mikkelsmesse, -dag, den 29. Septbr.; her Ef. — 10. *afne < aftne*, Hf. af *aftæn*. — 11. *hini < hinir*, Nf. Hak. Ft. — 11. *kæræ*: klage. — 12. *sighia til*: forebringe Sagen. — 12. *laghstæfna*, Huk.: lovbestemt Frist. — 12. *læggia til*: forelægge. — 13. *laghstæfnu dagh*: den ved den lovbestemte Frist fastsatte Dag. — 14. *spial*: Ødelæggelse, Skade. — 15. *øllær siata manz ep*, se S. 23,12.

Jydske Lov.

Jydske Lov staar i det hele paa et yngre Sprogruin end de andre Landskabslove. Opr. trykløst [a, i, u] skrives, naar det er bevaret, næsten altid *æ* (e), mens sk. Lov ofte har de fulde Vokaler, og trykløs Endevokal er

i jy. Lov rglm. tabt i Ord paa tre eller flere Stavelser. I Navneordsbøjningen er ikke alene som i skaanske Lov Nf. og Gf. faldet sammen; men Hf. er omrent tabt, og i Ef. begynder Endelsen -s at vise sig i Huk. og Ft.; ofte lades Ef. ubetegnet. Ogsaa Tillægsordsbøjningen har regelmæssig kun Nf. og Ef., og ofte lades Ef. ubetegnet foran et Navneord.

Fortale.

21. *logh*, opr. Ik. Ft.; saaledes sk. Lov; i jy. Lov opfattet som Huk. Et.; nu Et.; en Lov (jvf. S. 21,s). — 21. *bygiæ*: bebo, bygge, (her) ordne. — 21. *æn*: men. — 22. *oruæs at*: nøjes med. — 22. *eghæt < ægit*. — 22. *nytæ*: benytte, optager tidlig i sig *niutæ*: nyde (her). — 22. *iafnæth* [javnøð], Hak.: Ligelighed, Retfærdighed. — 23. *thurfæ* [purvə] — *tharf* — *thurftæ*; oftest i Forbindelse med *with*: behøve; jvf. *Tarv*, *Nødtørft*. — 23. *man*, nu spaltet i *Mand* og *man*. — 23. *ækki*, Ik. af *ængi*, her Bio.: ikke. — 23. *with*, her Bio., se ovf. *thurfæ*. — 23. *aemgoth*: lige saa god. — 24. *sannænd*, Ik.: Sandhed; oldn. *sannindi*; i Jy. bortkastes tidlig tryklos Endevokal i Ord paa 3 eller flere Stavelser, under tiden ogsaa i Tostavelsesord. — 24. *hwaræ, hæræ, thæræ* (jvf. *utæ, innæ*) fandtes i æ. Jy. v. S. af *hwar*, *hær*, *thær*; *hwaræ sum*: overalt hvor. — 24. *æuxæ*: tvivle. — 25. *lete*, oldn. *læita*: søger, udfinde, afgøre. — 25. *ræt*, To.: rigtigt. — 25. *waræ*, forest. Fort. uden *i*-Omlyd; oldn. *wæri* (S. 41,s). — 26. *a*: paa, i. — 26. *landæ*; Hf. er kun undtagelsesvis bevaret i jy. Lov. — 26. *hafuæ* [havə], forest. Fort., opr. *haftæ* [havðə]; ved Sammenstød mellem toaabne Konsonanter bortfalder ofte den ene (S. 44,s); nu [haðə] med [v] tabt. — 26. *thær*, opr. Stedsbio., her henførende Stedord: som, der; kan i ældre Da. ogsaa bruges udenfor Grundledsstilling (L. 31.) — 26. *matæ*, Fort. af *mughæ*, Nut. *ma*: kunne, maatte. — 27. *gripæ*, 1. st.: grike, tilegne sig. — 27. *thy*, Hf.

Ik. Et. af *thæn*, oldn. *þwī*; (*foræ*) *thy* — *at*: (for det ø) derfor — *at*; bevaret i *fordi* og *thi*. — 27. *øftær allæ mæn*: efter alle Mænds Tarv. — 27. *ræt*: (her) retfærdig. — 28. *spak*: (her) fredelig, klog; af flere Tillægsord til et Navneord staar ofte kun eet foran (S. 60,s). — 28. *saklös*: uskyldig. — 28. *ræt*, Hak.: Retskaffenhed. — 28. *spæcth* [spækð], Huk.: Fredsommelighed (af *spak*); *spæcthæ* er Ef., oldn. *spækðar*, styret af *nytæ*; *njūta* (se L. 22) styrer opr. Ef. — 29. *folæ*, Hak.: Tosse, ondskabsfuldt Menneske; her Ft. — 29. *vret* [vræt]: uretfærdig. — 29. *ræthæs*: ræddes for, frygte; oldn. *hræðask*. — 30. *scriuæ*: skrive, fra lat. *scribere*; *scriuæn*, skønt Grundleddet *thet*, *thær* er Ik., hvilket stemmer med, at Jydsk ogsaa nu rgm. kun har Fælleskønsformen af To. — 30. *thuræ*: turde. — 30. *for thy*: af den Grund. — 30. *fulcumæ*: fuldbyrde. — 30. *theræ < þœira*: deres. — 30. *unskop*: Ondskab. — 31. *thær*, Genstandsled; jvf. L. 26. — 31. *hughæ*, Hf. med bevaret Endelse af *hugh*, Hak.: Sind, Hu. — 31. *wæl ær thæt oc ræt*: godt er det og rigtigt, eller: vel er det ogsaa rigtigt.

Side 25.

1. *gusz ræsslæ*: Guds frygt (Rædsel). — 1. *ælskugh*: Elskov; beslægtet med *Hu*. — 1. *rætæns ælskugh*: Kærlighed til Retten. — 1. *ma øei*: ikke kan; nu skal i Bisætninger et nægtende Bio. i Reglen staa foran Udsagnsleddet. — 1. *lokkæ*: lokke, drage. — 2. *goz*, Ef. Ik. af *goth*, styret af *til*, der opr. styrer Ef.: til det gode. — 2. *høfthing*, Hak.: Høvding, Fyrste. — 2. *landæns*, oldn. *landsins* med baade No. og Kendeord bøjet, nu *Landets*. — 2. *withær logh*: Straffelov. — 2. *for fangæ*: formene, forhindre, et af de nedertyske Laaneord, som i de ældste danske Hdskr. endnu er sjældne, men senere findes i stort Tal. — 3. *them* optager Tanken fra *thæn*

S. 24,²¹; unøjagtigt er det ene Ord Et., det andet Ft. — 3. *pinæ*: straffe, pine; lat. Laaneord, indkommet med Kristendommen. — 3. *of, af, æf*: hvis. — 4. *ærlik*, nty.: ærlig, hæderlig, god. — 4. *thollic*: taalelig, billig. — 4. *æftær*: i Overensstemmelse med. — 5. *wanæ*: Sædvane, Retspraksis. — 5. *quæmlik*: bekvem, passende. — 5. *thyrfilik*: fornøden, hensigtsmæssig. — 5. *opænbar*, nty.: klar. — 6. *mughæ — ma — mattæ*: kunne, maatte. — 6. *witæ*: vide. — 6. *vndærstandæ*: forstaa. — 7. *wæræ*, forest. Nut. Et.; Grundleddet er *loghæn*. — 7. *æth(æ)*: eller. — 7. *cennæn*: nogen; To. foran et No. i Ejeform er oftest ubøjjet i jy. Lov som i Nydansk. — 8. *wild*, Huk.: Gunst. — 8. *num*: undtagen, men. — 8. *mænsz*, det ældste Eksempel paa, at [s] som Ejeformsendelse er trængt fra Et. ind i Ft.; alm. *mannæ* (S. 24,⁷). — 8. *thyrft*: Tarv. — 9. *oc*: heller. — 9. *gen*: imod. — 9. *the* som Huk.form foran No., ellers *thæn* (L. 12; S. 51,²⁷). — 10. *landæt*, men lige efter *land* uden Kendeord (S. 53,⁵). — 10. *takæ withær*: tage imod, vedtage. — 11. *rætæ*: (her) styre. — 12. *han*: Kongen. — 12. *af takæ*: afskaffe, opheve. — 13. *skiftæ*: forandre. — 13. *barlic*: klart, aabenbart. — 13. *vtæn . . . guth*: med mindre han (Kongen) var aabenbart mod Gud ø: thi derved vilde han handle aabenbart mod Gud. Maaske er dog *han* i L. 13 *logh*, skønt denne ellers betegnes ved *hun*. — 15. *œmboth*, Ik.: Embede, en Sammenblanding af *umboth* (Ombud, jvf. Ombudsmand) og *œmbætæ*. — 15. *i landæt ær*: som er i Landet; det henførende Stedord kan nu i Reglen ikke udelades som Grundled (S. 60,¹⁰). — 16. *gømæ*: gemme, vogte paa, føre Tilsyn med. — 16. *domæ*: Dommene, Retsplejen, Retten. Den dømmende Magt havde Folket, men Kongen førte Tilsyn med Retsplejen. — 16. *frælsæ*, af To. *fræls*, opr. *frei hals*: fri, idet Ring om Halsen var Trællemærke. — 17. *wald*: Vold, Magt, opr. Ik. — 17. *swa*: saa, saaledes. — 17. *swa sum ær*: for Eksempel. — 17. *wid-*

dæwæ: Enke, fra lat. *vidua*. — 17. *wæriæløs*: uden Værge (Formynder). — 18. *børn*, Ft. af barn, det eneste Ord, i hvis Bøjning saavel i Middelta. som nu Veksel mellem omlydte og ikke omlydte Former er bevaret (S. 41,⁷). — 18. *pilgrim*, Ft. uden Endelse, fra lat. *peregrinus*: fremmed. — 18. *utlandz*: Udlands ø: udenlandske. — 18. *fatøk*: fattig, af oldn. *fär*, To., nu kun i Ft.: *faa*, + *tøkr*, To., beslægtet med *taka*. — 19. *gær*, frems Nut. Et. af *gangæ*; i Omlyden i frems. Nut. Et. af stærke Uo. findes ofte bevaret i jy. Lov, hvilket stemmer med, at Omlyd i sterk Nut. endnu findes i Sønderjylland; jy. Lov har ved Siden af *gær* ogsaa *gangær*, *gaengær* (S. 40,²⁵). — 19. *tithæst*: tiest, højeste Grad af *tit*. — 19. *them . . . yuær*: dem overgaar der tiest Vold. — 19. *ilwærkis mæn*: Ugerningsmænd. — 20. *rætæs*: rettes, forbedre sig. — 20. *liue* [*livæ*]: leve. — 21. *ældær*, Sammenblanding af *ællær* og *hældær*. — 21. *vdæthæs mæn*: Udaadsmænd. — 22. *thianest man*: Tjenestemand, Tjener. — 22. *lox*, ny Ef. af *logh*; [s] som Ef. endelse hører opr. kun hjemme i Hak. og Ik. Et., men trænger ind i Huk. og Ft. (L. 8 *mænsz*). — 22. *gæszleman*: Vogter. — 23. *hælhæ*, best. Form, skønt der intet Bestemmelsesord staar, af *hælægh*: hellig. — 23. *kirki(æ)*, Huk., fra græsk *kyriakon*: det til Herren (*kyrios*) hørende. — 23. *pauæ*: Pave, fra middelald. lat. *papa*: Fader. — 23. *biskop*, fra græsk *episkopos*: tilsynshavende. — 25. *rætær(æ)*: Dommer; her Ft.; Endevokalen tabt. — 25. *oc wæriæs* hører sammen med *styræs*. — 25. *ær*: allerede i de gamle Love findes undertiden Udsagnsleddet i Et., skønt Grundleddet er Ft. — 25. *skyldugh*: skyldig, pligtig; her Ft. med tabt Endevokal. — 26. *hørsum*, nty.: hørig. — 26. *lythæn*: lydig. — 27. *vndærstan*, nty.: underdanig; her staar Ft.endelsen -æ, ved de tre andre To. ikke. — 27. *thianægh*: føjelig. — 27. *for thy*: derfor, til Gengæld. — 27. *at*: overfor. — 28. *allæ*; *at* styrer opr. Hf., men

Hf. er i Reglen tabt i jy. Lov. — 28. *frith*, Genstandsled for *ær skyldugh*: til Gengæld er han pligtig (at yde) dem alle Fred. — 28. *wærldz*, ny Ef. af *wærld*, Huk., ældre *wæreld* (L. 30), oldn. *weråld* af *werr*: Mand, Menneske (lat. *vir*) + *åld*: Tid: Menneskealder, Tidsalder, det timelige (modsat det evige). Nu Verden med tabt [l] og tilføjet [en], opr. det bestemte Kendeord; i *verdslig* haves den ældre Form. — 28. *høfthing*, Ft. uden -*æ*. — 29. *sælæ*, 2. sv.: overdrage. — 29. *thessæ*, den gl. Huk.form; fortrænges af Hak. *thennæ* (L. 35). — 30. *sald*, men L. 29 *saldæ*. — 30. *sin*, ubøjet, opr. *sinæ*, Gf. Et. Huk. — 31. *all*; man venter *alt* (jvf. L. 7 *skriuen*). — 31. *abethæs*: kræves, gøres Fordring paa. — 31. *glomæn*: glem som. — 32. *wildigh*: partisk (L. 8 *wild*); nyda. *uvildig*: upartisk. — 32. *sam*, alm. jy. Form; sk. Lov har *sum*. — 32. *svaræ*: staa til Ansvar. — 33. *kirkins*; [s] trængt ind i Huk. Ef. og kun Kendeordet bøjet. — 33. *fræls(æ)*: Frihed (L. 16 *frælsæ*). — 35. *thennæ*, opr. Gf. Hak.; L. 29 den gl. Form for Gf. Huk. *thessæ*. — 35. *ser*, Et., skøndt Grundleddet er Ft. — 36. I *waldemar* og *knut* er Ef. -s udeladt, da det følgende Ord begynder med s. — 36. *waldemar sun, thaer*: Søn af den Valdemar, som. — 36. *sancte*, lat. *sanctus*: hellig.

Side 26.

2. *wintær*: Aar. — 2. *thretiugh(æ)*: 30, egl. *tre Tiere*; saaledes ogsaa *fyrretyve* = *fire Tiere*; 20 hed egl. *twa tiughæ*, senere alene *tiughæ* (> *tyve*), og ved at multiplicere *tyve* i denne Betydning dannedes *halvtredsindstyve* osv. — 2. *war*: vor. — 2. *warth*, frems. Fort. af *warthæ*: blive. — 2. *fod*, uden Endelse i Nf. Hak. — 3. *tu*, Ik. af *twa*; bevaret i *itu*. — 4. *fiurtiugh(æ)*: 40. — 4. *løt*: lod, Fort. af *latæ*. — 4. *i marz ... han*: i Marts Maaned derefter lod (*han*); *han* er en

Gentagelse af *waldemar kunung annæn* og overflodigt. — 5. *warthing burgh*: Vordingborg. — 6. *hæræ*, se S. 24,²⁴ *hwaræ*. — 6. *stær*, frems. Nut. Et. af *standæ* med *i*-Omlyd bevaret, jvf. S. 25,¹⁹ *gær*; ved Siden af *stær* findes *standær* og *star*. — 6. *danskæ*, Hf. Et. Ik. med Endelse bevaret. — 6. *hans*, saaledes ofte endnu i Jy., et personligt Sto. visende hen til Grundleddet, hvor Rigssproget har *sin*. — 7. *synær*, Ef. ubetegnet: ældre *sunæ*, senere *Sønners*. — 7. *rath*, Ik.: Raad. — 7. *wæræ with*: være til Stede. — 8. *vff*: Uffe. — 8. *n.*: Niels. — 9. *j*: Iver. — 9. *p*: Peter. — 9. *arus < ãr õss*: Aamunding, nu *Aarhus* ved Henføring til *Hus*. — 10. *g.*: Gunner. — 10, 11. *j*: Jens. — 11. *wændlæ*: Vendsyssel. — 12. *war*, Et., skønt Grundleddet er Ft.

Om Daab, Værgemaal og Myndighed.

14. *døpæ*: døbe, beslægtet med *dyppe* og *Dyb*. — 15. *hwa*, Hak. til (*h*)*wat*, Ik., nu opfattet som 2 Ord: *hwo*, *hwad*. *wat* i L. 16 er mærkeligt, da netop Jydsk nu bevarer [h] foran [w]. — 16. *saghæ < saghthæ* ved det almindelige Tab af een af to sammenstødendeaabne Konsonanter (S. 24,²⁶ *hafuæ*); nu [sa] med Tab af begge Konsonanter. — 17. *cristnæ*: kristne, døbe. — 17. *fathær*, *suns*, ny Ef.; rglm. vilde være oldn. *faður > fathær*, *sunar > sunæ*. — 18. *hin* uden Ef.endelse. — 18. *andæ*, Ef. af *and*, Huk.: Aand, oldn. *ånd* med *u*-Omlyd, Ef. *andar*. — 18. *for thy at*, bevaret i *fordi* (*at*) og *thi*. — 19. *æc*, oldn. *ek*; sk. og sjæl. Love *jak* med Brydning; endnu i Jy. de ubrudte Former *a* og (sønderjy.) *æ*. — 19. *døpæ*; frems. Nut. Et. 1. Pers. uden -*r* er her undtagelsesvis bevaret; ellers har 3. Pers. paa -*r* tidlig sejret (S. 55,¹⁸). — 20. *hin hælegh and*, Ef. helt ubetegnet. — 20. *en*: men. — 21. *ær til*: kan faas. — 23. *wæriæ*: Værge. — 24. *smabørn*, Ef. ubetegnet. — 24. *fathær* (Ef.) *døthæ*: Faders Død. *døthæ*, svag Sideform til *døth*, bevaret i *til Døde*. — 25. *aldæfathær*: Bedstefader, nu

Oldefader med forandret Betydning. — 27. *engi theræ*, Ef. Ft.: ingen af dem. — 27. *nestæ*: nærmeste. — 27. *nivi*, Hak.: Slægtning. — 27. *wærri* = *wærriæ* (L. 23). — 28. *fæthærn(æ)*, *møthærn(æ)*, Ik.: fædrene, mødrene Slægt, Side, Arv; her Ef. som To.: (Frænderne) paa fædrene Side. — 28. *frændæ*, opr. Nut. Tillægsf. af et Uo., oldn. *frjā*: holde af; en oprindeligere Betydn. har altsaa ty. *Freund* og eng. *friend*. — 28. *e*: altid, oldn. *æi* (S. 8 Hedebystenen *Ērikr.*). — 28. *nærmær*, egl. *nær* — *mere*; jvf. *fjærmer* om den højre Hest (Kusken gik paa venstre Side af Vognen og sad paa venstre Side af Bukken). — 29. *æmskyld*: lige nær beslægtet. — 32. *wær* = *wærri(æ)*. — 32. *the*; alm. *them*, naar der ikke følger No. — 32. *rætæ* *wærriæ*, Ft. — 33. *hæriænd(æ)*: Ødeland.

Side 27.

2. *clostær man*: Klostermand, Munk; fra lat. *claustrum*: Indelukke. — 2. *lærth*: lærd, gejstlig. — 3. *diacon*: Diakon, Degen, fra græsk *diakonos*: Tjener. — 3. *subdiacon*: Underdiakon. — 3. *lekman*: Lægmand; *lek* fra græsk *laikos*: som hører til Folket. — 3. *a lekmannæ thing*: ved den verdslige Ret. — 4. *bryti*: Bryde, her om en Forvalter eller Forkarl, som stod i Tyendeforhold til sin Husband og derfor ikke ansaas for juridisk fuldmændig. — 4. *thræl*: Træl. — 4. *thær flætførth ær*: den der er fledført ɔ: flyttet som Aftægtsmand ind i en andens Hus med Opgivelse af egen Ejendom og juridisk Selvstændighed. *flat*, *flæt*: Bolig, opr. Gulv (jvf. *flad* og eng. *flat*: Lejlighed). — 7. *hvr* = *huræ*: hvor (Gradsbiord). — 7. *goz*, Ik.: Gods, maaske opr. Ef. af *god*. — 8. *swænbarn*: Dreng(ebarn), Yngling. — 8. *iord* og *ior* findes ved Siden af det oprindelige *iorth*; Udtalen har altsaa opgivet [ð]. — 8. *andærlundæ*: paa anden Maade. — 10. *møbarn*: Pigebarn. — 11. *sæl*, frems. Nut. Et. uden Endelse (S. 54 Note 2). — 11. *føzæl*:

Fødsel, Underhold. — 12. *frændær*; Ef. ubetegnet. — 12. *samæn*: ad Gangen. — 13. *silf*, Ik.: Sølv; opr. *silver*, men [r] bortkastedes, idet det opfattedes som Nf.-endelse. — 13. *œnki(æ)*: Enke, vestnord. *ekkjá* (S. 11). — 14. *skiftæ*: skifte, dele. — 15. *hvsfrø* < oldn. *hūsfrøja*; senere optages fra Nty. *husfru* > *Hustru*. — 15. *bondæ*: (her) Husband, Genstandsled for *hævær*. — 16. *sjal(æ)gift*, Huk.: Sjælegave; i *Medgjift* og ,en *Gift* Hø' haves endnu Betydn. Gave; Betydn. 'Edder' har *Gift* faaet fra Nty. — 16. *giuæ ia with*: samtykke i. — 17. *kæræ*: Klage. — 17. *antugh*, *antigh*: enten; oldn. *annat twiggja*: et af to. — 17. *klostær*, Ef. ubetegnet. — 18. *halvæ*, Huk.: Halvdel, Side. — 18. *andræ* < *andræ* med Tab af Endevok. og [ə] udviklet foran [r]; nyjy. [anør]. — 18. *warthæ with logh*: maatte aflægge Ed paa. — 19. *iathæ*, frems. Fort. af *ia*: sige ja til, gaa ind paa. — 20. *halft giuæ hovæth lot*: halvt give Hovedlod o: give Halvdelen af sin Hovedlod. Ved *Hovedlod* forstaas 1) den Lod, som tilfalder en ved Skifte; 2) hele ens personlige Ejendom. — 21. *hænnæ*: sin (S. 26,6 *hans*).

Sjællandske Kirkeret.

Sjællandsk har i Middelalderen staat mellem Skaansk og Jydsk. I de ældste Haandskrifter af de sjællandske Love skrives som i jydske Lov oprindeligt [a, i, u] i tryklos Stavelse i Regelen *æ*, men tryklos Endevokal bevares i de sjællandske Haandskrifter. I Ordbøjningen findes som i jy. Lov væsentlig kun to Forholdsformer (Kasus), men i Navneordenes Ef. findes -s kun hvor denne Endelse er oprindelig, og svarende til opr. -ar (Et.) og -a (Ft.) findes -æ.

31. *sat*: fastsat. — 31. *malstaefnæ*: Forhandlingsmøde. — 32. *ringsthæ*, Ef. Ft.; oldn. *Hringstaðir*, Hak. Ft.: Ringsted. — 32. *œrkibiscop*; *œrki*-, nu *œrke-*

er laant fra Græsk og betegner den fornemste, øverste; gr. *arkos*: Anfører. — 32. *siallænz far*: Sjællandsfar, Sjællænder.

Side 28.

1. *af*: alt for. — 2. *mællæ*: mellem. — 3. *of*: hvis. — 3. *wigh*, ældre *wighth* (S. 44,₅), Fort. Tillægsf. af *wigh(i)æ*: vie. — 3. *kyrki* . . . *wighæ*: Hvis en Kirke bliver indviet, maa man ikke indvie den anden Gang. — 4. *num*: undtagen, med mindre. — 4. *altaæræ*, lat. Laaneord. *altaær sten*: Altersten, Sten i Alteret. — 4. *hyrnæ*: Hjørne. — 5. *num thys at*: undtagen i det Tilfælde at. — 5. *hun* ɔ: Kirken. — 5. *myklikæ*, Bio.: i høj Grad. — 5. *spiællæ* < *spiallæ*: ødelægge. Overgangen [ja] > [jæ] begynder at vise sig i de ældste Lovhaandskr., men bliver først almindelig i senere middelta. Hdskr. (S. 41,₂₄). — 6. *wethæ* = *wetx*, oldn. *wœita*: yde. — 6. *at . . . wethæ*, upers.: at man ikke kan holde Gudstjeneste i den. — 7. *wighæn* = *wighæ thaen*; jvf. nu [vi'dn] og [vi'ən] eller [vi'n]. — 7. *aghæ*, frems. Nut. Ft. af *æghæ*: eje, have. — 7. *kirky men*: Sognefolkene. — 8. *cost*: Bekostning. — 8. *caplan*, middelald. lat.: Sekretær, Medhjælper hos en Præst eller Biskop. — 9. *burswen*: Kamertjener. — 9. *hæleghdom*: Relikvie. — 9. *til latæ*: give, yde. — 11. *lös*: præsteløs. — 11. *til tækæ*: antage; om *tækæ* se S. 21,₇. — 12. *brytæ with*: forse sig imod. — 13. *bruth* = *brut*, Ik.: Forseelse. — 13. *wæræ with*: blive ved, beholde. — 14. *aghæ*: (her) har Ret til. — 14. *wrækæ*: vrage, afsætte. — 16. *frith*: Fred. — 16. *brot*, Fort. Tillægsf. af *brytæ*. — 17. *marc*: Betegnelser for Mønt og Vægt bruges ogsaa nu ubøjede i Ft. — 17. *skæræ*: rense (*skær*: ren). — 18. *ær tho*: eller ogsaa (*tho*: dog). — 19. *brytær*, nl. Freden; oldn. *brjüta* (S. 41,₂₈). — 20. *thyt* = *thy at*: saa meget desto. — 21. *fæstæ*: fæste, trolove sig med. — 21. *frænkunæ*:

kvindelig Slægtning, Frænke. — 21. *fræghnæ*: spørge, erfare. — 22. *thær a*: derimod. — 23. *a*: imod, trods. — 23. *delæ*: afgøre. — 24. *banføræ*: sætte i Band. — 24. *til loghe*: til retslig Afgørelse. *loghe* er Ef. Ft., ældre *laghæ* (jvf. S. 21,₈). — 25. *siæx* (jvf. L. 5 *spiællæ*) < *siæx*, Brydningsform ved Siden af *sex*. — 25. *wagh*, *wægh*: Vej, Side. — 26. *ær . . . samæn*: hvor deres Byrd regnes sammen ɔ: hvor de siges at være beslægtede. — 28. *syndær*: sønder, adskilte. — 28. *sin frænde* (Ef.)*konæ*: en Kvinde, som har været gift med hans Frænde. — 29. *sin konæ*: sin (afdøde) Kones. — 30. *skill bispop with*: skiller det Bispen ved ɔ: er B. uenig med. — 31. *skrift*, i denne Betydn. nu Ik.; dog *Skriften* om Biblen. — 32. *liusæ*: kundgøre. — 32. *landz thing*; paa Landstinget behandles større Sager end paa Herredstinget; senere blev Landstinget en højere Instans (Overret). Der var et Landsting for hvert 'Land' (Landsdel, modsat Rige), nemlig i Viborg, Ringsted og Lund. — 33. *othæns dagh*: Odins Dag, Onsdag. — 33. *fyuræ*: fire. — 34. *iacobs dagh*: 25. Juli. — 35. *en waldugh*: enevældig; *e. konung*: Enevæld. — 36. *iamlangæ*: Tidsrum af et Aar.

Side 29.

1. *ukæ*: Uge; her Ft. uden Endelse (S. 47,₂₇). — 1. *sanctæ knut*: Knud Lavard. — 2. *laugh* < *lagh* (S. 44,₁) < *laghth* (S. 44,₅), Fort. Tillægsform af *læggæ*. — 2. *skrin*: Helgenskrin. — 3. *crunæ*: krone, Krone (lat. *corona*). — 4. *Rø*: Rygen. — 4. *unnæt*, [unnæt], nu *vundet* med [v] fra Nut. — 9. *syutiugh(æ)*: 70. — 9. *fæm manæt(h) minnæ*: undtagen 5 Maaneder.

En middelalderlig Lægebog.

I Hdskr. fra Slutningen af det 14de Aarh. begynder den Lydovergang at vise sig, som ved Siden af [a, i, u]

> [ə] mest bidrager til at skille Dansk fra Svensk, nemlig Overgangen af [k, t, p] mellem to Vokaler og i Udlyd efter Vokal til [g, ð, v (b)]. I Lægebogen finder man dels skrevet *k*, *t*, *p*, dels *g*, *d*, *b*, dels endelig *gh*, *th* (men ikke *v*, idet Overgangen [p] > [v] har været senere end [k] > [g] og [t] > [ð]).

17. *ad caducos*, lat.: til dem, der har faldende Syge. — 18. *tac*, Bydef. af *tacæ*: tage. — 18. *haræ*: Hare. — 19. *stötæ*: støde, knuse. — 20. *œnskyns*, Ef.: af ingen Slags, intet; jvf. *alls kyns* > *alskens*; *kyn* bevaret i *Køn*. — 20. *siuthæ*: syde, koge. — 20. *hanum*, opr. Hf., her Genstandsled (S. 51,s). — 21. *grydæ* < *grytæ*. — 21. *aller* med -*r* i Nf. Hak. bevaret: al, hel(t). — 21. *forwællæ*: udkoge. — 22. *brothfalling* = *caducus*: som har faldende Syge; her Ft. uden Endelse. — 22. *thrøswær*: tre Gange. — 23. *han*, skønt der L. 22. staar *them*. — 23. *the*, den ældre Form for Huk., senere *thæn*. — 24. *item ad cancrum sanandum*: endvidere, for at helbrede Kræft. — *Krebs*, nty. og *Kræft*, højty. Laaneord, bruges tidligere som Genivelse af lat. *cancer* i begge Betydnninger; nu er der indtraadt Deling, saa *Krebs* kun bruges om Dyret, *Kræft* kun om Sygdommen. — 25. *orpæn*, Fort. Tillægsf. Ik. Ft. af *wærpæ*, 3. st.: kaste, lægge (Æg). — 25. *boræ*: bore, her Bydef., som i Udsagnsord efter 4. sv. opr. endte paa [a] (saal. endnu i Svensk). — 26. *en stath*, nu *et Sted*, men *en Stad*. — 27. *quær*: rolig, (her) tilbage. — 27. *pipær*, lat.: Peber. — 28. *os*: Saft, Afkog. — 28. *clof lóch*: Hvidløg. — 29. *lat* . . . *grydæ*: kom det i en Lergryde. — 29. *agryden*: paa Gryden. — 30. *tilg steen*: Teglsten. — 30. *thæccæ* er nyda. *tække*; *dække* er samme Ord, men laant fra Tysk; Ordet svarer til lat. *tegere*. — 30. *hænnæ*, opr. Hf. (S. 51,s). — 30. *lyckæ*, nu *lukke* ved Sidevirkn. fra Fortid *luktæ*. — 31. *oc øey tho*: men dog ikke. — 32. *allælund*: aldeles, helt, (her) lige.

Side 30.

1. *warlæ*: varsomt, forsigtigt. — 1. *thyrckæ*: tørre.
- 1. *thær*: naar (se S. 22,²¹ *thaghar*). — 3. *innæn*: i. — 4. *swa*: saaledes, saa. — 4. *tel* < *til* (S. 42,⁹). — 4. *alt tel thæs* (Ef. af *thæt*): lige indtil. — 5. *hel*: helbredet. — 6. *ad ossa fracta*: for brækkede (*fracta*) Ben. — 7. *thu*: du, man. — 7. *bruden*, opr. *brutin*, Fort. Tillægsf. Ik. Ft. af *brytæ*, 2. st. — 7. *yrt*, nu *Urt*; Dobbeltsformerne er fremkommet ved, at Ordet opr. havde *i*-Omlyd i nogle Former, i andre ikke. — 8. *blandæ*, her Bydef. — 8. *hunugh*: Honning. — 10. *ad spinam extrahendam*: til at trække en Torn ud (*spina*: Torn; *extraho*: jeg udtrækker). — 11. *thorn*: Torn. — 11. *swort* < *swart*; [wa] ofte > [vå, vo], og [v] bortfalder (S. 42,⁵). — 12. *scarabeus* = *thorthifil*: Skarnbasse. — 12. *giør sma*: stød den smaat. *sma*: lille, bruges nu kun i Ft.; dog: *den smaa*, *smaat*. — 13. *writhæ*: vride. — 13. *up a thær*: op paa det Sted, hvor. — 14. *komber*, men L. 22 *kommer*; Udvikling af [b] mellem [m] og [r] el. [l] er især almindelig i skaanske Skrifter. — 15. *ad wlnera et iram et memoriam*: for Saar og Vrede og Hukommelse. — 16. *apia*: Krusblad. — 16. *helæ*: helbrede. — 16. *saar*; *aa* betegner opr. [ā], som i senere Middelta. > [å]. — 17. *gømæ*: bevare. — 17. *minnæ*: Hukommelse. — 18. *vt capilli bene crescant*: for at Haaret (*capilli*) skal vokse (*crescant*) godt (*bene*). — 19. *woxæ* < *waxæ* (jvf. L. 11 *swort*); L. 24 *waxer*. — 20. *bijr*; opr. var *bi* Ik. og hed i Ft. *bi* (S. 23,⁶). — 21. *oleo*, lat. Laaneord i selve den lat. Form (Ablativ af *oleum*, Ik.); alm. i Middelta. er *olie*. — 22. *gøm*: pas paa. — 22. *anletæ* fortrænges af *Ansigt*, nty. — 23. *houcethet*, Genstandsled for *tac*, som underforstaas fra den foregaaende Sætning. — 25. *thioc*, Sideform til *thiuk* > *tyk*. — 26. *contra pulices*: mod Lopper. — 27. *bitær* Et., skønt *lopær* er Ft., Et. *lopæ*. — 27. *absinthium*: Malurt ɔ:

Urt mod Møl. — 29. *fæ døth*: Kreaturdød. — 30. *mekæl* hører til *døth*, oldn. *mikill*; megen er opr. Gf. Hak. Et., oldn. *mikinn*. — 30. *of*: (alt) for. — 30. *om . . . mekæt* gentager kun *for . . . døth*. — 31. *ewangeliste*. Ef. Ft.; græsk Laaneord. — 31. *nafn*, gl. Ik. Ft. uden Endelse (S. 12).

Side 31.

1. *ofnæ*: paa, < *ovan å*. — 1. *permæn*, Ik.: Pergament, af Byen Pergamon i Lilleasien, hvor Skind først brugtes som Skrivemateriale. — 1. *boræ*: Hul. — 2. *konnæ*, gl. bestemt Ef. Et. Huk., opr. paa *-innar*, nu *Koens*. — 2. *breef*, L. 5 *breff*, udtalt [brēv]: Seddel, Brev; fra lat. *breve*, Ik. af *brevis*: kort: en kort Meddelelse. — 3. *mirra*: Myrra. — 3. *lyc* — *ater geen*: stop til igen. — 4. *wit*, Fort. Tillægsf. af *wi(gh)æ*: indvie. — 4. *pater noster*, lat.: Fadervor. — 4. *alt*: lige. — 4. *panem nostrum*, lat.: vort Brød ø: Bønnen: giv os i Dag vort daglige Brød. — 6. *swa . . . wt*: videre det hele (Fadervor) ud. — 6. *dyrnæ træ*: Dørtræ, Overliggeren i Dørkarmen. — 7. *thær sum*: der hvor ø: over den Dør, gennem hvilken. — 7. *fæt*: Kreaturerne. — 7. *förmere*: første, førstnævnte (jf. *närmere*). — 8. *nithræ*: nede. — 9. *annen lotæn*: den anden Del; jvf. *hele Dagen*.

Lucidarius.

Haandskriftet er fra det 15. Aarh., men da det er en Afskrift efter en ældre Original, har det ofte bevaret dennes Skrivemaade og viser derfor en stærk Blanding af ældre og yngre Former.

18. *huar*: 1) Stedsbiord hvor [vo'r], 2) (her) Gradsbiord hvor [vår], hvorledes. — 18. *iordæn* og *ioræn* se S. 27,8. — 19. *trindh*: trind, rund. — 19. *so < swā* (S. 42,5). — 19. *om krin*: omkring. — 20. *falk* = *folk*; da baade [a] og [o] i flere Stillinger blev [å], kunde man komme til at betegne et af [o] opstaet [å]

ved a (S. 42,7). — 20. *veynæ < weghnæ* (S. 43,5,28), idet [g] efter [æ, e, ø] bliver medlydende [i], og [w] i Forlyd almindelig bliver [v]. — 21. *fødær < fótær* (S. 43,18). — 21. *vor < war* (S. 42,5). — 21. *sydæ*, udt. som nu: Side. — 23. *om mot = a moth* (S. 32,26) [åmoð]; nu *imod*. — 23. *aff*: om. — 24. *fæste* efter 1. sv., nu 4. sv. — 24. *røræs*: bevæge sig. — 25. *ængænkyns*: af ingen Slags, intet (S. 29,20). — 26. *vold < wald* (S. 42,5). — 26. *flødæ*: flyde. — 26. *vatn*: Vand. — 27. *forti*, udtalt [fárdi]; ældre *foræ thy*. — 27. *gor [gár] < gar*; [ā] > [å] (S. 42,3). — 27. *møghet*, Sideform til *mehgæt*; oldn. *mikit* og *mykit*; Formerne med [ø] findes endnu i Stednavne med *Møgel-* og *forældet* f. Eks. i '(det) *møgle* (Guld)'. — 28. *hoo < hvō < hwā* (S. 42,5). — 28. *væræ*, forest. Nut. — 28. *høoth < høght*: højt. — 28. *opæ < oldn. uppi*. — 28. *væthaer*: Vejr, Luft. — 29. *totæ*, forest. Fort. af *tykkæ*, oldn. *þykkja* — *þötti*; [þ] i Forlyd > [t] (S. 43,9). — 29. *louæ < lāghæ*, forest. Fort. af *liggæ*; [ā] > [å], og [ág] > [åu] (S. 44,1). — 30. *begæræ*, nty., nu *Bæger* med bortkastet Slutnings [ə] ligesom andre Ord paa [ørə], f. Eks. *Dommer(e)*. — 31. *syer*, Bydef. Ft. af *sye* [siə] < *seghæ*; nu skrives *g*, men udtales ikke; i *tie*, hvis Udvikling er foregaaet paa samme Maade, er *g* bortkastet i Skriften (S. 44,3). — 31. *hwar*: hvorledes. — 32. *bygher < byghdher* (S. 32,1), Fort. Tillægsf. af *byggæ*: (be)bygge, bebo; at Nf. Hak. Endelsen -er bevares, skønt *deel* opr. er Huk., viser, at Bevidstheden om Endelsens opr. Brug er svækket. — 32. *verdhæn*, opr. bestemt Form af *verdh*, ældre *wæræld* (S. 25,28); endnu *hele Verden*, ikke *Verdenen*.

Side 32.

1. *skiptas* [skiftas]: deles. — 2. *trenæ*, opr.: ,tre til hver', senere ,tre'. — 4. *byriæ*: begynde. — 5. *flydhe*

< *flytæ* (S. 43,18). — 6. *keldhæ*: Kilde. — 9. *landh-skapp*, Ik. Ft. uden Endelse. — 11. *ilt(h)*: vanskeligt. — 11. *flwthet*, gl. Fort. Tillægsf. af *flythæ*; nu *flydt*. — 11. *annen wegnae* — *annen wegnae*: paa den ene Side — paa den anden Side; S. 31,20 den yngre Form *veynæ*. — 12. *weldel haff*, egl. *wendel haff*: Vandalerhav ø: Middelhavet. — 13. *wadhen*; S. 31,26 den ældre Form *vatn*, S. 33,34 den yngre Form *wanth*; opr. [tn] falder gennem Mellemtrinnet [ðn] sammen med opr. [nn] og [nd] til [n] (S. 44,10). — 15. *allæ landh*, opr. *al landh*. — 16. *thit*: did. — 16. *seyle* < *seghlæ*; [eg] > [ei] (S. 43,28). — 16. *stekkræ*: mere stakket, kortere. — 17. *hallefft*: halvt. — 17. *aar*, udt. som nu; oldn. *år* (S. 42,3). — 19. *serlestes*: særskilt, særlig, især. — 19. *landh*, gl. Ft. uden Endelse. — 20. *hethe* < oldn. *hæita* (S. 43,18). — 20. *Crisce*: Guldlandet; *argera*: Sølvlandet, græske Ord. — 21. *bierigh*, Ik. Ft. < *bjargh*; [ja] > [jæ] (S. 41,24); nu *Bjørge* (L. 19 *landh*). — 20. *ther er i sylff bierigh*: (deri ø:) i dem er der Sølvbjørge. — 22. *grywæ*, Ft. af *gryff*: Grif, Fabeldyr. — 22. *gømmer*, Et., skønt Grundleddet er Ft.: vogter. — 23. *haweth*; nu skrives *Havet*, men udtales i Reglen [ha'vəð]. — 23. *aa* < oldn. *ā* (S. 42,3): paa. — 23. *hœuæ*; for ældre [øg] kan i yngre Middelta. findes Tegn for baade [øg] (*høghæ*), [øi] (L. 25 *høyræ*) og [øu] (L. 23 *hœuæ*); Rigsmalet og de fleste Ømaal har nu [åi, øi], mens jydske Maal har [øu, yu] (S. 43,28). — 24. *skyen*, bestemt Ik. Ft.; nu Fk. med Ft. paa -er. — 25. *nouestæ*, nty.: nøjeste, knappest; knap to af vore ALEN. — 26. *a moth*, se S. 31,23 *om mot*. — 26. *traner*; allerede Homer fortæller om Dværgfolket Pygmærne, som kæmper mod Traner. — 27. *qwith*: Kvide, Sorg. — 27. *teris* [deræs], men lige foran den ældre Form *theræ*. — 27. *qwyner*; svagtøjede No. har i ældre Middelta. oftest Ft. = Et., men faar senere tilføjet [r] (S. 48,4). — 29. *otæ* < oldn. *ātta*. — 29. *wynther*, gl. Ft. uden

Endelse. — 30. *machrobii*, græsk: de længelevende. — 30. *alnæ*, Ft.; allerede i Middelta. kan dog Maalsbegnelser findes ubøjede. — 31. *frem*: fortil. — 31. *leye*, senere *Løve*, nty., begge opr. fra lat. *leo*. — 33. *nar* > *naar*. — 33. *menniskæ*, nty., opr. Huk., senere Ik. — 34. *blynth* (blindt), *sywgth* (sygt), *thet* er Ik., skønt der staar *nogher*, ikke *noghet* *menniskæ*. — 34. *dræbæ*, S. 33,1 den ældre Form *dræpæ*, andre Steder den yngre *drævæ* (S. 43,18). — 35. *i steth*: straks. — 35. *æn thet* (opr. *thy*) *meræ*: endnu (saa meget) større. — 35. *vndher*: Under. — 35. *ath* ø: at naar.

Side 33.

1. *vfor*: svag, hjælpeløs. — 1. *sylt(h)æ*: sylte (Uo.) og Sylte (No.). — 1. *bwdhæ*: indbyde. — 2. *til them*: til sig. — 2. *slecth*, nty., fortrænger nord. *æt*. — 6. *wer(t)-skap*: Gilde. — 6. *mwæ* < *mughæ* (S. 44,3). — 9. *reyghen* < *reghn*; [eg] > [ei]; *gh* bevares her ved Siden af *y* [i]. — 9. *foræ (thy at)*: for. — 10. *andræ hwoss*; opr. Ik. Ft. var *annær hus*, senere *andre huse*. — 11. *hull*: hul. — 11. *trw* < *trugh* (jf. L. 6 *mwæ*); nu *Trug* med *g* bevaret i Skriften og i Færd med at genoptages i Talen. — 12. *flue, flughæ* = *flyghæ* > *flyve*. — 13. *øwen* < *øghæn*; en gl. svag Ik. Ft. paa [n] er bevaret i dette Ord (nu *Øjne* med [ø] tilføjet) og i *Øre-n*. — 13. *vppaa* < *upp ā*; nu *paa* med første Lyd tabt. — 14. *axel, axlæ*: Skulder. — 14. *mwnd*, oldn. *munnr*; idet opr. [nn] og [nd] faldt sammen til [n] (S. 44,10), kunde man skrive *nd* for opr. [nn] (sjldn. omvendt). — 16. *gaphæ* [gavə] < *gapa*. — 16. *lepæ*: Læbe. — 17. *berryæs*, oldn. *bærjask*: slaas (S. 8, Aarhusstenen). — 17. *rywes*: rives. — 18. *spannæ*: Spand, Finger-spand. — 18. *rthen*: udenfor. — 22. *romæ rigæ*: Italien. — 22. *walland*: Væskland ø: Italien, (her) Frankrig. — 23. *alwesterth*: allervestligst. — 24. *stath*, L. 26 den *i*-omlydte Sideform *stedh* (jf. S. 30,7 *yrt*); nu

under Indflydelse fra Nty. spaltet i to Ord: *en Stad* og *et Sted*. — 24. *dawæ* < *daghæ* (S. 44,1); nu skrives *g*, og [g] udtales undertiden. — 26. *hanzstedholm*: Hanstholm i Ty, før en Ø, nu landfast. — 27. *Swellie*: Svælg, Afgrund; *swellien j hauet o*: Havdybet, som gaar tæt ind til Hanstholmens stejle Kalkstensskrænter. — 29. *welæ* < *wil(i)æ* (S. 42,7). — 30. *hollæ* < *halðæ*, idet [a] > [å] foran [ld] (S. 42,3), og [ld] og [ll] falder sammen til [l], hvorfor *ll* kan skrives for opr. [ld] og omvendt (S. 44,15). — 31. *twctælig*, nty.: tugtig; det nord. Ord er *dydig*, *dydelig*. — 31. *sedh*: Sæd, Skik. — 32. *norwæ* < *norgħæ*. — 32. *kold* < *kald* (jvf. L. 30 *hollæ*); her Ik. Ft. med nyt -æ (S. 49,33). — 33. *øo landh*: Øland, Ø. I andre Lucidarius-Bøger siges, at det er paa Sardinien, der fandtes en Kilde med mærkelige Egenskaber af den her omtalte Art. — 33. *ær en keldæ i*: (som der) er en Kilde i. — 34. *telig*, oldn. *þwilíkr*, sv. *dylik*: saadan; *telig* findes endnu i Skaansk. — 34. *styngæ* = *stinge* (S. 38,35), forest. Nut. upersonl.: hvis man stikker. — 34. *wanth*, se S. 32,13. — 36. *lanch*: for langt. — 36. *aff ath siæ*: at fortælle om.

Side 34.

1. *i* som Tiltalestedord til een findes tidlig ved Siden af *du* (S. 125,24). — 1. *mek*, opr. Gf. — 1. *sawth* < *af du* (S. 125,24). — 2. *fauer* < *saghær*; nu begge *saght* (S. 44,1). — 2. *hemmelteghen*: Himmeltegn(ene). — 4. *owermeræ*: højere oppe. — 5. *nedermeræ*: længere nede. — 7. *monynd*, L. 9 *manyn*, oldn. *māninn*: Maanen. — 9. *moxen*, nty.: næstén. — 10. *om* = *æm*: lige saa. — 10. *stiernæ* < *stiarnæ*.

Københavns Bagersvendes Skraa.

Haandskriftet viser gennemgåaende et yngre Sprog-trin end Lucidarius: Blandingen af gamle og ny Sprog-

former er ikke saa stærk, idet Skraaen jo er Original, ikke Afskrift, og nedertyske Ord findes i Mængde.

16. *byrdh*: Fødsel. — 17. *oppo* se S. 33,13. — 18. *loff* (nord.) oc *gunst* (nty.): Tilladelse; Sammenstilling af et nord. og et nty. Ord med omtrent samme Betydning er meget almindelig (S. 60,15). — 18. *borgemestere*, nty., her Ef. — 18. *rad o*: Byraadet i København. — 18. *fulbordh*: Samtykke. — 19. *tillatelsse*, nty. = *loff*, nord. — 19. *olderman*, nty.; her Ef. ubetegnet. — 19. *men*, nty.: menig, almindelig. — 19. *broderens* = *brødernes*, ny Ef. Ft. paa [s]. — 20. *sel-skappet*, nty., kun Gentagelse af *bagere gilde*. — 20. *opp taghe*: oprette. — 20. *stichte*, nty., fortrænges senere af højty. *stifte*. — 21. *lag*, nu spaltet i to Ord: *Lag* og *Lav* (her); *Lov* er opr. Ft. af dette Ord (S. 21,8). — 22. *heder*, nord.; *ære*, nty. — 22. *sante Karine*: den hellige Birgittas Datter. — 24. *hwert aar ath holde lathe* osv. staar kun i løs Forbindelse med det foregaaende: ved hvert Aar at lade afholde. — 24. *twenne*, opr. ,to til hver', senere ,to'. — 24. *messe*, fra de lat. Ord *ite*, *missa est contio*: gaa, Forsamlingen er hævet! (*missa*: bortsendt), hvormed Diakonen opfordrede dem til at gaa, som ikke skulde deltagte i Nadveren. Betydningen 'Marked' faar *Messe* fra de tyske Markeder, som holdtes paa de kirkelige Festdage. — 25. *cappel*: Kapel; egl. 'lille Kappe', brugt om den hellige Martin af Tours' Kappe, derefter om Rummet i den franske Kirke, hvor Kappen opbevaredes, senere om andre saadanne Rum. — 27. *sante Kanutes daw*: Knud Lavards Dag, den 7ende Januar. — 29. *offre*, fra lat. *offerre*: tilbyde, bidrage. — 30. *wore*, forest. Fortid, som nu er tabt i Dansk, men findes i Svensk: *wore*. — 30. *nogre* for *noger*, Et.; jvf. S. 36,8. — 30. *fore*, forest. Fort. Et. — 32. *betale*, nty.; Forstavelsen *be-* er ty. — 32. *groth*: en tysk Mønt; jvf. højty. *Groschen*.

128,1). — 8. *rw*: Rug (jvf. L. 7 *trw*). — 9. *thywerde*, Fort. af *thyrræ*: tørre. — 9. *on* findes endnu som Dialektform for *Ovn*. — 9. *aff*: deraf. — 10. *dwaē* < *dughæ*: (S. 44,3): at du. — 11. *huer annen*: hver andre. — 12. *yrth*: Urt (S. 30,7). — 13. *swalt(h)*, stærk Fort. af *swæltæ*, nu *sulte*, svagt; *sulten* er en gl. stærk Fort. Tillægsf. — 16. *ærffuæ*: Arv. — 18. *nogh*: nok (S. 64,25). — 18. *bingh*: Kornkiste. — 19. *joert(h)eghn*: Bevis. — 19. *plawæ*: Plage; fra lat. *plaga*: Slag. — 23. *mæn*: kun (S. 66,19). — 23. *leff*: Brød; oldn. (*h*)læivr; eng. *loaf*. — 24. derfor var mig Ve i Hjærtet ø: var mit Hjærtet tungt. — 25. *sætthæ*, gl. Sideform til *sattæ*. — 27. *kasthæmek* *hæffndh vppaa*: kaste Hævnen paa mig. — 28. *meskundhe*: forbarme. — 29. *brat(h)*: hurtigt. — 31. Aar 1095. — 32. *effther*: efter at. — 32. *føddher*; -er i Nf. Hak. af To., især Tillægsformer, bevares længe.

Side 38.

Peder Laales Ordsprog.

7. *seedh*: Sæd, Skik. — 7. *aarligh*: aarle. — 8. *rijse* [risø]: rejse sig, staa op. — 8. *mangt wijs*: klog paa meget; *wijs* styrer opr. Ef. — 12. *øwen* < *øghæn* meget; *wijs* styret opr. — 15. *maa*: kan. — 15. *oc ey*: men ikke. — 16. *tøsswer*: to Gange; man hviler først, naar man sætter sig, dernæst, paa Grund af det haarde Leje, naar man rejser sig igen. — 17—18. Tanken er, at mange smaa Tab til sidst forarmer. — 18. *blijndher*, gl. Nf. Hak.; Barnet forstaar ikke, hvad der er godt eller skadeligt for det. — 19. *ondh*: forhadt. — 20. Tanken er, at en Gave bør man ikke kritisere. — 21. *godh*: let. — 21. *beryæ*: slaa (S. 33,17). — 22. *stijndh*: stiv, stram. — 23. *haffwer got(h)*: har let ved. — 24. *disk*: Fad, Bord; her Hf. — 24. Ulven bryder sig ikke om, at Faarene er talte — 25. *han — ther fiel* (S. 127,22): den der fjæler ø: Hæleren. — 26. *swongh*: slunken. — 29. *waamæl*: Vadmel.

— 29. *bætzell*: Bidsel. — 30. *kæppæ*, Hf. Et. — 30. *wtijd*: Utide. — 31. *tijdh*: rette Tid, Spisetid. — 32. *widh*: Vid, Forstand. — 32. *kastæ*, gl. Bydef. af Uo. efter 4. sv. Klasse; i Svensk har disse Uo. endnu Bydef. paa [a]. — 32. *iorden*: Jordan. — 33. *som føre war*: som den var før. — 33. *gamblæ*; b mellem *m-l* findes jævnlig i middelta. Hdskr. (S. 62,34). — 34. *deelæ*: føre Proces. — 35. *stinghe*, nu *stikke* ved Sidevirkn. fra Fort. *stak*.

Side 39.

2. *hob*: Haab. — 3. *then vrenæ haandh*: den Haand, som ved Arbejdet er blevet uren. — 7. *haffwe*: faa. — 10. *heedæn*: hedensk; Pant er bedre end Forsikringer ved ens Kristentro. — 12. Tanken er den samme som i: den som er ren, kaste den første Sten. — 16. *høw* < *høgh*: høj (S. 43,28). — 16. *læss* ved Sidevirkning fra *læsse*; oldn. (*h*)lass; *Las* findes endnu i Dialekter; der falder altid noget af et kørende Læs ø: der gaar altid noget til Spilde. — 18. *ont*: vanskeligt. — 18. *kendhe*: lære. — 19. *kwaræ*: sidde paa Bagbenene.

Side 62.

Poul Helgesen: Svar til Hans Mikkelsen.

5. *thet, the, t(h)w, t(h)eg, tha, ther osv.* skriver P. H. oftest, mens Chr. Pedersen i Reglen skriver *d* (S. 43,10). — 5. *wbesindig*: uforstandig. — 6. *wbesckemmet*: skamløs. — 6. *kettere*, nu *Kætter* ligesom *Synder(e)* og andre Ord paa ældre [erø] (S. 124,19). Forskellige Sekter, som i det 11.—13. Aarh. spillede en Rolle, især i Italien og Sydfrankrig (f. Eks. Albigenserne), kaldte sig selv *Katharer*, opr. græsk: ,de rene'; fra dem overførtes Navnet til andre, som udgav falsk Lære for sand Kristendom. — 8. *ther*: som, Genst. for *lod*. — 8. *ynckellige, wtilbørlige*; Biordsdannelser paa -lige er almindelige i det 16. Aarh.; senere falder [ø] bort

(S. 125,¹⁷). — 9. *forwandle*: forandre, forvanske, ødelegge. — 10. *wildt* [vil'], jvf. nedenf. *Gudt, mendt* osv.; P. H. skriver ofte stumt *t* efter *d*. *wildt* er opr. Huk. (S. 25,^s), her lk.: Partiskhed. *paa . . . wildt*: paa sin tyranniske og vilkaarlige Maade. — 10. *loff*: Lov, Ære. — 10. *eet . . . swar* hører sammen med Titelens Begyndelse: *Till thet . . . breff*. — 12. *Som tw . . .*; Eftersætningen kommer L. 20: *Saa wilde tw oc nw . . .* — 14. *ædill* (nty.) och *wædil* [uæðøl]: adelig og uadelig. — 15. *lycke*, nty. — 15. *hwilken* som henførende Stedord har altid væsentlig tilhørt Skriftsproget. — 16. *vndergaa (fra)*: berøve. — 16. *erlig*, nty. — 17. *met* [mæð]. — 19. *for nogre aar*: for nogle Aar siden. — 19. *konge*, men L. 18 *koning Cri-stiern* ligesom nu *Konge* og *Kong*. — 20. *landtfluctig* = *landflyctig*. — 20. *ellende*: landflygtig, elendig. — 22. *rige*: Herredømme. — 22. *tijranne welde*: Tyranni. — 23. *ther som*: medens. — 23. *cristet*; To. paa -en danner nu i Reglen lk. paa -ent (S. 125,¹¹). — 25. *som*: som om. — 26. *wore*, forest. Fort. — 29. *Luthers*, Ef. brugt som To. — 30. *sijn* viser her som ofte i ældre Sprog tilbage til det nærmeste No., nu næsten altid til Grundleddet (S. 126,¹⁸). — 30. *sckabere*, se L. 6 *kettere*. — 31. *wijd(t)*: Vid, Forstand. — 31. *sckell*: Skel, Indsigt, sund Fornuft. — 31. *benedijde*, lat. *bene-dictus*: velsignet. — 31. *barmhertig*, nty. — 32. *sckalk*, nty., opr. 'Tjener' (jvf. *Marskalk*: 'Hestetjener', og *Øjen-skalk*), dernæst 'lav, nedrig Person', senere igen hævet gennem spøgende Brug. — 33. *wele*, rglm. <*wil(i)œ* (S. 42,^s). — 33. *betecke*, Mellemform mellem *tække*, nord. (oldn. *þækja*) og *bedække*, nty. (lat. *tegere*). — 34. *gamble*; *mbl* for opr. *ml* findes fra gammel Tid, især i Skrifter med østdansk Sprogpræg; P. Helgesen var fra Halland. Her best. Form, som i ældre Sprog, især i det 16. Aarh., ofte bruges, hvor vi har ubest. Form, navnlig efter Fo. og i Genstandsled (S. 125,¹). — 34. *lader*

theg ath haffue: lader som du har. — 35. *omhygge*: Omhu, Omsorg.

Side 63.

3. *landt, rige*, gl. lk. Ft. uden Endelse (S. 124,²). — 4. *effter thij*, nu skrevet i eet Ord: *efterdi*. — 5. *patroen*, lat.: Beskytter. — 6. *orsage bogh*: Forsvarsskrift. — 12. *fordi*: derfor (S. 36,¹⁸). — 13. *anthen*: enten. — 13. *meen*, Nut. Et. uden Endelse (S. 127,²²). — 15. *agte*, nty.: mene. — 16. *Andorp*: Antwerpen. — 19. *bande*: forbande, tale ondt om. — 20. *kast*, Fort. Tillægsf. af *kaste*, 1. sv. (S. 127,¹⁵), opr. 4 sv. (S. 38,²²). — 21. *fiende*, utdalt i tre Stavelser, opr. Nut. Tillægsf. af *fia*: hade. — 21. *helst*: især. — 21. *gandske*, nty.: hel; nu næsten kun brugt som Biord. — 21. *Wallandt*: Italien. — 22. *nogen landt; tydske landt*, Ft. — 23. *meer en . . .* aar hører til *før en . . .* — 24. *stadt [stað] ø*: Rom. — 28. *besinde och offuerweije*, nty.: betænke og antage. — 28. *ther sckynder . . .*; Meningen er, at H. M. er gammel nok og har tilstrækkelig mange Gerninger paa sin Samvittighed til, at han kan vente at blive kaldt for Guds Domstol. — 30. *rettere ting* kaldes særlig de Domstole, ved hvilke Kongen, personlig eller gennem Embedsmænd, udøvede Dommervirksomhed. — 30. *nock*, nty. — 30. *her er nock . . . ø*: du har levet længe nok, og der er mere opskrevet om dig af Gud, end du tror. — 32. *brut*: forbrudt. — 34. *simpel*, lat.: usammensat, jævn; her som ofte i ældre Sprog ubøjet (S. 125,¹). — 35. *høwisk*, nty.; her *t* udeladt, nu lk. = Fk. — 36. *merckellige*: tydelig.

Side 64.

1. *bedrægellig*: bedragerisk. — 2. *t(h)ennom* findes fra det 15. Aarh., dannet i Lighed med *hannom*; rglm. er *them*. — 4. *føije*, nty.: ringe. — *schrifft*, se S. 28,³¹. — 5. *rædellig*: redelig, klar. — 5. *sckeeel*: Dømmekraft.

Hans Tavsen: Svar til Biskop Jens Andersen.

14. *erligh*, nty.: ærlig, velbyrdig, fornem. — I Tiltale bruges nu altid bestemt Form, tidligere ofte ubestemt. — 16. *predickeræ*: Prædikant. — 16. *redt forstand*: rigtig Forstaaelse. — 18. *om o*: paa. — 18. *ærindhæ*, ofte brugt i Ft.: Ærende, Besked, Budskab. — 18. *i* trænger allerede i Middelalderen ind som et høfligere Tiltaledord end *du* (125,²⁴). — 19. *meenheeth* findes ved Siden af *menighedh*, ligesom *meen* ved Siden af *menigh*. — 20. *thesslighestæ* er en Forvanskning af *thesslighe(s)*, nty. — 21. *sworæ*: svare; de fleste Dialekter har endnu [å]. — 21. *ther szom*: der hvor; hvis. — 23. *tyckthet* [tøktæð] = *tyckt thet* (S. 126,⁹); *tykt* fortrænger ældre *thot*. — 23. *raadhelig*: hensigtsmæssig. — 25. *woræ* < *wāru*; nu *var(e)* ved Sidevirkn. fra Et. — 25. *nogh*, nord. = *nock*, nty.: nok. — 25. *rørd*, *op-teend*: oprørt, ophidset. — 27. *wndkombnæ*, jvf. S. 62,³⁴: *gamble*. — 27. *fengsell*, nty., Fk. og lk. — 29. *erræ*, *gamble*. — 29. *yppæ*: opægge; dannet af *upp*: nty.: opirre, tirre. — 31. *stodhe* (forest. Fort.) *megh till*: stod i min op. — 31. *lyckæ*, Fort. *luktæ*, hvorfra den nuværende Magt. — 31. *lyckæ*, Fort. *luktæ*, hvorfra den nuværende Nutid *lukke*. — 32. *blarre*: bræge, skraale op.

Side 65.

1. *affwend*: Misundelse, Had. — 3. *swor*: svar; jvf. S. 64,₂₁: *sworæ*. — 4. *ladthet* [latæð]: ladt det (S. 126,₉). — 4. *her till*: hidtil. — 4. *eenfoldigheeth*: Troskyldighed, Uforstand. — 5. *bestaa (sig)*: bero, staa. Tillægsf. *bestoeth* skyldes hen. Man venter her Navnaf.; Tillægsf. i *ladthet*. Tiltrækning fra den foregaaende Tillægsf. i *ladthet*. — 6. *thess*, Ef., fortrænger *thy*, Hf., ved højere Grad; da. *desværre*, svensk *tyvärr*. I andre Forbindelser, f.eks. *deslige*, er *des* af tysk Oprindelse. — 10. *for-fylle*: forfølge, (her) fastholde. — 11. *ther offwer*: des-

uden. — 12. *hiarthe*: jydske Dialekter har alm. [ja], hvor Sjællandsk og Rigssproget har [jæ]. — 14. *met qudh*: i Gud. — 15. *Curtisanæ*, fra.: Hofmand, især ved Pavehoffet; T. antyder her, at J. A. har været ansat ved Pavehoffet. Senere er Betydningen ‚Kurmager‘, ‚Nar‘. — 15. *nyføddæ*: ‚gronne‘. — 16. *moeth* [må'øð]: maa det. — 16. *wredt*: Uret. — 17. *haffwe meth ath faræ*: føre med sig, fare med, komme frem med. — 17. *kryffwe*, oldn. *krjūpa*; nu *krybe* med [b] i Færd med at trænge ind fra Skriften i Udtalen (S. 122,₁₃). — 17. *vraa*: Krog. — 20. *Prendtheræ*: Trykker. — 22. *ørnæ* < *ørœn* ligesom *Øjne* < *oghæn*. — 23. *wuildigh* [uvil'ig]: upartisk; *af wild* (S. 25,₃₂). *wuildig* er rglm. i Udtalen og ogsaa ofte i Skriften faldet sammen med *wuillig* ([l] og [ld] > [l]); undertiden adskilles de dog med Bevidsthed. — 24. *woræ*, forest. Fort. — 24. *begierindhess*; Tillægsf. paa -s er i det 16. Aarh. meget alm.; den findes endnu i sjællandsk Dialekt (S. 128,₁₅). — 25. *for godhæ*, To.: i god Mening. — 26. *taghæ till mestyckæ*: tage mig det ilde op. — 27. *hwoss*: hvas. — 28. *skie* har endnu i de fleste Dialekter [ia]. — 29. *wuigheligh* [uvi'ga-
lig]: uundgaaelig. — 29. *tillbørligheeth*: Nødvendighed.

Side 66.

Christiern Pedersen: Om børn ath holde till Scole och Studium.

12. *menniske* findes i det 16. og 17. Aarh. som Ft. ved Siden af *mennisker*. — 13. *mwe*, her i den yngre Betydn. ‚maatte‘, L. 18. *maa* i den ældre Betydn. ‚kan‘. — 17. *vaare*, forest. Fort. — 19. *studium*: Universitet. — 19. *men* optages fra Tysk i det 15. Aarh. i Betydn. ‚kun‘ og ‚men‘ og fortrænger efterhaanden i sidste Betydning det ældre danske *œn*. Desuden sammenblandes *men* med det ældre danske *mæthæn* og bruges i dettes Betydning ‚medens‘, ‚eftersom‘, ligesom ogsaa

meden(s), mens kan bruges i Betydn. ,men'. — 20. *konst*: Evne, Dygtighed, Færdighed. — 20. *visdom*: Visdom, Lærdom. — 25. *hwdstrwgelse* = *hudstrygelse*. — 25. *plagge* (< lat. *plaga*): Slag, Straf, Pine, Plage (S. 37,¹⁹). — 26. *ferle* (< lat. *ferula*: Gyvel, tynd Gren): Ferle ø: en Træstok med en Plade eller Klump ved den ene Ende; man slog i Haanden øeller paa Ryggen med den, og den kunde, især naar den var besat med Sømhoveder, være et barbarisk Straffemiddel. — 28. *wmiskundelig*: ubarmhjærtig. — 30. *pebling*, Formindskelsesform af nty. *pape*: gejstlig, der ligesom *Pave* opr. er lat. *papa*: Fader. ,Smaapræster' kaldtes de yngre, kappeklædte Disciple i Latinskolerne, som jo var nær knyttede til Kirken og væsentlig uddannede gejstlige. — 30. *degne* (gr. *diakonos*, S. 27,³) kaldtes de ældste Disciple i Latinskolerne, fordi de udførte Degnetjenesten i de omliggende Landsbykirker. — 33. *forferde*: skræmmede, bange, Fort. Tillægsf. af *forfere* (nty. *vorveren*), hvis yngre Form *forferde* ogsaa findes hos Chr. Pedersen. — 33. *merke*: mærke sig, give Agt paa.

Side 67.

2. *saage*, gl. Fort. Ft. af *se*; svensk *sågo*; i Tale har Entalsf. *saa* været brugt. — 2. *hengde* havde opr. virkende (transitiv), *hang* uvirkende (intransitiv) Betydn.; de sammenblandedes, men nu er den gamle Forskel i Færd med at blive genindført. — 3. *gjorde*, brugt som Stedfortræder for et i det foregaaende nævnt Udsagnsord. — 4. *legse*, lat. *lectio*: Læsning. — 8. *lempe*, nty.: Lempe, Lemfældighed. — 11. *hustruge* = *hudstryge*. — 12. *straffe*: dadle. — 14. *køfft* af *køffue* < *kåupa*; nu *købe* med *b* genindført i Skriften og almindeligt i dannet Tale (S. 122,¹⁸). — 15. *selge*, middelta. *sæliœ*, *sælœ*. Idet opr. [lg] og [lj] i Middelta. blev [l] [sælja] > *sælø*, *fylgja* > *følø*, kunde *lg* trænge ind i Skriften

for opr. *lj*. Nu er Udtalen i Færd med at optage [g] fra Skriften i Ord som *sælge*, *vælge*, *dølge* (oldn. *vælja*, *dylja*); saal. ogsaa *spørge*, *vørge* (S. 122,³⁵). — 16. *wfornymstig*, af *fornumst*, der i ældre Tid er nok saa almindeligt som *fornuft*, begge nty. — 16. *vanwittig*: uforstandig. — 21. *orloff*: Frihed. — 22. *kordenspil*; *kart*, *kort* er opr. et ægyptisk Ord: Papyrusblad. — 22. *vortaffel*: Spillebræt, Tærningespil. — 27. *hagde* for *haffde* [haðø] er dannet i Lighed med *sagde* ved Siden af *saffde*. — 27. *formu(gh)e*, nty., bojedes opr. som *mue*, Nut. *maa*, Fort. *maatte*, nu rglm. svagt. — 31. *nøge*, nty.; C. P. har ogsaa den yngre Form *nøye*. — 32. *legge regenskaff*, nty.: føre Regnskab. Nu skrives altid *-skab*, og Rigsmalet har ofte [b] (S. 122,¹⁸). — 36. *velløst*: Morskab.

Side 68.

2. *form*: gammel; Sideform til *forn*, dannet under Indflydelse fra *former*, *førmer*: tidligere. — 3. *kaastelig*: prættig, udmærket. — 3. *beguemmelig*: skikket, dygtig. — 4. *alle honde*, oldn. *allra handa*, Ef. Ft. — 5. *angre*, upers. som opr. de fleste Uo., der betegner Sindstilstand. — 6. *Poet*, lat.; *Digter* bliver først alm. i det 18. Aarh. — 8. *Alexandrum*, lat. Gf. af *Alexander*; *A. de Villa Dei* skrev i det 13. Aarh. en latinsk Grammatik paa Vers: ,*Doctrinale*'. — 9. *puerilia*: Begynderbog; her vist Egennavn. — 9. *Donatus* skrev i det 4. Aarh. en latinsk Grammatik, der benyttedes saa meget, ogsaa efter Chr. Pedersens Tid, at *Donat* gik over til at betyde ,latinsk Grammatik'. — 9. *Peder Laales* Ordsprog (S. 38) havde Chr. Pedersen selv i sin Ungdom udgivet; nu bryder han Staven over den som over andre af de daarlige Lærebøger, der da var i Brug. — 9. *Composita verborum*, en latinsk Skolebog fra det 11. Aarh. — 10. *caser*, Ft. af *casus*, lat.: Kasus,

Bojnungsform, ,Fald' (lat. *casus* betyder egl. Fald). — 11. *fundamente*, lat.: Grundvold. — 12. *dicte*: ud- tænke, affatte, forfatte; den nuværende Betydning er senere. — 12. *ret(h)*: korrekt. — 13. *Historici*, lat. Ft. senere.

Side 69.

Christian den Tredjes Bibel.

3. *Hugorm* brugtes i ældre Sprog ved Siden af *Orm* i Betydningen ,Slange'; senere indsnævres Betydning. — 3. *tredsk*, nty.: træsk, listig, rænkefuld. — 4. *giort*: skabt. — 5. *skulde Gud*: skulde Gud virkelig. — 5. *æde* trænges senere tilbage af nty. *spise*. — 6. *Træ*, den gl. Ik. Ft., men L. 7 *træernis*. — 11. *ingeledis*: paa ingen Maade, jvf. *nogenledes*. — 12. *øyen (< øghæn)* fortrænger i Rigssproget *øven* og faar senere [ə] tilføjet: *Øjne*. — 16. *skøn*, nty.: herlig. — 17. *gjorde kloge* ɔ: gjorde dem, som aad af det, kloge. — 20. *blad*, *skørт*, Ik. Ft. uden Endelse. — 26. *(be)førcte (sig)*, nty., fortrænger *ræthæs*. — 28. *ædet*, gl. Form, oldn. *etit*.

Side 70.

1. *queg*: levende Væsen, nu med indsnævret Be- tydning: *Kvæg*. Ordet er beslægtet med det gamle To- *kveg*: levende, og det fra nty. optagne *kvik* (*Kviksølv*, -sand); af samme Rod er lat. *vivus*. — 4. *Sæd*: Afkom. — 8. *kummer*, ty., opr. Ik.: Smerte, Kummer. — 8. *rede til*: forberede. — 8. *barsel*, opr. *barnsøl*: Gilde ved Barnedaab. *rede til barsel*: være frugtsommelig. — 11. *lydde*, gl. Fort. af *lyde*: oldn. *hlýða*, nu *lød* ved Indflydelse af det andet Uo. *lyde* (oldn. *hljóða*): klinge. — 20. *Eua* betyder ,Liv'. — 27. *lade vd*: lukke ud. — 30. *foruare*: vogte.

Side 71.

P. Palladius: Om den leppede oc forkludede Hoseaieffuel.

8. *den leppede oc forkludede Hosedieffuel*. Hos- erne var et Klædningsstykke af Tøj eller Læder, som svarer til vor Tids Strømper, men strakte sig omtrent op til Hofterne. I det 16. Aarh. blev det almindeligt over Hoserne at anbringe det saakaldte ,Overtøj' ɔ: Benklæder, som naaede ned til Knæene, men som i Modsætning til de ældre Broge var spaltede og ud- skaarne, saa de lignede en Række brede Baand. Ved Midten af Aarhundredet gik Moden saa vidt, at Over- tøjet blev til en Række Strimler, som hang ned fra Bæltestedet, og samtidig gjordes de oprindelig tætslut- tende Hoser meget vide. Moden forargede dels ved sin Kostbarhed, dels ved, at det flagrende Overtøj saa usømme- ligt ud; haanligt sammenligner Palladius det med Pjalter og Klude. — Det var i det 16. Aarh. almindeligt at antage en Djævel for hver Last. Med Udtryksmaaden ,den lappede og kludede Hosedjævel' ɔ: den Djævel, som er Skyld i Brugen af de lappede og kludede Hoser, kan sammenlignes: ,en højere Pigeskolelærer', ,juridisk Eksa- mensreform', ,et adeligt Dameportræt' osv. — 9. *op- uecke*: vække til Live. — 11. *Andreas Musculus*, tysk Teolog, Forfatter af Skriftet om Hosedjævlen, som Palladius oversætter paa Dansk. — 13. *den Hose dieffuel* ɔ: *Musculus'* Bog om Hosedjævlen. — 13. *Huilcken* er oprindelig spørgende; Brugen af det som henførende (relativt) Stedord skyldes tysk Indflydelse og tilhører væsentlig Skritsproget. — 14. *vdsette*: oversætte. — 17. *Huad vil ieg sige*: Hvad siger jeg? (Ilden truer ikke med at komme; den er allerede kommen). — 20. *Landsknecte*; tyske Landsknægte, som tjente paa Flaaden, har altsaa gjort Moden bekendt i Danmark Aaret i Forvejen. — 22. *skendig*: forargelig, upassende.

— 22. *Offuertog*, nty.: ,Overtøj', se L. 8. — 24. *lompet* = *palt(et)*: laset, pjaltet. — 25. *mot* — *vidunder*: til Forbavelse for. — 25. *spaat, spe*, begge nty. Ord, som staar i Forbindelse med *spytte*. — 27. *Klædebaan* < *klæthæbonæth* < *klæðabūnaðr*; -eth opfattedes som Kendeord og sløjfedes. — 27. *Tiffue*: Tyve. — 28. *Galie* < *galgi*; nu er *g* fastslaaet i Skriften og [g] kommet ind i Udtalen (jvf. S. 67,₁₅ *selge*). — 28. *der*: (der) hvor. — 30. *efftersiun*: Forbillede. 29—30: skal tage dem til Mønster og Forbillede.

Side 72.

1. *dem*: sig. — 1. *for*: fra. — 2. *formaledide*: forbande. — 2. *dem*: dem som. — 5. *løss paa toyelen*: letfærdig. — 5. *ath*: i Retning af at. — 7. *erligt*: værdigt, godt, sømmeligt. — 9. *der om*; man venter kun om. — 10. *bør upersonl.* — 11. *finde deris børns straff*: tænke paa at straffe deres Børn. — 12. *deris*, skønt *Offrigheden* er Et. — 12. *vndersaat*, nty., her Ft. — 14. *nyde det ont at*: nyde ondt af det, undgælde derfor. — 16. *høy tid paa*: paa høje Tid. — 18. *noder, facter*: Adfærd, Opførsel. — 19. *onde seder*: slette Sæder, Moder. — 20. *røffue, rye, rue*, nty.: angre, fortryde. — 20. *om volde*: have Magt over, gøre ved. — 21. *spraack*: nty.: (her) Ordsprog; det nævnte Ordsprog findes hos P. Laale. — 21. *giedle*: betale, undgælde for. — 22. *bryde*: forbryde, forse sig. — 23. *Blodstyrting*: Blodsudgydelse. — 23. *Pestelentz*, lat.: Pest. — 32. *adfore*: Adfærd. — 33. *Spidalske siugdom*; bestemt Form uden Bestemmelsesord er i ældre Sprog alm. (S. 125,₁). — 33. *spidalsk*, nty., afledet af (*ho*)spital, idet Hospitalerne i Middelalderen væsentlig var beregnede paa spedalske. — 35. *Krefft*, se S. 29,₂₄. — 35. *Fallende sot*: Epilepsi. — 35. *draabe (dræbe): ramme* = *slag* = *Popelsi*: Apopleksi. — 36. *røre* bruges endnu i Betydningen 'lamme'.

Side 73.

1. *hiørne* Fk. i Vestjy. (S. 54,₁₁); P., der var fra Ribe, viser tit Usikkerhed overfor det gram. Køn. — 2. *Det*: hvilket (S. 79,₁). — 3. *Ferør*: Færør (Faareøer). — 3. *vdø*: fjerntliggende Ø. — 3. *som*: hvor. — 5. *at*: saa at. — 5. *rose*: rose (sig), prale. — 9. *Alder* er endnu Ik. i nogle jy. Maal. — 9. *faar*: før. — 9. *Syndflod*, hty. *Sündflut*; Ordet har opr. intet med *Synd* at gøre, men er dannet med Forstavelsen *sin-*, som har forstærkende Betydning. — 12. *hoss*: ved Siden af. — 12. *rette Land siuge*: den egentlige Landesuge. — 13. *Kaaldesiuge*: Koldfeber. — 14. *serdelis*, opr. Bio., her To.: særlig. — 16. *offuermaadig*: overdreven. — 16. *Prang*: Pragt. — 17. *Dregt*: Dragt. — 17. *slemmen, demmen*: Sviren. Sværmen. — 23. *sige vdaff*: fortælle om. — 23. *de, nl. Sygdomme*. — 24. *skøt*: hurtigt, snart sagt, næsten. — 25. *beslutte*: slutte. — 27. *Pænitentz predicken*: Bodsprædiken. — 32. *suer*: sværger (S. 127,₂₂).

Side 74.

A. S. Vedel: Den Danske Krønicke.

7. *skermysse*, nty.: fægte, kæmpe, særlig om Smakampe. — 8. *gild*: gyldig, dygtig, gæv. — 10. *hos Porten*: i Porten. Jorden, som Porttaarnet var opfyldt med, var sunken sammen. — 10. *Reffue*: Revne. — 11. *Volden* o: Græstørvene i Porten. — 12. *selff*, i Middelta. alm. *sielff*; *selff* er maaske Sideform uden Brydning, maaske paavirket fra Nty. — 13. *her skulde . . . raad*: her var Lejlighed til at udføre en Bedrift. — 13. *Staalbroder*, nty., egl. Staldfælle. — 14. *stinge*, senere stikke ved Sidevirkning fra Fortid *stak*. — 14. *spidz*, nty.: Spids, Spyd. — 21. *syrtøy*, nty. — 22. *Fyr iern*: Fyrstaal. — 23. *ickon, smntr.* af ikke uden; *ickon* > kun som *oppaa* > *paa*. — 23. *rede* er her No. — 25. *at*: idet. — 25. *wforuarendis* se S. 65,₂₄ *begierindhess*. —

26. læss se S. 39,₁₆. — 26. *vilde hafft*, jvf. L. 33 *kunde kommet*. Efter *kunne*, *skulle*, *ville* o. a. i Fortid kan *have* og *være* mangle foran en Fortids Tillægsform, naar der tales om noget, som ikke bliver til Virkelighed. — 28. *kaste*, Fortid. — 29. *til hende*, Sammenblanding af *til Haande* (Ef. Ft.) og *i Hænde* (Hf.). — 30. *met en snarhed*: i en Fart. — 32. *forbygt*: bygget frem; Taarnet havde et saa bredt Fremspring.

Side 75.

2. *hold*: Vagthold, Post. — 2. *nogen* se S. 36,₈. — 4. *brynde*: Brand; nu kun i overført Betydning. — 5. *hialp*, *hiulpe*, ældre *halp*, *hulpæ*; [i] overført fra Nut. — 5. *spurde tidende*: erfarede. — 8. *tuil*, *tvil*, nty., beslægtet med Talordet *to*. — 8. *huad heller*: om (S. 22,₂₆). — 10. *Paa det siste*: endelig. — 10. *offuergiffue*: opgive. — 12. *fast*: hurtigt. — 12. *slycke*: slukke. — 12. *stode*, Ft., da *Folck* opfattes som Ft. — 12. *staa effter*: anstrengte sig for. — 13. *at*: for at. — 16. *der*: da. — 16. *fattes*, her upersonl., hvilket er det oprindelige; hos Vedel kan *fattes* ogsaa findes med Personen som Grundled; samme Udvikling viser *tykkes*, *synes* o. a. — 17. *galen*, Fort. Tillægsf. af *gale* i Betydn. ,fortrylle ved Sang'; senere forkortet til *gal*. — 17. *den bredde sig*; nu omvendt Ordstilling. — 19. *vnderlig*: forundret. — 23. *aarsage*: Anledning. — 25. *Børnehandel*: Barneleg, -streger. *Handel*, nty. (beslægtet med Haand): Foretagende, Virksomhed; senere indsnævret Betydning. — 27. *færde*, Levning af Hf. Ft.: *ferðum*. — 28. *som snarist*: saa hurtigt som muligt. — 29. *skiold*, opr. Hak. — 30. *imod*: hen imod. — 31. *het*: hedet, opvarmet. — 31. *hart*: stærkt, ivrigt. — 33. *vnderbrende*: gennembrænde, fortære. — 33. *Lofftet* ø: Gulvet. — 34. *Gaffle* ø: Fag, Stokværk. — 35. *hues* i Betydn. ,hvad' er ikke vort *hvis*, men nty. *wes*. — 36. *Klenodie*, nty.: Kostbarhed, her Ft. — 36. *hellig-*

heds Klenodie; denne Brug af Ef. stammer fra den latinske Original: *domesticæ religionis insignia*. — 35. *hues . . . befands*: hvad andet der her sandtes af saadan hellige Klenodier.

Side 76.

3. *sætte* se S. 37,₂₅. — 5. *vorde* < middelta. *warthæ*, Fort. af *waerjœ*, nu *værge* (S. 122,₅₅), *værgede*. — 7. *for-sommede sig oc icke*: sparede sig heller ikke med; undlod heller ikke. — 10. *befindes*: befinde sig. — 11. *fremmerst* med [r] overført fra *fremre*. — 11. *gaff sig fremmerst*: gik helt frem. — 13. *karsk*: (her) rask, hurtig, sund. — 15. *Velmact*: sund, rask Tilstand. — 16. *Graffsens*, skønt *Grav* opr. var Huk. og ikke dannede Ef. paa [s]. — 17. *voge*, nty. > *vove*. — 19. *Frynt*, nty.: Ven, samme Ord som dansk *Frænde* (S. 26,₂₈). — 20. *Affgang*: Bortgang, (her) = *Død* (S. 60,₁₅). — 22. *burde* se S. 72,₁₀ *bør*. — 24. *beuise sig*: vise, opføre sig. — 26. *Vaade*: (her) Fare, Risiko; ulykkelig Hændelse. — 28. *Borger*, nty., fra *Borg* i Betydn. By (ved den befæstede Borg). — 31. *for-bitret*: haardnakket bestemt. — 32. *skøtte*, Fort. af *skøde* eller af *skøtte*, den yngre Nut., der er dannet ud fra *skøde's* Fort. *skøtte*. Betydn. ,bryde sig om, ænse' stammer fra Betydn. ,tage paa Skødet'. — 33. *fulde*, Ft. af *faldt*. — 34. *worfalsket*: urokkelig.

Side 77.

1. *undergaa*: gaa under. — 5. *Vraa*: Krog, Skjul. — 5. *ihvort*: hvorhen end, af i, e: altid (S. 8 Hedenbystenen: *Ērik*) + *hvort*: hvorhen.

Side 78.

Brev fra Dronning Elisabet til Christiern den Anden.

1. Det første Punktum er almindelig Brevstil. — 1. *Myn*; i Brevet bruges ofte y for [i]. — 1. *ydmygelygh*,

ubest. Form (S. 125,₁). — 1. *ether*, Ejestedord. — 1. *nade*, utd. som nu: [nåðə]. — 1. *ayl*: al; opr. [lɪ] og [ld] faldt i senere Middeldansk sammen til een [l]-Lyd (S. 44,₁₅). Denne var ved en [i]-agtig Klang (Mouillering) forskellig fra opr. [l] (saal. endnu alm. i Dialekterne), og i Dronning E.s Breve betegnes den oftest ved *yl*. — 2. *tyl/foren*, nty.: tidligere, først; *t. f. screued*: forudskikket. — 2. *wor here*: Gud. — 3. *werdes*, nty.: værdiges, behage, være naadig. — 4. *ded*: det, (her) ,at'; saal. endnu jy. *te*, *de*, jvf. eng. *that*, ty. *dass*; *ded* genoptager *ad* fra foregaaende Sætning: ,at vide, at jeg, siden jeg (sidst) har skrevet eders Naade til, har talt'. — 5. *bruder*: Erkehertug Ferdinand, Broder til Elisabet og Kejser Karl den Femte; oldn. *brōðir*; opr. [ð] har endnu i de fleste Dialekter en Udtale, som nærmer sig til [u]; jvf. nedenfor *true*, *gud*. Maaske staar Skrive-maaden *bruder* dog under tysk Indflydelse. — 5. *hayn*: han; jvf. L. 1 *ayl*; *yn* betegner et [i]-agtigt [n], opr. [nn] og [nd] (S. 44,₁₀). — 5. *gyve*: givet; Navnaf. og Fort. Tillægsf. paa -et forveksles ofte af E.; det stemmer med, at opr. [t] i -et alm. er svækket til [ð] og i nogle Dialekter helt tabt. — 5. *soyr*: Svar; fransk Skrivemaade; *oy* betegner [oa]. — 6. *bataled* for *betale*; se L. 5 *gyve*. — 7. *far/far*: den afdøde Kejser Maximilian. — 7. *hayn* i Stedet for *ham* (= sig). — 8. *hans*: sit; *sin* og Ef. af pers. Stedord (*hans*, *deres* osv.) bruges uden skarp Grænse i det 16.—17. Aarh. (S. 126,₁₈). — 8. *laynd*, se L. 5 *hayn*; her Ft. — 8. *wforset* [sæt]: ikke pantsat. — 9. *klenode*, Ft.: Kost-barheder. — 9. *dy* [di] <*thi* ligesom *den* <*thaen* (S. 43,₁₀). [di] gaar tabt i Talen, men bevares i Skriften i Formen *thi*, hvis nuværende Udtale med [t] altsaa er litterær. — 10. *peynyge*: Penge; se L. 5 *hayn*. — 10. *jeer* = *jeger*; jager. — 11. *true*: tro; se L. 5 *bruder*. — 12. *Salmanke*: Erkehertug Ferdinands Finansminister Gabriel von Salamanca. — 12. *af* S. *rod*: efter S's Raad (at Ferdinand ikke vil give Chr. II Penge). — 13. *fly*: overlade. — 13. *XX^m* *gylde*: 20000 Gylden; *m* = lat.

mille: 1000. — 14. *tyl keyne*: til Kende. — 14. *bryst*: Brøst, Mangel; her maaske Ft. — 15. *myere* (<*merce*) viser samme Udtale, som de fleste Maal endnu har af opr. [é]: [ie] eller [ia]. I Litteraturen betegnes denne Udvikling i Reglen ikke, og Rigssproget har den derfor ikke (S. 118,₂₉; dog *hjem* <*hem*; S. 36,₈). — 16. *kome af sted*: udrette. — 17. *wad* viser, at [h] er tabt (S. 43,₁₆). — 18. *Joh. Hannart*, Karl den Femtes Gesandt, som førte Underhandlingerne med Christiern den Anden. — 18. *rode*: raadet: jvf. L. 5 *gyve*. — 19. *y syst(en)*, *sisten(s)*: sidst, nylig. — 20. *deyne dagh*: dette Møde ø: Rigsdagen, som paa den Tid holdtes i Nürnberg. — 20. *ouer stad*: overstaaet, forbi. — 22. *Maree*, Orlogsskibet *Marie*, som Chr. II søgte at sælge til Kejser Karl. — 22. *for yke myer for eyn*: faar ikke mere for det end. — 23. *heyler* (opr. *heldr*: snarere) sammenblandes med *eller*. — 23. *om dy aynder . . . for*: for de andre (Skibe, som Chr. II søgte at sælge,) heller ikke meget. — 23. *aynder*, Ft. uden Endelse og med [ə] udviklet mellem udlydende [r] og foreg. Konsonant; endnu i Dialekter [anær]. — 24. *scryuer* urigt. for *scryue*. — 25. *ether nade wele*: eders Naades Vilje. — 26. *ture wed*: behøvede, skulde. Middelta. *thurfæ* (*with*) — *tharf* — *thurfæ*: ,behøve', sammenblandes med *thoræ*: ,turde'. — 26. *lyt* utd. som nu: *Lid*. — 27. *aynder*, nl. Skibe, eller urigt. = *andet* (L. 30). — 27. *lyden* = *lyded*; E. sammenblander ofte de gram. Køn. — 27. ,at saa vilde det kun være lidt, vi vilde faa derfor'. — 29. *sel* = *selæ*. — 29. *taue*, S. 122,₁₈. — 30. *deyn aynder*: det andet, jvf. L. 27. *lyden*. — 31. *wo*s med [v] overført fra *vi*. — 31. *kuyde* = *kuynde*; i flere Dialekter udtales nu opr. [nn] og [nd] som et nasaleret [i] (jvf. S. 78,₅ *hayn*). — 31. *vor laynd*, gl. Ik. Ft. — 32. *so for soyr*: saaledes for Svar ø: følgende Svar. — 33. *yeed af dy Tørke*: jaget bort af Tyrkerne. — 34. *myes(t)*: mest. — 36. *syet*; set.

Side 79.

1. *hus*: hos, opstaaet af No. *Hus* (jvf. fra. *chez* < lat. *casa*: Hytte). — 1. *ded* i Betydn. ,som' findes endnu i Folkemaalene (jvf. eng. *that*, ty. *das*). — 2. *Jørgen v. Minkwitz*, en saxisk Adelsmand, som var gaaet i Christiern den andens Tjeneste og havde fulgt Dronning Elisabet til Nürnberg. — 3. *yen*: en; jvf. S. 78,₁₅ *myere*. — 5. *meynyge*: Mening. — 7. *fly*: ordne, indsætte. — 8. *gud*: god; jvf. L. 78,₅ *bruder*. — 9. *beger*, uden Endelse: begærer. — 12. *Brabant*; forskellige Byer i Nederlandene var gaaet i Borgen for Betalingen af Elisabets Medgift; denne var ikke blevet udbetalt. — 12. *om . . . po*: (og spurgt,) om han ingen Ordre har med Hensyn til dem. — 14. *ynte*, enten middelta. *aentæ*, Ik. af *ingen*, eller den senere Intetkønsform *intet* [entəð] med sløjfet [ð] ligesom S. 78,₅ *gyve*; om *inte* og *intet* se S. 126,₂₇. — 15. *far søster*: Faster, nl. Elisabet, Regentinde i Nederlandene; her Ef. — 15. *gar* < *garth*: Gaard ɔ: Hof, Gengivelse af *cour*. — 16. *byde*: bie. — 17. *hoylyet til myn hayn*: holde det (nl. Medgiften) til min Haand ɔ: sikre det til Fordel for mig. *hoylye*, L. 19 *hoyle* < *halda* (jvf. 78,₁ *ayl*). — 18. *ad*: saa at. — 19. *glayde* (jvf. S. 79,₃₁ *kuyde*): i Lande ɔ: til Danmark. — 19. *hoyle megh af*: leve af. — 21. *syge got*: sige god, gaa i Borgen. — 26. *rynger som*: ringere Sum. — 27. *wegere*, nty.: vægre, nægte. — 33. *same*: sammen. — 35. *Er et*: er det.

Side 80.

1. *Norenbergh*: Nürnberg. — 3. *høstru*; i flere Folkemaal nærmer [u] sig til [y] eller [ø]; jvf. de svenske *u*-Lyde.

Brev fra Kristoffer Gøje til Birgitte Bølle.

12. *kyer* < *kær*, fra fransk *cher* (lat. *carus*); efter [k] og [g] foran Fortungevokal har endnu de fleste Folke-

maal en [jj]-Lyd, mest udpræget i Jydsk. — 12. *Byrrytte* [Birita]: Birgitte. — 12. *gudt*, 14. *wnndt*; t udtales ikke. — 14. *wnndt*: ond; [o] udtales endnu i Folkemaalene mere i Retning af [u] end i Rigsmalet; jy. [un']. — 15. *hyelbredt* [hielbreð] och *gladt* [glað]: raske og glade; endnu er i Folkemaalene [ia] og [ie] for opr. [e] og Tab af trykløs Endevokal almindelige. — 16. *nest gudt* ɔ: med Guds. — 19. *kyennde*, jvf. L. 12 *kyer*. — 19. *dragenn*, men L. 24 *draugenn* og L. 20 *slauet*; Udtalen har været [au] (< [ag]) som endnu i Folkemaalene; Rigsmalet har faaet [g] fra Skriftsproget (S. 123,₁₆). — 20. *leer* = *leyer*, *leger*: Lejr. — 20. *wydt*: ved. — 21. *kyoffstedt* [kjøustæð]: Købstad; o skrives her som oftere for [ø]; jvf. L. 12 *kyer*. — 21. *Schaare*: Skara i Västergötland. — 21. *bonnderenn* [bøn'ørən]: Bønderne; Udlydsvokalen tabt og Hjælpelyd udviklet foran [n]. — 22. *wylle ganget* = *wyllet gange*. — 24. *paa sex myell ner*: seks Mil fra. — 25. *Hooll wegenn*, *Ty wegenn*: Holaveden og Tiveden, store Skov- og Bjærgstrækninger henholdsvis Øst og Vest for Vättern. — 28. *mottuu*: maa du. — 28. *meg* (el. *jeg*) *lyder* [liðər]: det gaar mig. — 31. *tyll thes*: hidtil. — 31. *wnnder holdynng*: Forsyning af Levnedsmidler. — 32. *noedt*: udt. som nu: Nød. — 33. *mann . . . haanndenn*: men de Fjender som viser sig. — 34. *romme* ɔ: rømme.

Side 81.

1. *hwort*: hvorhen. — 1. *tog* ɔ: Krigstog. — 3. *encket*: enkelt, bestemt, endelig. — 5. *stedde*: anbringe, sende. — 9. *bedenndes theg* . . ., unøjagtig Sætningsbygning. — 10. *hwar*: hvorledes. — 12. *paet*: paa det. — 15. *tyner*: Tidender. — 15. *wor schyff*: vore Skibe, gl. Ik. Ft. — 16. *hwar lelyghedenn . . . thennom*: hvordan det forholder sig med dem (Skibene). — 19. *fycket*: fik det. — 19. *for*: før. — 20. *sy*: sige. — 22. *scharr*: skader.

— 23. *kamst*; [a] findes endnu i Jydsk. — 24. *fort* = *ført*. — 30. *Frans Banner* osv. er Grundled til *Lader*: lader sige dig mange gode Nætter'; almindelig Form for: sender dig mange Hilsner'. — 31. *Hardennbyerre*: Hardenb(j)erg. [rə] for opr. [rg] findes endnu i Dialekt og i udannet Tale: *Torre, Borre* (Torv, Borg). — 34. *datum*, opr. lat.: givet, udstedt.

Side 83.

Anders Arrebo: Fortale til Kong Davids Psalter.

7. *Superintendenter*, efter Reformationen det officielle Navn i Danmark paa Bisper. — 8. *Praelater, Cannicker*, opr. Embedsmænd i den katolske Kirke, efter Reformationen saadanne, mest lærde Mænd, som oppebar de med Prælaturerne og Kannikedømmerne forbundne Indtægter. — 9. *Clerici*: gejstlige. — 12. *Hvis*: hvad (S. 75, 55). — 12. *Doctor Gentium*, lat.: Folkenes Lærer. — 13. *Reverendi . . . viri*, lat.: ærværdige, berømmelige, højlærde og højtærede Mænd! — 14. *in genere*, lat. = *i Almindelighed*. — 14. *berømmeligen*, se S. 125, 17. — 18. *formedelst*: ved Hjælp af. — 20. *i lige mening*: med samme Mening. — 20. *for vexlede*: forandrede, andre. — 20. *formelde*: sige, meddele. — 22. *indblest*: inspireret, besjælet, beaandet. — 23. *Rettelse*: Forbedring. — 25. *Lige det samme*; hermed begynder Eftersætningen. — 26. *maa*: kan. — 26. *in specie* = *i serdelished* (modsat *in genere*). — 27. *scriffue oc berømme om*: skrive til Berømmelse for. — 27. *Bibelkiern*: Kærne i Bibelen. — 28. *Psalter*, Fk. og Ik., middellat. *Psalterium*: Salmesamling, især Davids Salmer; fra græsk *psalterion*: Strengeinstrument. *Salme*, fra middelald. lat. *Psalmus*: Sang, som synges til Strængespil; opr. græsk *psalmos*: Strengegespil. — 28. *Cither* og *Harpe* kaldes Davids Psalter i Tilslutning til den oprindelige Betydning af *Psalter*. — 30. *Enchiridion*, græsk: hvad man har i Haanden, Haandbog. — 32. *Krone ø*: Her-

lighed, det ypperligste. — 33. *Blomme*: Blomst. — 33. *for*: frem for. — 33. *Major*, underforstaet: titulerer den; *M.* var en tysk, luthersk Teolog fra Slutningen af det 16. Aarh. — 34. *jdel*, nty.: tom, ren, ublandet; samme Ord er det højtyske *eitel*: forfængelig. —

Side 84.

2. *huis*: hvad. — 3. *Fædrene*: Kirkefædrene. — 3. *offuer*: ved Siden af (el.: mere end). — 5. *Da*, her Biord, som indleder Hovedsætningen L. 14. — 7. *Wi oc see . . .* er ligesom den foregaaende og følgende Sætning (*Der end oc . . .*) styret af *effterdi*: og eftersom vi ogsaa ser. — 8. *inden . . . nytte*: har brugt og benyttet den paa gudelig Maade til Sang inden- og udenfor Kirken. — 13. *vægangen*: udkommet. — 14. *effterkommet*: udført, virke-liggjort. — 15. *offtebemelte*: ofte omtalte. — 17. *vdsat*: oversat. — 17. *forferdiget*: besørget, udarbejdet. — 18. *Materiens fordæfflighed*: det udmærkede Stof. — 19. *eske*: kræve. — 21. *gewalt*, hty.: Overlast. — 21. *miss-tyding*: Forvanskning. — 24. *cythara Lutheri*, en udførlig Udgave og Udlægning af Luthers Salmer, ca. 1570, foretaget af en Teolog, C. Spangenberg. — 26. *skøt*: snart sagt; næsten (S. 73, 24). — 26. *Vican*, lat.: Landsbybeboer, Bonde. — 27. *allerstørste parten*: for allerstørste Delen. — 28. *gravitet*: Værdighed. — 29. *wemensurerede Rijm*: uregelmæssige Vers. — 29. *indpasse*: gøre Indgreb. — 30. *formelodie*: komme paa tværs af Melodien. — 31. *ἀνεύ προσομοίαται*, græsk: uden forudfattede Meninger, = *wpræjudicerlig vijsz* (Maade), af *præjudicium*, lat.: Fordom. — 32. *Atheniansk*: atheniensisk. — 33. *befalde*, nty.: behage. — 34. *forkleinre*, ty.: ned sætte.

Side 85.

1. *bequemme sig*: passe. — 1. *Ombedes*: bedes om. — 2. *veldommende*: billig, velvillig. — 3. *Anse-*

endis: ud fra den Betragtning. — 5. *i slig maade*: i den Retning. — 6. *Autor*, lat.: Forfatter. — 8. *materialia*, lat.: Stof, Emne. — 8. *genere* (Ablativ af *genus*) *dicendi*, lat.: Udtryksmaade. — 11. *arte*: føje.

Peder Syv: Nogle betenkninger om det Cimbriske Sprog.

14. *betenkning*: Betragtning. — 14. *Cimbrisk* og *Cimbrer* bruger P. Syv om Nordboer og Tyskere, hvis oprindelige Fællessprog han finder bedst bevaret i den oldnorsk-islandske Litteratur. *Cimbrerne*, det germanske Oldtidsfolk, som blev tilintetgjort af Marius (101), henføres af senere Oltidsgeografer til Jylland; *Himmerland* (i Jylland) synes at være beslægtet med *Cimbrer*. — 32. *Enddog (at)*: skønt, har fortrængt middelta. *tho at*. — 33. *oaf*: og andre flere. — 33. *hør til*: tilkommer. — 34. *Vælsk*: italiensk. — 34. *oas*: og andre saadanne.

Side 86.

2. *vide skyldighed*, sml. *vide Tak*. — 3. *og og at* foran Navn. udtales ens [å], og et oprindeligt *at* kan derfor skrives *og*, især naar det for Betydningen er ligegyldigt, om man bruger Sideordning eller Underordning: jeg vil gaa hen og (at) se til ham. — 3. *sin fliid . . . forstaa*: sin Stræben efter at forstaa sin Moders Maal grundigt. — 4. *vindskibelighed* og ‚lægge Vind paa’ er beslægtet med *vinde*, oldn. *winna*, i Betydn. ‚stræbe, arbejde.’ — 5. *i henseende at*: ud fra den Betragtning at, eftersom. — 7. *med sin egen . . . handtering*: til Skade for sig selv er ivrige efter at forstaa og give sig af med fremmed (ø: andres) Gerning. — 8. *handtering*, *handtere* gennem Nty. fra fra. *hanter*: besøge hyppig; Form og Betydn. forandret ved Tilslutning til *Haand*. — 9. *uagtsom*: ligegyldig. — 10. *enten at*: enten (derved at ø:) fordi. — 15. *forseer sig med*:

tager fejl i. — 15. *bogstav*, nu lk.; dog: ,efter *Bogstaven*'. — 16. *mogsen*: næsten. — 21. *maa ske* viser den gamle Betydn. af *maa*: ‚kan’; at *maaske* opr. er en Sætning, viser sig endnu ved Ordstillingen: *maaske han kommer* bruges ved Siden af *maaske kommer han*, der har den normale Hovedsætningsordstilling, og *maaske han ikke kommer* viser Bisætningsordstilling, idet *ikke* er draget frem foran Udsagnsleddet. — 21. *der fra*, nl. fra Jorden. — 22. *hulded*: holdt. — 23. *Barbariske*; græsk *barbaroi*: ‚de der taler uartikuleret, uforstaaeligt’ ø: de ukultiverede ikke-Grækere; Ordet er onomatopojetisk ø: dannet ved Lydefterligning, jvf. *lalle*, *bavle*, *pludre* o. a. — 24. *Valsk* = *vælsk*, egl. romansk, italiensk. — 25. *Pludervalsk*, jvf. *Kaudervælsk* ø: Kræmmervælsk, *Rotvælsk* ø: Tiggervælsk. — 26. *de Ægypter*; under tysk Indflydelse brugtes *den*, især i det 16. og 17. Aarh., ofte i Stedet for det efterhængte Kendeord, især ved Folkenavne. — 28. *Slaver* forklares maashake rigtigt af P. Syv; andre sætter nu Ordet i Forbindelse med et slavisk Udsagnsord, som betyder ‚at tale’, altsaa: de (forstaaeligt) talende (modsat de stumme ø: fremmede); Folkenavnet *Slaver* er det samme som *Slave*, middelald. lat. *sclavus*, der kom til at bruges i Betydn. ‚Træl’, da i den æ. Middelalder Italienerne fik Trælle fra de sydslaviske Folk. — 29. *Niemzy*: de stumme; i Polsk og andre slaviske Sprog er endnu Ord af samme Rod som *Niemzy* Navn paa Tyskerne. — 33. *saa og*: og ogsaa. —

Side 87.

1. *forestaa*: tage sig for, udrette. — 1. *lovlig*: prisværdig. — 5. *herkommende*, ty.: stammende. — 6. *bable*: tale uforstaaeligt, jvf. S. 86,23 *Barbariske*. — 6. *fable*: tale forvirret; lat. *fabula*: Fortælling. — 6. *fam(b)le*: famle, stamme. — 8. *dennem*: Ordene. —

8. *Harszdorf*; G. P. Harsdörfer, tysk Skribent fra det 17. Aarh., bl. a. Forfatter til ‚Specimen philologiae Germanicae‘. — 11. *Goropius Becanus*, nederlandsk Læge og Filolog fra det 16. Aarh. — 11. *foregivse*: fremstille, udtale. — 13. *Siner*: Kinesere. — 15. *Simon Stevin*, nederlandsk Forfatter fra det 16. Aarh. — 15. *ved*: henved. — 20. *førend Odin kom i disse lande* gaar ud fra den almindelige Forestilling, som allerede findes i Snorres Edda, at Odin og Aserne indvandrede til Norden fra Asien. — 24. *er af*: stammer fra, hører til. — 25. *før*: før. — 33. *Volgus*, lat.: den store Hob, Folk i Almindelighed (jvf. *vulgær*); *Folk* er ikke beslægtet med *volgus*, men med lat. *populus*. Syvs øvrige Betragtninger over de latinske og græske Ord er rigtige nok.

Side 88.

5. *Hevreka*: «jeg har fundet det», Archimedes' Udraab, da han havde fundet Midlet til at bestemme Legemers Vægtfylde.

Thomas Kingo: Keed af Verden og kier
ad Himmelens.

16. *bylte oppaa*: lægge paa. — 17. *hviste*: kaste; findes endnu i Folkemaalene. — 22. *Glar* nord., *Glas* ty. — 23. *skrattende* = *skrantende*: skrøbelig. — 24. *Ise-skrog* = *Skrogis*: tynd, skrøbelig Is (uden Vand under). — 27. *smugende* = *smygende*: listende, umærkeligt.

Side 89.

5. *Mercke* = *Meed*: Maal, Grad. — 14. *opførte*: ophvirlede. — 15. *opblæsere*: som puster en op (til noget tilsyneladende stort). — 15. *hvege*: vakte, vifte;

findes endnu i Folkemaalene; *hvegende*: ustadic. — 20. *alt*: ganske. — 20. *Fløj*: Fløj, Vejrhanen. — 21. *heldig*: yndig, indsmigrende. — 22. *i Drøfvelsens Kalk* (lat. *calix*) ø: naar man har maattet tømme Bedrøvelsens Bæger. — 26. *dødelig*: dødbringende. — 27. *Tynder*, beslægtet med *tænde*. — 28. *henhvist*, se S. 88, 17 *hviste*.

Side 90.

3. *takke af*: opgive, lade fare. — 4. *synke* og *sænke* sammenblandes indtil den nyeste Tid (jvf. S. 121, 12). — 5. *bøde*: hjælpe paa; faa Bod for. — 10. *Næde*: Næ, aftagende Maane; beslægtet med *ned*.

Side 91.

Breve fra Christian den Fjerde.

7. *Raad*, nu *Raader*: til dem af Danmarks Rigsraader, som er til Stede. — 9. *Epherdi* . . . ; der kommer ingen Eftersætning; i Stedet for *derfor* mener jeg staar *Huorfor Ieg formener* (L. 16). — 9. *Io* forstærker *Mere*: stadig mere. — 10. *last uyl pabyrdis*: Byrde vil lægges paa. — 10. *fangen* = *fangne* (S. 125, 1). — 12. *Mens*: men (S. 66, 19). — 13. *deele*: fordele. — 13. *sa*: saaledes. — 14. *Aldenstund*: eftersom. — 15. *mig pakommen*: tilfaldet mig (uden min Vilje). — 16. *kriigslasten*: Krigsbyrden. — 18. *Seenisten*: nylig. — 18. *leiilighed*: Forhold, Sag. — 19. *Betenckende*: Betænkning, Mening. — 20. *Saoch*: ligesom ogsaa. — 21. *tog til fangen*, Sammenblanding af *tog til Fange* og *tog fangen*. — 23. *fortehrer Oss selfuer*: opbruger vore Midler. — 24. *Om Sonst*, højt.: forgæves, til ingen Nutte. — 25. *Bønder Soldater*: Bondesoldater. — 25. *liist* = *lyst*, udtalt som nu. — 27. *Notificere*: meddele officielt, kundgøre. — 31. *H* ø: *Hr.* — 31. *Christian Tommissen Sehested*, Kongens Kansler.

Side 92.

1. *falde for*: forefalde, foreligge. — 1. *dubium*, lat.: Tvilstilfælde, Spørgsmaal. — 2. *more Antiquo*, lat.: paa gammeldags Maade. — 4. *Saiis*: saas. — 4. *in ipso actu* (lat.) *Baptismatis* (græsk med lat. Ef.): under selve Daabshandlingen. — 5. *trad*, gl. Fort. af *træde*. — 7. *dy Høiilerde* ø: Universitetsprofessorerne. — 8. *Seckerst*: sikrest, bedst. — 8. *Vale*, lat.: lev vel. — 11. *Riigens Hoffmeister*: Rigshovmesteren ø: Korfitz Ulfeldt. — 13. *stycke*: stikke. — 14. *consultere*, lat: raadslaa, overveje. — 15. *restituere*, lat.: istandsætte, helbrede. — 16. *continuerlig*: stadig. — 17. *Siden den tyd* . . . ø: siden Slaget paa Kolberger Heide den 1. Juli 1644, da Kongen blev saaret. Samme Kugle, som saarede Kongen, ramte ogsaa *Knud Ulfeldt*, der senere døde af sit Saar, og *Eiler Ulfeldt*, som blev dræbt paa Stedet. — 18. *skamfahre*, nty.: ødelægge, lemlestede. — 20. *der dog*: skønt. — 25. *sleet*: (*Klokke*)slæt; jvf. *Høslæt*; beslægtet med *slaa*. — 25. *flux*, nty.: rask, straks, snart, næsten, helt. — 28. *korther*: Kvarter. — 28. *och Ringer*: (og ø:) eller mindre.

Side 93.

Leonora Christina Ulfeldts Jammersminde.

9. *Den 9. Augusti* (1663), Dagen efter Leonora Christinas Fængsling. — 12. *Maren*, den Kvinde, der var givet L. C. til Opvartning. — 16. *fortalte* = *fortalte*, *fortolde*. — 17. *finiguere*, lat.: opdigte; *f. sig*: (med Urette) tillægge sig. — 19. *befale*, nty., findes i ældre Sprog baade stærkt og svagt bejet. — 19. *hender*, opr. Ef.; endnu findes i Folkemaalene *hender*, *hinder* baade som Ef. og Afhængighedsf. — 29. *Taaren-Giemmer*: Fangevogter. — 31. *stønnem*: stundom. — 32. *Far . . . nicht*, nty.: Fa'r, han er der ikke; han er der ved Gud ikke.

Side 94.

6. *fordre*: kalde. — 14. *Quinde* = „Hustru“ findes i Folkemaalene endnu; den nuværende Betydningsforskelse mellem *Kvinde* og *Kone* er dog alm. i Litteraturen fra Middelalderens Slutning. — 15. *lied*: lidt (afholdt). — 16. *Gyldenløwe* — *att betienne*: til at betjene G.; U. C. Gyldenløve var Søn af Christian IV og Vibeke Kruse; han døde under Københavns Belejring 1658. — 20. *for(neffn)te*: ovennævnte, nl. Skomagerkonen. — 25. *i gemeen*: i Almindelighed. — 28. *Henders*, med [s] føjet til *hender* (S. 93, 19). — 30. *beschæfftig*, nty.: travl, støjende. — 31. *Wil . . . anholden*, nty.: Vil Fruen ogsaa have noget? Hun kan kun (*man*) sige det; saa skal jeg anmode Dronningen derom. — 34. *wel war begierendis*: nok kunde ønske. — 35. *silckebunden*: silkestrikket. — 36. *noppet*: tottet, nopret. — 36. *Brystug*: Brystdug.

Side 95.

3. *forderlig*, nty.: hjælpende; *med forderligste*: hurtigst muligt. — 4. *anbringe*: forebringe, forespørge. — 7. *Buddicke*: Daase med Laag. — 8. *slet*: simpel. — 8. *Slag-Balsam* ø: Balsam mod Slagtifælde. — 16. *irre*, nty.: gøre vred, opirre. — 25. *Slag-Benck*: Slagbæk, Bæk til at slaa ud og sove paa. — 26. *da oc da*: af og til. — 26. *stackede Søffne tillige*: korte Blund sammen.

Side 96.

Johan Monrads Selvbiografi.

9. *Ao.*: Anno. — 10. *waar*: var jeg; Udeladelse af *jeg*, *og* og andre Smaaord er almindelig i Breve, Dagbøger og lignende Optegnelser. — 11. *logere*: fra

Fransk. — 11. *till Brødisz*: hos Brøde's (Egennavn). — 12. *logeret* = *havde logeret*; denne Brug af Tillægsf. i Bisætninger er endnu almindelig i Svensk; i Dansk maa i Reglen *have* eller *være* tilføjes. — 13. *saa liggere*: saa mere ud som. — 14. *Dreng*: Tjener. — 17. *partie*, fra. — 18. *wærret*; jvf. L. 12. *logeret*. — 18. *førig* = *forrig*. — 18. *residence*, fra. — 18. *Mette Rosenkrandtz*, Forf.s senere Svigermoder, da Enke efter tre Ægteskaber; hun ejede store Godser i Skaane. — 20. *compliment*, fra. — 20. *Anders Bille*, Søn af Mette Rosenkrandtz i hendes andet Ægteskab. — 27. *Mette Sophia Krabbe*, Forf.s senere Hustru, Datter af Mette Rosenkrandtz i hendes tredje Ægteskab. — 26. *bad sin Syster wilde*: bad sin Søster, om hun vilde. — 28. *Windwe*; Udtalen [venvæ] regnes nu for simpel. — 30. *obligeante*, fra.: forekommende. — 30. *Maaner*: Manér, fra. — 31. *confus*, lat., fra.: forvirret. — 33. *intett* bruges alm. af M. for *ikke*; udtalt [intød] eller [intø] (S. 126, 27). — 34. *abord*, fra.: Begyndelse. — 35. s.: salig; da dette nedskrives, er M. R. død.

Side 97.

1. *ofwer alt*: overhovedet, helt igennem. — 2. *extraordinaire esprit och civilité*, fra.: overordentlige Aand og Dannelse. — 3. *discours*, fra.: Tale. — 3. *comportement*, fra.: Adfærd. — 5. *Om anden Dagen*: den næste Dag. — 7. *dett . . . Forundring* ø: hun var Genstand for al min Beundring. — 9. *hafde alt mitt fornøden*: maatte anstreng mig af al Magt. — 10. *da dog*: skønt. — 10. *Landet* ø: Udlandet. — 11. *enda*: endnu, ved Uo. i Fortid. — 11. *Forgyldningen er gaaet af St. Gertrud* bruges endnu om, hvad der har tabt sin Glans. Meningen her er, at Udenlandsrejsens Indtryk endnu var friske og kunde give Stof til Underholdning. — 12. *att*: for at. — 12. *fournere*, fra.: forsyne, give

Bidrag. — 12. *agreeable*, fra.: behagelig. — 13. *Conversation*, fra. — 14. *remarquere*, fra.: iagttagte. — 15. *innocence*, fra.: Uskyldighed. — 16. *høre dett an*, ty.: høre derpaa. — 17. *taille*, fra.: Skikkelse. — 18. *avantageux*, fra.: fordelagtig, indtagende. — 19. *rijg*: prægtig. — 20. *choiseret*, fra.: udsøgt; *well c.*: smagfuld. — 20. *att fundett*, opr. *att finde*; Sammenfaldet af *at* og *og* til [å] (S. 86, 3) har gjort, at Navneformen er forandret til Tillægsform ved Sideordning med den foregaaende Tillægsform; saaledes f. Eks.: jeg skulde have været i Byen og købt Mad'. — 22. *diverterede Compagniet*, fra.: underholdt Selskabet. — 26. *passere*, fra.: tilbringe. — 33. *usigelige*, bestemt Form af To. efter ubestemt Ko. (S. 125, 1). — 36. *leete*: ledte, søgte.

Side 98.

1. *Admiration*, fra.: Beundring. — 1. *Estime*, fra.: Agtelse, Ærbødiged. — 2. *Passion*, fra.: Følelse, Lidenskab. — 7. *att*: idet.

Side 99.

Holberg: Barselstuen.

Else Skolemesters taler i den lærde Tids pedantiske Stil: selvbehagelig Bredde, Gentagelse af samme Begreb ved Sammenstilling af flere Ord (S. 60, 15), sirlige Omskrivninger for at undgaa det platte eller blot almindelige Udtryk. Stine Isenkremmers har særlig Forkærlighed for Fransken, som hun dog ikke er synderlig sikker i. Gedske Klokkers' og Barselkonens Sprog er ikke karakteriseret og giver i Almindelighed den jævne Borgerstands Sprog, saa trofast som Holberg opfatter det. — 16. *Skolemesters*, nl. Hustru. — 17. *Madame*, fra., opr. brugt i Tiltale: min Frue! senere i

Almindelighed som Titel for gifte Kvinder. Da Ordet, c. 1700, blev almindeligt i Dansk, var det allerede mindre fint end *Frue*, som brugtes til og om Rangpersoners Hustruer. Især efter c. 1800 er *Madam* sunket i Værdi. — 17. *Ære og Honneur*, tysk og fransk. — 18. *hun* som Tiltalestedord bliver almindeligt i det 17. Aarh. (S. 125,²⁴). — 20. *Meriter, meritere*, fra.: Fortjenester, fortjene. — 21. *forsikrer* ty., *vidner* da., *Contesterer* lat. — 23. *plaiseers* fra., *Fornøjelser* ty., *Glæder* da. — 23. *hendes Velstands Contentement*; lat. Brug af Ejeform: hendes «Velbefindendes Tilfredshed» ø: hendes glædelige Velbefindende. — 30. *gammel, ubøjet* (S. 124,²⁴). — 33. *Ceremonie* ø: pligtmæssig Høflighed. — 33. *Antipode*, græ.: en som (paa den modsatte Side af Jordkloden) vender Fødderne mod (andre), Modstander.

Side 100.

1. *Apostlernis Heste*, gammel Omskrivning for Fødderne. — 2. *Permission*, fra.: Tilladelse, Forlov. — 4. *Sendebuds . . . Afstedelse*, lat. Brug af Ef. — 7. *ei vil-lende*, lat. Brug af Nut. Tillægsform; Holberg selv bruger forøvrigt ofte denne Konstruktion. — 9. *lide*: taale. — 11. *gaal Amme*: Goldamme. — 13. *Etat*, fra. = *Til-stand*. — 19. *Votre Servante . . . gratule*: Hendes Tjenerinde, Madame, jeg gratulerer hende. *Servante* kan nu kun betyde Tjenestepige, og *gratuler* bruges ikke i nyere Fransk i Betydn. lykønske. — 22. *mafoi*, fra.: min Tro! — 23. *halvdeels*: halvvejs. — 23. *Engras-tered*, forkert for *engageret*, fra.: optaget, forpligtet, lovet bort. — 25. *mon cher* (for *ma chère*, Huk.) *amie*, fra.: min kære Veninde. — 28. *Complisance*, forkert for *Compliment*, fra. — 29. *Devoir*, fra.: Pligt. — 29. *Obligement* findes ikke i Fransk; af *oblier*: forpligte. — 30. *Malat* ø: *malade*, fra.: syg. — 31. *Fisite*, tysk Ud-

tale af fra. *visite*. — 33. *Fisentér*: Visitér, Toldbetjent. — 34. *affectivement* (urigt. Fransk): virkelig (*effectif*). — 34. *amable* ø: *aimable*, fra.: elskelig. —

Side 101.

3. *Bonchør* ø: *bonheur*, fra.: Lykke. — 5. *Toba-tiere* ø: *tabatière*, fra.: Tobak. — 6. *Entreprise*, fra.: Foretagende; forkert brugt i Betydn. Pris. — 6. *tres humble Valet*: meget ærbødige Tjener ø: mange Tak. *Valet*, fra.: Tjener, kan ikke bruges af en Dame i den Forbindelse, det staar i her. — 31. *Planker*: Plankeværk. — 32. *stal*, se S. 21,₁. — 35. *Tørklæde*: Forklæde.

Side 102.

7. *var saa god og Conserverede* = *var saa god at conservere*; Sidevirkning fra *var* har forandret Navneformen til Fortidsform (jvf. S. 86,₃ og; S. 97,₂₀ att fundet). — 14. *tiene*: føje. — 16. *kuns* findes ned i det 19. Aarh. i Litteratursproget. — 28. *ærligt*: ordentligt, godt. — 32. *pille*: Smule.

Side 103.

13. *er nu vel*: har det nu godt.

Holberg: Epistola LXIV.

31. *samme* brugt som Stedord (= denne, ovennævnte) tilhører kun Skriftsproget; Brugen stammer fra Tysk. — 32. *sagde sig at have læset*; latinsk Konstruktion. — 32. «*Moralske Tanker*» blev paa denne Tid oversat paa Hollandsk, og den Afhandling i M. T., i hvilken Holberg angriber den hollandske Sprogrensing, blev skarpt kritiseret af en hollandsk Anmelder. Den hollandske Sprogrensing kommer H. oftere ind paa, f. Eks. i Epistel 415. —

Side 104.

1. *formalisere*: holde paa Formen; *f. sig*: besvære sig, gøre Ophævelser. — 2. *Purist*: Sprogrenser (lat. *purus*: ren). — 2. *Skribentere*; Ord paa trykstærkt [ænt, ant] tilføjede tidligere ofte *ere* i Ft.; saaledes endnu ofte i udannet Tale: *Bekendtere*. — 4. *Betænkning*: Betragtning. — 9. *Antonius Matthæus*, hollandsk Jurist og Historiker, død 1710. — 13. *gemeen*: jævn; nu med sænket Betydning. — 16. *Periphrasis*, græ.: Omskrivning. — 17. *exprimere*, fra.: udtrykke. — 19. *Pensionaris*, tidligere Navn for en Regeringsrepræsentant fra en Provins eller større stemmeberettiget Stad i Holland. — 21. *Loon trekkende Raadsheer*: Løn-dragende Raadsherre. — 24. *Philosophis*, lat. Hf. Ft. — 26. *Eftertale*: (ilde) Omtale, Paatale. — 29. *Materie* afløses paa Holbergs Tid af *Æmne* fra Svensk. — 29. *lade ilde*: tage sig ilde ud. —

Side 105.

1. *Righed*: Rigdom. — 4. *Boter en Kaes*: Smør og Ost; fra lat. *butyrum* og *caseus*. — 5. *Tabac* stammer gennem Spansk fra Haiti-Sproget. — 8. *havende Anseelse* (Udseende) ø: idet han saa ud. — 8. *Conversus*, lat.: omvendt. — 10. *Proselyt*: nyomvendt. — 11. *catechisere*: undervise gennem Spørgsmaal og Svar. —

Side 106.

J. S. Sneedorff: Den patriotiske Tilskuer.

5. *Lem*, nu Ik.: Medlem. — 5. *Selskabet*; en stor Del af Tidsskriftets Indhold er formet som Samtaler mellem en adelig Herremand, en rig Købmand, en Præst og en Fæstebonde, alle fire paavirkede af Oplysnings-tidens Ideer og ivrige for humane Reformer. — 7. *skik-*

kelig: dannet. — 20. *ansee*: betragte. — 26. *maadelig*: 1) (her) passende, ordentlig; 2) tarvelig. — 29. *forhverve*: erhverve, fortjene Penge. — 31. *Munterhed*: Liv, Be-vægelse (modsat Sløvhed). — 32. *adskillig*: forskellig.

Side 107.

7. *Kniv*; en Kniv over Stalddøren værger ellers i Folketroen Kørne mod Trolddom og mod at blive malket af Hekse. — 12. *Fortegnelse*: Opskrift. — 13. *Vahre* findes langt ned i det 19. Aarh. som Ft. — 28. *veed*: formaar.

Side 108.

3. *Fruentimmer*, ty.: Kvindestue, (her) Kvinderne, en enkelt Kvinde. — 4. *Oeconomie*: Husførelse. — 8. *anstændig*: sommelig.

Ordliste.

Side- og Linietallene henviser til Tekstbogen. Ordene er ordnede efter deres nuværende Skrivemaade, for saa vidt de findes i Nydansk; ellers beholdes Skrivemaaden fra de paagældende Steder. *þ* se *th.* *qu* se *kv.* *x* se *ks.*

A.	
<i>a</i> se <i>eje.</i>	<i>Alen, alnæ</i> 32, ₃₀ .
<i>a</i> (jvf. <i>paa</i>) 7; 21, ₃ ; 28, ₂₃ ; 32, ₂₃ .	<i>Alter</i> 28, ₄ .
<i>aabenbar</i> 25, ₅ .	<i>Alvor, alffwere</i> 35, ₁₇ .
<i>Aand, Ef. andæ</i> 26, ₁₈ .	<i>an-, anbringe</i> 95, ₄ . <i>anletæ</i> 30, ₂₂ .
<i>Aar</i> 32, ₁₇ .	<i>anse</i> 106, ₂₀ . <i>anseendis</i> 85, ₃ .
<i>aarlig</i> 38, ₇ .	<i>Anseelse</i> 105, ₈ . <i>Ansigt</i> 30, ₂₂ .
<i>Aarsag</i> 75, ₂₃ .	<i>anstændig</i> 108, ₈ .
<i>abord</i> 96, ₃₄ .	<i>anden, annen</i> 32, ₁₁ ; <i>annar</i> 24, ₇ ;
<i>ad, at</i> 8; 23, ₁₃ .	<i>andrum</i> 21, ₁₀ ; <i>andru</i> 21, ₁₄ ;
<i>adføre</i> 72, ₂₂ .	<i>annær</i> 21, ₁ ; <i>Ft. andæ</i> 33, ₁₀ ;
<i>Admiration</i> 98, ₁ .	<i>andær</i> 27, ₁₈ ; <i>aynder</i> 78, ₂₃ . <i>an-</i>
<i>adskillig</i> 106, ₃₂ .	<i>dærlundæ</i> 27, ₈ .
<i>af</i> (alt for) 28, ₁₁ .	<i>angre</i> 68, ₅ .
<i>Afgang</i> 76, ₂₉ .	<i>Antipode</i> 99, ₂₃ .
<i>Aften, afne</i> 24, ₁₀ .	<i>antugh, anthen</i> se <i>enten.</i>
<i>age, akar</i> 23, ₃₄ .	<i>arte</i> Uo. 85, ₁₁ .
<i>Agern, akarn</i> 23, ₃₁ .	<i>at</i> se <i>ad, og.</i>
<i>agreeable</i> 97, ₁₂ .	<i>at</i> (idet) 74, ₂₅ ; 98, ₇ .
<i>agte</i> 63, ₁₅ .	<i>atter</i> 22, ₂₀ .
<i>Aks</i> 37, ₈ .	<i>Autor</i> 85, ₆ .
<i>Aksel</i> (Skulder) 33, ₁₄ .	<i>avantagieux</i> 97, ₁₈ .
<i>al, aller</i> 29, ₂₁ ; <i>allu</i> 21, ₁₆ ; <i>ayl</i> 78, ₁ .	<i>Avind</i> 65, ₁ .
<i>att</i> 31, ₄ ; 89, ₂₀ . <i>aldenstund</i> 91, ₁₄ .	B.
<i>allelund</i> 29, ₃₂ . <i>Alminding</i> 23, ₁ ;	<i>Baand, band</i> 21, ₃ ; 37, ₆ .
<i>24,₃. alskens</i> 29, ₂₀ . <i>alcesterth</i>	<i>bande</i> 63, ₁₀ .
<i>33,₂₃.</i>	<i>banføræ</i> 28, ₂₄ .

- Barbar* 86,₂₃.
barlic 25,₁₃.
Barm 23,₃₃.
barmhjærtig 62,₃₁.
Barn 25,₁₈.
Barsel, 70,_s.
baavle 87,₆.
be- *bedragellig* 64,₁. *bedække*,
betecke 62,₃₃. *befalde* 84,₃₃. *be-*
fale 93,₁₉. *befindes* 76,₁₀. *be-*
gære, Nut. *beger* 79,₉; *begær-*
des 65,₃₄. *bekvemme* 85,₁. *be-*
rømmeligen 83,₁₄. *besinde* 63,₂₅.
beskæftig 94,₃₀. *bestaa* 65,₅. *be-*
tale 34,₃₂. *Betænkende* 91,₁₉.
Betænkning 85,₁₄.
bede, *biþja* 21,₁₂.
benedide 62,₃₁.
berryæ se *bærja*.
Bi 23,₆; 30,₂₀.
Bibelkærne 83,₂₇.
bide, *bitæ* 23,₃₀.
Bidsel 38,₂₀.
bie, *byde* 79,₁₆.
bingh 37,₁₈.
Biskop 25,₂₃.
Bjærg 32,₂₁.
Blad 69,₂₀.
blarre 64,₃₂.
blive 35,₅.
Blomme 83,₃₃.
Bod, *böt* 8.
Bog, *bok* (Frugt), 23,₃₄. *Bogstav*
  86,₁₅.
Bonde 21,₉; 27,₁₅; 80,₂₁.
Bord, *boreth* 35,₃₃.
Borgmester 34,₁₈. *Borger* 76,₂₈.
bort 22,₅.
boræ No. 31,₁.
brat 37,₂₉.
Brev 31,₂.
briste 22,₆.
Broder, *bruder* 78,₅; *brøderens*
  34,₁₉.
- brothfalling* 29,₂₂.
Brud 28,₁₈.
Bryde 7; 27,₄.
bryde, *brylæ* 23,₃₄; *brytæ* with
  28,₁₂; *bryde* 72,₂₂; *bruden* 30,₇;
brut 63,₃₂.
Brynde 75,₄.
Brøst, *bryst* 78,₁₄.
Buddike 95,₇.
budhæ (indbyde) 33,₁.
Bursvend 28,₉.
byde, *biupær* 21,₁₅.
bygge, *bygicæ* 24,₂₁; *bygher* 31,₃₂.
bylte 88,₁₆.
Byrd 34,₁₆.
byriæ 32,₄.
Bæger, *begæræ* 31,₃₀.
bære; *bær* 22,₁₂.
bærja, *beryæ* 38,₂₁; *berryæs* 33,₁₇;
barðusk 8.
bøde, *bøtæ* 23,₁₁; 90,₅.
Børnehandel 75,₂₅.
Bøsse 35,₄.
- C** (jf. **K**).
Ceremoni 99,₃₃.
choiseret 97,₂₆.
cimbrisk 85,₁₄.
civilité 97,₂.
- D.**
- da*, *pā* 8; *da dog* 97,₁₀.
Dag, *daw* 33,₂₄.
Dam 24,₂.
Daner 8.
Datum 81,₃₄.
Degrn 27,₉; 66,₃₀.
dæle 28,₂₂; 38,₃₄.
demme 73,₁₇.
den. *Huk. the* 23,₁₈; 25,₉; *pæt* 21,₄;
ded (som) 79,₁; *ded* (at) 78,₄; *thet*
(des) 32,₃₅; *Hf. Hak. pem* 22,₃₃;
Ik. þy 22,₄; *thyt* (desto) 28,₂₀; *dy*
(fordi) 78,₉; jvf. *fordi* og *thi*.

- thess* 65,₆. — *Ft. pēr* 7; *the* 21,₄;
  26,₃₂; *them* 22,₃; *theræ* 22,₃;
  24,₃₀; 26,₂₇; *teris* 32,₂₇.
denne. *säsi* 7; *pannsi* 7; *pennæ*
  25,₃₅; *Huk. thessæ* 25,₂₀. *Ft.*
påusi 7; *pösi* 8; *dennem* 64,₂.
der. *der som* (naar) 62,₂₃. *der*
dog (skønt) 92,₂₀. *thær* (naar)
da 30,₁; 75,₁₆. *der (som)* 24,₂₆,₃₁.
des jvf. *den*. *desligeste* 64,₂₀.
Diakon 27,₃.
did 32,₁₆; 36,₂₃.
digte 68,₁₂. *Digter* 68,₆.
Disk 38,₂₄.
Diskurs 97,₃.
divertere 97,₂₂.
dog, tho 28,₁₈.
Dom 25,₁₆.
Donat 68,₉.
Draabe 72,₃₅.
drage, draga 7; *drawer* 35,₁₆;
dragenn 80,₁₉.
Dragt, Dregt 73,₁₇.
Dreng 8; 96,₁₄.
Drot 7.
dræbe 32,₃₄.
Drøvelse 89,₂₂.
du, thu 30,₇.
du (Uo.) 37,₁₀.
Dyr, diur 23,₂₅.
dække 29,₃₀.
dø; do 23,₂₄. *død* 8. *døthæ* No.
  26,₂₄. *dødelig* 89,₂₆.
døbe 26,₁₄.
dølge, dyljæ 23,₄.
Dørtræ 31,₇.
- E.**
- e* 26,₂₈; jvf. *Erik, ihvoit*.
eda 7, *aeth* 25,₇.
eder (Ejesto.) 78,₁.
efter 7,_s. *efterdi* 63,₄. *efter-*
komme 84,₁₄. *Eftersyn* 71,₃₀.
Eftertale 104,₂₆.
- Ege* 37,₇.
egen 24,₂₂.
eje. a 22,₃₃; *aghæ* 28,₇; *atæ* 23,₂₃.
eksprimere 104,₁₇.
ekstraordinær 97,₂.
elendig 62,₂₀.
eller 25,₂₁. *ellers* 22,₃₃.
Elskov 25,₁.
Embede 25,₁₅.
en (men) 7; 21,₄; 23,₁₂; 26,₂₀.
en; yen 79,₃. *Enfoldighed* 65,₄.
enwaldugh 28,₃₅.
end 32,₃₅; 35,₆. *endda* 97,₁₁.
enddog 85,₃₂.
Eng 24,₇.
engelsk 35,₁₂.
Enke 27,₁₈.
Enkiridion 83,₃₀.
enten; antugh 27,₁₇; *anthen* 63,₁₃.
er, es (som) 7; 8; 23,₂₁.
Erik 8; jvf. *e*.
Esprit 97,₂.
Estime 98,₁.
Etat 100,₁₈.
- F.**
- faa; far* 21,₂; *finge* 36,₂₆.
fable 87,₆.
Fader 7; *Ef. fathær* 26,₂₄; *fathær*
  26,₁₇.
fager 34,₂.
falde; falder 22,₁₉; *fulde* 76,₃₃;
fallende sot 72,₃₅.
fare; far 21,₂; *forest*. *Fort. fore*
  34,₃₀. *faræ øfstir* 23,₈.
fast 75,₁₂.
fattes 75,₁₆.
fattig, fatæk 25,₁₈.
Ferle 66,₂₆.
flighes 36,₁₈.
fingere 93,₁₇.
fire, fyuræ 28,₃₃.
Fisentér 100,₃₃.
Fjed, flat 22,₁₂.

Fjende 63,₂₁.
flakæ 23,₂.
fledføre 27,₄.
flue (flyve) 33,₁₂.
fluks 92,₂₅.
fly 78,₁₃; 79,₇.
flyde 32,₅; flytethet 32,₁₁.
Fløj 89,₂₀.
Fod, føter 31,₂₁.
Folk 31,₂₀; 87,₃₃.
folæ 24,₂₉.
for, fore 21,₁₁; (før) 73,₉; 81,₁₉;
(fordi) 33,₉. forbitret 76,₃₁.
forbygge 74,₃₂. fordi (derfor)
24,_{27,30}; 25,₃₇; 63,₁₂; fordi at
31,₂₆ (jvf. den og thi). for-
fangæ 25,₂. forfærde 66,₃₃.
forsærlige 84,₁₇. forfølge 65,₁₀.
forhverve 106,₂₀. forkludet 71,₈.
forkleinre 84,₃₄. formaledide
72,₂. formaa 67,₂₇. formalis-
ere 104,₁. formedelst 83,₁₈.
formelde 83,₂₀. formelodie 84,₃₀.
fornumst 67,₁₆. forse 86,₁₅. for-
sikre 99,₂₁. forskrevne 35,₈. for-
smaa 35,₁₂. forsømme 76,₇. For-
tegnelse 107,₁₂. fortrudhen 36,₈.
fortælle, fortalte 93,₁₆. for-
vandle 62,₉. foreeksle 83,₂₀.
forwællæ 29,₂₁.
fordertig 95,₈.
fordre 94,₆.
fore jvf. for. foregive 87,₁₁. fore-
staa 87,₁.
form, forn 68,₂.
forrig, førig 96,₁₈.
fran 22,₁₈.
Fred, frith 25,₂₈.
frelse 25,₁₆. Frelse 25,₃₃.
frem 32,₈₁. fremmerst 76,₁₁.
Fruentimmer 108,₃.
frygte 69,₂₆.
Frynt 76,₁₉.
fraeghnæ 28,₂₁.

G.

gaa, gangæ 22,₅; gar 23,₈; gær
25,₁₉; gor 31,₂₇.
Gaard 79,₁₅.
gabe 33,₁₆.
galen 75,₁₇.
Galge 71,₂₈.
gammel, gamblæ 38,₃₄; 62,₃₄.
ganske 63,₂₁.
Gavl 75,₃₄.
gemen 104,₁₈.
gemme, gømæ 25,₁₆; 30,₁₇.
gen 25,₉. gennem 23,₂₀.
Gevali 84,₂₁.
gild 74,₈.
gildri 23,₂₅.
give, gyve 78,₅.
gjaldæ atær 23,₂₀.
Glar, Glas 88,₂₂.
glømæn 25,₃₁.
god, gud 79,₈.
Gode, godi 7.
Gods 27,₇.
Goldamme 100,₁₁.

Grænede 26,₂₈; 27,₁₂. Grænke 28,₂₁.
fuld, fuldbordh 34,₁₈. fuldkomme
24,₃₀. fullæ 23,₁₆.
fundament 68,₁₁.
furnere 97,₁₂.
Fyrjærn 74,₂₈. Fyrtej 74,₂₁.
fyrretve 26,₄.
Fæ 21,₁.
Fædrene 26,₂₈.
fælde 22,₁₄.
Fælle, fælles 8.
Fængsel 64,₂₇.
Færd; paa Færde 75,₂₇.
Færøer 73,₈.
fæste 24,₂; 28,₂₁.
føde 37,₃₂. Fødsel 27,₁₁.
føje (To.) 64,₄.
før se for. førmere 31,₇. første
35,₁₁.

†

H.

Haab 39,₂.
Haand, hand 22,₈; alle hande
68,₄. handløs 23,₂₇. Haand-
tering 86,₈.
Haar, har 22,₉; 35,₁₆.
haard; hart 75,₃₁.
halna 22,₉.
halvedels 100,₂₈. halvæ 27,₁₈.
han Gf. 21,₈; hayn 78,₅; hanum
21,₄; 29,₂₀.
Handel 75,₂₅.
Handske 23,₃₁.
harda 8.
Hat 23,₃₁.
have; hagede 67,₂₇; forest. Fort.
hafuae 24,₂₆.
hedde 23,₄; 32,₂₀.
hedensk 39,₁₀.
hel 30,₆. helbred (To.) 80,₁₅. hele
(Uo.) 30,₁₆.
heldig 89,₂₁.
heller 78,₂₂; 22,₂₆. helst 63,₂₁.
hellig 25,₂₃. Helligdom 28,₉.
hembægi 8; jvf. hjemme.
Henseende 86,₅.
her, hæræ 26,₆. herkommende
87,₅.
Herred, hæræp 21,₁₅. Herredsting
21,₁₁.
hevreka 88,₅.
hin 21,₁₄; Nf. Ft. hini 24,₁₁.

hitte 22,₃₁.
hjemme 36,₈.
hjælpe 75,₅.
Hjærte, hiarthæ 65,₁₂.
Hjørne 28,₄; 73,₁.
hlewagastir 5.
Hob, til hobe 35,₁₁.
hodh 36,₂₉.
Hold 75,₂. holde, holæ 33,₃₀;
79,_{17,19}; hulded 86,₂₂.
holtiqar 5.
Honning 30,₈.
Honnør 99,₁₇.
Horn, horna 5.
hos 73,₁₂; 79,₁.
Hosedjævel 71,₈.
Hovedlod 27,₂₀.
Hovmester 92,₁₁.
Hu 24,₃₁.
hudstryge 67,₁₁. Hudstrygelse
66,₂₅.
hugge, høggæt 23,₇. Hugorm 69,₃.
hun, hende 22,₉; 29,₃₀; hender
93,₁₉; henders 94,₂₈.
huræ 27,₇.
Hustru 27,₁₅.
hvad, wad 78,₁₇ (jvf. hvi). head
heller 22,₂₆; 75,₈.
hvæs 65,₂₇.
høege 89,₁₅.
heer anden 37,₁₁.
hvi 36,₃₁.
Hvid 35,₂₄.
hvilken 71,₁₃.
hvæs (hvad) 75,₃₅; 83,₁₂.
hviste 88,₁₇; 89,₂₈.
hva 26,₁₅; 31,₂₈; huas 23,₁₄.
hvor (hvorledes) 31,₁₈; 81,₁₀.
hvor, hwaræ 24,₂₄.
hvort 81,₁.
hværgæn 21,₉.
Hæder 34,₂₂. hæidwerðr 7.
hæghnæp 22,₃₁.
hænge 67,₂.

hæriændæ 26,33.
Heed, hæffjum 21,6.
Høg 22,31.
høj, høw 32,23; 39,16. højlerd 92,7.
høre an 97,16. høre til 85,33.
hørsum 25,26.
Høeding 25,2.
hovisk 63,33.

I.

i (altid) 77, (jvf. e).
I 34,1.
idel 83,34.
ihjel 36,20.
ihcort 77,5.
ikke 22,9; 24,29. ikkun 74,23.
ilde 32,11. ilwærki 25,19.
indblæse 83,22. indpasse 84,29.
Innocence 97,15.
insighle 22,22.
inte, intet 35,5; 79,14; 96,33 (jvf. ikke).
irre 64,29; 95,16.
Iseskrog 88,24.

J.

ja (Uo.) 27,18.
iafnæth 24,22.
jage; yeed 78,33.
iamlangæ 28,36.
jeg; ek 5; ee, jak 26,19.
Jord 27,8; 31,18.
Jærn 22,8.
Jærtregn 37,9.

K.

Kalk (Bæger) 89,22.
Kanek 83,8.
Kapel 34,25.
Kapellan 28,8.
karsk 76,18.
kaste 63,20; 74,28.
Kasus 68,10.
katekisere 105,11.

Kaudervælsk 86,25.
Kende, kyennde 80,19. kende 39,18.
Kilde 32,6.
kiltæ 23,32.
Kirke 25,23; kirkins 25,33.
Klenodie 75,36.
Kloftleg 29,28.
Kloster 27,2.
Klæde 22,10. Klædebøn 71,27.
Ko; konnæ 31,2.
kold 33,32. Koldesgye 73,13.
komme, komber 22,23; 30,14; kamst 81,23.
Kompliment 96,20.
Komportement 97,3.
Kone 94,14.
Konge 8; 62,19.
konsultere 92,14.
Kontentement 99,24.
kontestere 99,22.
kontinuerlig 92,16.
Konversation 97,13.
Kort 67,22.
Kost 21,1; 28,8.
Krake 22,32.
Krebs 29,24.
kristen, kristet 62,23. kristne 26,17.
Krog, krok 22,32.
Krone 29,3; 83,32.
krybæ, kryffwe 65,17.
Kraeft 29,24.
kumbl 7.
kummer 70,8.
kun 74,23. kuns 102,16.
kunne; kuyde 78,31.
Kunst 66,20.
kure 39,19.
Kurtisane 65,15.
Kvarter, korther 92,28.
Kvide, quwith 32,27.
kvik 70,1.
Kvinde 94,14; 32,27.
Kvæg 70,1.
kvæmlik 25,5.

kvær 29,27.
ker, kyer 80,12.
kære (Uo.) 24,11. Kære 27,17.
Kætter 62,6.
købe; køft 67,14. Købstad 80,21.
Køn 29,20.

L.

lade, late 22,22; l. ut 23,4; l. ilde 104,29; Fort. løt 26,4; Tf. ladhet 65,4.

Lag 34,21 (jvf. Lov).

laghstæfna 24,12.

Land; landæ 24,26; landæns 25,2; laynd 78,8. Landskab 32,9.
Landsting 28,32.

Lav 34,21.

lede, letæ 24,25.

Lejlighed 81,16; 91,18.

Lejr 80,20.

Lektie 67,4.

Lem 106,5.

Lempe 67,8.

leppet 71,8.

Lev 37,23.

levæ, liva 7; liuæ 25,20.

leye (Løve) 32,31.

lide (gaa) 80,28.

ligge; louæ 31,29.

Lod 31,9.

Loft 75,33.

logere 96,11.

lokke 25,1.

Loppe 30,27.

Lov (Ære) 62,10. lovtig 87,1.

Lov (Tilladelse) 34,18.

Lov; logh 21,8; 23,22; 24,21; lox 25,22; loghe 28,24.

lukke 64,31 (jvf. lyckæ).

lumpet 71,24.

lund (Maade) 23,5.

lyckæ 29,30 (jvf. lukke).

lyde 70,11. lythæn 25,26.

Lykke 62,15.

lyse, liusæ 28,32.

Læbe 33,16.

legge 24,12; laugh 29,2.

Lægmand 27,3.

lærd 27,2.

Læs 39,16; 74,26.

lefte 22,11.

Lørday 22,22.

Løve 32,31.

M.

maadelig 106,26.

Maalstævne 27,31.

Maane 34,7.

maaske 86,21.

maatte; ma 21,6; 23,12; moeth 65,16; mughæ 25,6; mue 33,6; 66,18; matæ 24,26.

machrobii 32,30.

Madame 99,17.

mafoi 100,22.

man 24,23. Mand; mæn 21,16; mænsæ 25,8.

Manér 96,30.

mange; margha 23,30. mangefold 36,17.

Mark (Penge) 23,19; 28,17.

Mark (Jord) 23,11.

Materie 85,8; 104,26.

Med 89,5.

medens 66,19 (jvf. men, mens).

megen; mekæl 30,30; møghet 31,27 (jvf. mere).

nellem; mællæ 28,2.

men 37,23; 66,19; 91,12.

men, menig 34,19; 64,19.

mene; Nut. meen 63,13.

Menneske 32,33; 66,12.

mens 91,12 (jvf. medens, men).

mere, myere 78,15. mest, myes 78,34.

Meriter 99,20.

Messe 34,24.

Mikkelsmesse 24,10.

Minde 30,₁₇.
misconde 37,₂₈. Mistydning 84,₂₁.
Mistykke 65,₂₈.
mjok 7.
Moder, mōður 8.
moksen 34,₉; 86,₁₆.
monne 7.
mu(gh)æ se maatte.
Mund 33,₁₄.
Myrra 31,₃.
Mødrene 26,₂₈.
Mølledam 24,₄.

N.

naar 32,₃₃.
Nævn 30,₃₁.
ned, niþær 24,₉. nede, nithree
31,₈. nedermere 34,₅.
nivi 26,₂₇.
Node 72,₁₈.
nogen; nokær 22,₁; noger 34,₃₀.
nok 64,₂₅.
nopet 94,₃₆.
Norge, norwæ 33,₃₂.
notifcere 91,₂₇.
noue 32,₂₅.
num 21,₇; 22,₃₂.
nyde 23,₁₆; 24,₂₂.
nytte 23,₁₆.
Næ 90,₁₀.
nærmere 26,₂₈.
næst 26,₂₇.
nævne 21,₁₅. Nævn 21,₁₅.
Nød, Fl. nyter 23,₃₀.
nøje, nøge 67,₃₁.

O.

o.a.f. 85,₃₃.
o.a.s. 85,₃₄.
obligeant 96,₃₀.
of (hvis) 25,₃; 28,₃.
ofna 21,₁₄; 31,₁.
ofre 34,₂₉.
og; åuk 7; ok 8; = at 86,₃.

Oldefader 26,₂₅.
Olderman 34,₁₉.
Olje 30,₂₁.
om moth 31,₂₃.
om (= æm) 34,₉.
ombedes 85,₁. Omhygge 62,₂₅. om-
sider 36,₂₉. omsonst 91,₂₄.
ond 38,₁₉; 39,₁₈; 80,₁₄. Ondskab
24,₃₀.
Onsdag 28,₃₃.
op 22,₁₉; 30,₁₃ (jvf. paa). Opblæser
89,₁₅. oppe 31,₂₈.
Orlon 67,₂₁.
orsage bogh 63,₆.
oruæs 24,₂₂.
Os 29,₂₈.
overallt 97,₁. overgive 75,₁₀. over-
maadig 73,₁₆. overmere 34,₄.
Overøj 71,₂₂.
Ovn, oen 37,₉; 74,₁₁.

P.

paa, vppaa 33,₁₃; oppo 34,₁₇;
appo 35,₁₄ (jvf. ã).
Pant 36,₂₃.
Parti 96,₁₇.
passere 97,₂₆.
Passion 98,₂.
Patron 63,₅.
Pave 25,₂₈.
Peber 29,₂₇.
Pebling 66,₃₀.
Penge 78,₁₀.
Pergament 31,₁.
Permission 100,₂.
Pestilents 72,₂₃.
Pilgrim 25,₁₈.
Pille (Smule) 102,₃₂.
Pinse 24,₄.
Plage 37,₁₉; 66,₂₅.
Plaisir 99,₂₃.
Pluddervæsk 86,₂₅.
Poet 68,₆.
Popelsi 72,₃₅.

Prang 73,₁₆.
Proselyt 105,₁₀.
Prædiker 64,₁₆.
præjudicerlig 84,₃₁.
Prælat 83,₈.
Præst 22,₂₈.
Psalter 83,₂₈.
Purist 104,₂.
Penitents 73,₂₇.

Qu se Kv.**R.**

Raad (en) 26,₇; 34,₁₈; (en) 91,₇.
raadet 78,₁₈.
Rede 74,₂₃. rede (Uo.) 70,₈. rede-
lig 64,₅.
Reffue 74,₁₀.
Regn 33,₉.
Regnskab 67,₃₂.
rejse; ræsa 7. rise 38,₈.
remarkere 97,₁₄.
Residens 96,₁₈.
restituere 92,₁₅.
Ret 24,₂₈; 35,₃₅. ret 24,₂₅,₂₇. ret-
sinnings 36,₂. ræte 25,₁₁. ræ-
tæræ 25,₃₅. Rettering 63,₃₀.
rig 97,₁₉. Rige 62,₂₂; Rügens 92,₁₁.
Righed 105,₁.
Rim 84,₂₀.
rise se rejse.
rives, rywes 33,₁₇.
Romæ rige 33,₂₂.
rose 73,₅.
Rotvælsk 86,₂₅.
rue 72,₂₀.
Rug, rw 37,₈.
Rune 7.
ræddes 24,₂₉. Rædsel 25,₁.
rømme 80,₃₄.
røre 64,₂₅; 72,₃₆.

S.

saa, swa 25,₁₇; 35,₁.
Saar 30,₁₆.

Sag 21,₁₆. sagesløs 22,₅; 23,₁₈;
24,₂₈.
Salme 83,₂₈.
samme 103,₃₁.
sammen 27,₁₂.
sanke 23,₃₀.
Sankt 25,₃₆.
sannænd 24,₂₅.
säsi se denne.
se; Fort. saage 67,₂; satis 92,₄;
Tf. syet 78,₃₆.
sejle 32,₁₆.
sekts 23,₁₁; 28,₂₅.
Setskab 34,₂₀.
selv 74,₁₂.
senisten 91,₁₈.
sidde; sätu 8.
sidsten 78,₁₉.
sig; sik 21,₁₅; sär 8.
sige; siæ 33,₃₆; sy 81,₂₀; syer 31,₃₁;
sighi 21,₁₁; sagha 26,₁₆; sawth
34,₁. s. god 79,₂₁. s. udaf 73,₂₃.
sigte 21,₁₄.
silkebunden 94,₃₅.
simpel 63,₃₄.
Siner 87,₁₃.
Sjæl 27,₁₆; säl 8.
Sjællandsfar 27,₃₂.
skade; scharr 81,₂₂. skadeløs
23,₁₆.
Skaffer 36,₄.
Skalk 62,₃₂.
skamfere 92,₁₈.
ske, skie 65,₂₈.
Skel 36,₁₉; 62,₃₁.
Skib 81,₁₆.
skifte 25,₁₃.
skikkelig 106,₇.
Skjold 75,₂₉.
Skjorte 35,₃₀.
skrattende 88,₂₈.
Skribent 104,₂. Skrift 28,₃₁. skrive
24,₃₀.
Skrin 29,₂.

Skudsjærn 22,12.
skulle 22,21.
Sky 32,24.
skyde, sciutæ 22,13.
skyld (To.) 22,27.
skær 22,27. *skæræ* (rense) 28,17.
skære; Fort. skore 37,s.
skærmydse 74,7.
skøde, skøtte 76,32.
skøn 69,16.
skøt 73,24; 84,26.
staa; staweth 36,20. *Slag* 72,36.
Slagbalsam 95,s. *Slagbænk* 95,25.
Slaver 86,28.
slemme 73,17.
slet 95,s.
slykke 75,12.
Stægt 33,2.
stæt 92,25.
smaa 30,13.
snyge 88,27.
Snarhed 74,30.
snæra 23,25.
som; sum 21,7; *sam* 25,ss; (hvor) 31,7; 73,s.
somme 22,14.
sort, swort 30,11.
spag 24,28.
Spand (et) 33,18.
Spe 71,ss.
spedalsk 72,ss.
Spids 74,14.
spilde 24,s; *spiællæ* 28,s. *spial* 24,14.
spise 69,s.
Spot 71,25.
Sprog 72,21.
spy 35,21.
spæcth 24,28.
staa; stande 22,17; *stændr* 7; *stær* 26,s; *star* 21,14; *stodhe* 64,ss. s. *efter* 75,12.
Stad 33,24 (jvf. *Sted*).

Stalbroder 74,13.
Stav 7; 22,18.
Sted 22,s; 33,24; i *steth* 32,ss. *stede* 36,ss; 81,5.
Stemest 35,26.
Sten; stænn, sten 7.
stichte, stifte 34,20.
Stigbord 24,s.
stige 22,12.
stikke, stinge 33,ss; 38,ss.
stind 38,22.
stjæle; stal 101,ss; *stolæt* 21,1.
Sjærne 34,10.
straffe 67,12.
Studium 66,19.
stundom 93,31.
Styresmand 8.
stævne 21,12.
støde, støtæ 29,19.
sulte 37,13.
Superintendent 83,7.
swa se saa.
Scar, soyr 78,s. *svare, sworæ* 64,21.
star 65,s.
Swellie 33,27.
Svend. swænbarn 27,s.
swongh 38,26.
svælle 37,13.
sværge, swæræ 22,4,s; *suer* 73,ss.
syde, siuthæ 29,20.
syg, siug 35,4.
Syndflod 73,9.
synke 90,4.
syv. syutyughe 29,9.
Sæd 33,ss; 70,4.
sælge, sælæ 25,ss; 67,1s; *sæl* 27,11; *sælti* 23,22. *saldæ* 25,ss. s. *logh* 23,ss.
sær se sig. særdeles 73,14. *særlestes* 32,19.
sætte 21,s; *Fort. sattu* 7; *sætte* 76,s.
Sølv 27,13.

81
Søn; sunr 7; *suns* 26,18; *synir* 7; *tre* 22,1. *thretiugh* 26,2. *trende* 32,2.
synær 26,7.
sønder 28,28.

T.

taalelig 25,4.
Taarngemmer 93,29.
tabe, taue 78,29.
tage, tækæ 21,7. t. *withær* 25,10.
Taille 97,17.
takføre 21,7.
takke af 90,s.
Tarov 24,25.
tawido 5.
telig 33,34.
tha se da.
thaghær se *thæghær*.
thegn 7.
thi 24,27; 36,18; 78,9 (jvf. *den*, *fordi*).
thiuf- se *Tyo*.
tho se dog.
thorthifl 30,12.
throswær 29,22.
þulr 7.
thurfæ 24,23; 78,26. *thyrft* 25,s.
thyrflik 25,5.
thyr- se *tør*.
thæghær 21,7; 22,21 (jvf. *der*).
Tidende, tyner 81,16.
til 21,s; 30,4. t. *forn* 78,2. t. *pas* 35,7. *tilbyde* 36,21. *Tilladelse* 34,19.
Time 22,25.
Ting 21,s. *Tingmand* 21,4.
tzene 102,14. *thianægh* 25,27. *Tje-* *neste* 25,22.
to; twe 22,15; *tu* 26,s. *tvende* 34,24.
to, thwa 22,s.
Tobak 105,5.
tit; tithæst 25,19.
Tog 81,1.
Torn 30,11.

u-. uagtsom 86,9. *ubesindig* 62,s.
ubeskemmet 62,6. *vdæthæ* 25,21.
ufør 33,1. *umensureret* 84,29.
uret 24,29. *Ustyr* 35,11. *Utid* 38,ss. *Uven* 22,1. *uvigelig* 65,29.
uvildig 65,22.
ud- *udgaa* 84,18. *udsætte* 71,14; 84,17. *Ude* 73,s.
uden 21,9; 22,19; 33,18.
Uge, ukæ 29,1.
undkombnæ 64,27.
under- *underbraende* 75,ss. *un-* *dærdan* 25,27. *undergaa* 62,16; 77,1. *understandæ* 25,6.
underlig 75,19.
unden 22,2.
Urt, yrt 37,12.
urthinga 22,24.

V.

Vaade 23,₂₈; 76,₂₆.
 Vadmel 38,₂₉.
 vale 92,₈.
 Valland 33,₂₂ (jvf. vælsh).
 Vand; vatn 24,₂; 31,₂₆; wadhen 32,₁₈; wanth 33,₃₄.
 Vane 25,₆.
 Vante 22,₂₁.
 vaneittig 67,₁₆.
 Vare 107,₁₈.
 warlae 30,₁.
 warthæ (vogte) 23,₁₈.
 wartha se vorde.
 ved; wither 22,₂₃; with 24,₂₈; 26,₇; 80,₂₀. withær logh 25,₂.
 Vegne 31,₂₀.
 Vej 28,₂₅.
 Vejr, wælhær 31,₂₈.
 vel-, veldommende 85,₂. Vellyst 67,₂₆. Velmagt 76,₁₅. Velstand 99,₂₃.
 werða se vorde.
 Verden 31,₃₂; wærldz 25,₂₈.
 vest 8.
 wethæ (yde) 28,₆.
 wi (Helligdom) 7.
 vi; vos 78,₃₁.
 Vid 38,₃₂.
 widdæwæ 25,₁₇.
 vide 25,₆; 86,₂.
 Vidne 22,₁₅.
 vie; wigja 7; wighæn 28,₁; wigh 28,₈; wit 31,₁.
 viis 38,₈.
 Vikan 84,₂₆.
 wild (No.) 25,₈; 62,₁₀. wildigh 25,₃₂.
 ville; uiliæ 21,₄; 33,₂₉. Vilje 62,₃₃.
 vinde; wann 8; unnæt 29,₄. Vind-skibelighed 86,₄.
 Vindue 96,₂₈.
 Vinter 26,₂.

wirthning 23,₂₀.
 Visit, Fisite 100,₃₁.
 wither se ved.
 Voks 35,₁₅.
 eokse 30,₁₉.
 Vold (Magt), wald 25,₁₇; vold 31,₂₆.
 vor 26,₂; 31,₂₁.
 vorde; werða 7; warþa 23,₂₇; warþær 21,₁; ward 8; 26,₂.
 Vortaffel 67,₂₂.
 voxe 76,₁₇.
 Vraa 65,₁₇; 77,₅.
 erage 28,₁₄.
 vulgær 87,₃₃.
 wædh (Pant), vædde 36,₂₃.
 vægre 79,₂₇.
 vælsh 85,₃₄; valsk 86,₂₄ (jvf. Val-land).
 værd. werdes (Uo.) 78,₃.
 være 31,₂₈; was 7; forest. Fort. waræ 24,₂₃; wore 34,₃₉.
 værge; vorde 76,₅. Værge, væriæ 26,₂₃. værgeløs 25,₁₇.
 værpæ; orpæn 29,₂₅.
 Værtskab 33,₆.
 wættæ 22,₉.

Y.

ydmygelig 78,₁.
 yppe 64,₂₉.
 yrt se Urt.

Z.

æde 69,₅.
 ædel 62,₁₄.
 æltæ 7; 23,₁₄.
 æm 34,₉. æmgoth 24,₂₃. æm-skyld 26,₂₉.
 æmboth se Embede.
 æn se en.
 ængænkyns, ænskyns 31,₂₅; 29,₂₀.
 ænnæn 25,₇.
 ær se er.

Ø.

Oje; øwen 33,₁₃; 38,₁₂; øyen 69,₁₁.
 Økonomi 108,₄.
 Øl. øll skudh 36,₁₀.
 Øland 33,₃₃.
 Øre (en) 23,₄.
 Øre (et); ørnæ 65,₂₂.
 øst 8.